

UCHWAŁA NR XLIX/372/2023
RADY MIEJSKIEJ W RUDNIKU NAD SANEM

z dnia 22 grudnia 2023 r.

w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami Gminy i Miasta Rudnik nad Sanem na lata 2024 - 2027

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2023 r. poz. 40) i art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282 z późn. zm.) po uzyskaniu pozytywnej opinii Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, **Rada Miejska w Rudniku nad Sanem uchwala, co następuje:**

§ 1.

Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy i Miasta Rudnik nad Sanem na lata 2024-2027, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2.

Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Gminy i Miasta Rudnik nad Sanem.

§ 3.

Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej

mgr Edward Wołoszyn

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY I MIASTA RUDNIK NAD SANEM na lata 2024 - 2027

**Opracował:
mgr Dominik Komada**

TARNOBRZEG, listopad 2023 r.

SPIS TREŚCI

1. Wprowadzenie.	s. 4
1.1. Podstawa prawna opracowania.	s. 5
1.2. Uwarunkowania formalno – prawne oraz podział kompetencji w zakresie ochrony zabytków.	s. 9
1.3. Zabytki i ich ochrona w dokumentach programowych gminy.	s. 24
1.4. Zabytki i ich ochrona w krajowych i wojewódzkich dokumentach o charakterze pomocniczym.	s. 31
2. Cele programu w świetle ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.)	s. 48
3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Rudnik nad Sanem.	s. 48
3.1. Zabytki nieruchome z wyszczególnieniem obiektów o najwyższym znaczeniu dla gminy Rudnik nad Sanem.	s. 49
3.1.1. Zabytki nieruchome objęte prawnymi formami ochrony.	s. 49
3.1.2. Zabytki nieruchome gminy Rudnik nad Sanem w gminnej ewidencji zabytków.	s. 53
3.1.3. Ogólna charakterystyka zasobu.	s. 53
3.2. Zabytki ruchome.	s. 81
3.3. Zabytki archeologiczne.	s. 83
3.4. Krajobraz kulturowy.	s. 86
4. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego. Analiza szans i zagrożeń.	s. 88
5. Zadania.	s. 92
5.1. Rewaloryzacja układu urbanistycznego miasta Rudnika nad Sanem.	s. 93

5.2.	Ochrona dziedzictwa kulturowego i układów ruralistycznych na obszarach wiejskich.	s. 96
5.3.	Opieka nad zabytkami nieruchomymi ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów obiektów charakterystycznych dla gminy i obszaru kulturowego, na którym lokalizowana jest gmina.	s. 96
5.4.	Opieka nad zabytkami ruchomymi.	s. 99
5.5.	Opieka wartości niematerialnych.	s. 99
5.6.	Opieka nad zabytkami archeologicznymi.	s. 100
5.7.	Praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego.	s. 101
5.7.1	Rozwój turystyki i działania promocyjne.	s. 101
5.7.2	Działania edukacyjne.	s. 102
6.	Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Rudnik nad Sanem.	s. 102
7.	Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.	s. 103
8.	Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Rudnik nad Sanem.	s. 104
8.1.	Źródła krajowe.	s. 105
8.2.	Źródła zagraniczne w ramach funduszy strukturalnych.	s. 130
8.3.	Źródła zagraniczne pozaunijne.	s. 134

Załącznik Nr 1

Wykaz zabytków architektury i budownictwa z terenu gminy Rudnik nad Sanem, figurujących w gminnej ewidencji zabytków.	s. 140
---	--------

Załącznik Nr 2

Spis stanowisk archeologicznych na terenie gminy Rudnik nad Sanem, będących w rejestrze zabytków i ewidencji konserwatorskiej.	s. 143
--	--------

1. WPROWADZENIE

Program opieki nad zabytkami jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów w planowaniu gminnym (powinien posłużyć do aktualizacji obowiązującego Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego gminy i miasta Rudnik nad Sanem – pkt. Środowisko kulturowe, zaś w wyniku znowelizowanej dnia 7 lipca 2023 roku ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym - do sporządzenia do końca 2025 roku planu ogólnego, zastępującego ww. Studium).

Przedmiotem programu jest Gmina i Miasto Rudnik nad Sanem jako region administracyjny oraz miejsce lokalizacji zabytków objętych programem.

Głównym celem jest określenie zadań, jakie powinny być realizowane w zakresie będącym przedmiotem programu. Zadania te określone są dla wszystkich obiektów zabytkowych i całości problematyki nad zabytkami dla obszaru całej gminy. Program ma określić pewien stan idealny, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami – wskazywać zadania konieczne do wykonania, ale też sugerować sposoby ich realizacji.

Głównym założeniem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy. Program opieki nad zabytkami już z samej definicji w ustawie jest dokumentem wymagającym cyklicznej aktualizacji, przy czym pierwszy opracowany na cztery lata (2008-2011) był kluczowym dla dalszych programów w tym zakresie, ponieważ oparty był na szerokim rozpoznaniu złożonej problematyki konserwatorskiej.

Kolejny program stanowiący kontynuację opracowanego Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy i Miasta Rudnik nad Sanem na lata 2016-2019, przyjęty został uchwałą nr XI/77/2015 Rady Miejskiej w Rudniku nad Sanem z dnia 30 listopada 2015 roku i opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego z dnia 11 grudnia 2015 roku, poz. 4188.

Następny program będący aktualizacją powyższego programu opracowany

został na lata 2020-2023 i przyjęty został uchwałą nr XVIII/133/2020 Rady Miejskiej w Rudniku nad Sanem z dnia 18 września 2020 roku i opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego z dnia 28 września 2020 roku, poz. 3689.

Obecnie opracowany Program Opieki nad Zabytkami Gminy i Miasta Rudnik nad Sanem na lata 2024-2027, stanowi aktualizację programu opracowanego na lata 2020-2023.

1.1. Podstawa prawna opracowania.

Podstawą prawną niniejszego opracowania jest art. 21 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.), w którym wprowadzony został obowiązek sporządzania programów opieki nad zabytkami przez samorządy wojewódzkie, powiatów i gminne w oparciu o ewidencję oraz wytyczne Narodowego Instytutu Dziedzictwa. W przypadku programów na poziomie gminnym podstawą jest gminna ewidencja zabytków. Na podstawie art. 87 ust. 1 ww. ustawy prezydent, burmistrz, wójt gminy sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami.

Zasadnicze cele sporządzenia programu ujęte zostały w art. 87 ust. 2 ww. ustawy:

- 1) włączenie programów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;

- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Na podstawie art. 87 ust. 3-5 ww. ustawy Gminny Program Opieki nad Zabytkami przyjmuje Rada Gminy po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, po czym program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu Prezydent, Burmistrz, Wójt Gminy co 2 lata sporządza sprawozdanie, które jest zobligowany przedstawić Radzie Miejskiej w Rudniku nad Sanem.

Jednocześnie ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnione zostają w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (w wyniku znowelizowanej dnia 7 lipca 2023 roku ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym - do sporządzenia do końca 2025 roku planu ogólnego, zastępującego ww. Studium) oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (art. 19 ust. 2 ww. ustawy)

Przy sporządzaniu programu wzięto pod uwagę następujące akty prawne:

- Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.),
- ustawę z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40 z późn. zm.),
- ustawę z dnia 27 kwietnia 2001 roku – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2022 r. poz. 2556 z późn. zm.),
- ustawę z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (Dz. U. z 2023 r. poz. 1336 z późn. zm.),
- ustawę z dnia 21 sierpnia 1997 o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2023 r. poz. 344 z późn. zm.),
- ustawę z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2023 r. poz. 977 z późn. zm.),
- ustawę z dnia 7 lipca 1994 roku – Prawo Budowlane (Dz. U. z 2023 r. poz.

682 z późn. zm.),

- ustawę z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194 z późn. zm.),
- ustawę z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2023 r. poz. 571),
- ustawę z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r. poz. 385),
- ustawę z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393),
- ustawę z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r. poz. 164),
- ustawę z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. z 2015 r. poz. 2120),
- ustawę z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2023 r. poz. 70),
- ustawę z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2021 r. poz. 485 z późn. zm.),
- ustawę z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774).

Ostatni element to akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to:

- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 listopada 2020 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 listopada 2020 roku w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych

i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 r. poz. 81),

- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2023 r. poz. 2425).

dokumenty programowe gminy:

- Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Rudnik nad Sanem, przyjęte przez Gminę uchwałą Rady Miasta Rudnik nad Sanem Nr III/22/2002 z dnia 12 grudnia 2002 roku wraz z I zmianą studium uchwaloną uchwałą Nr XXII/185/2017 Rady Miejskiej w Rudniku nad Sanem z dnia 30 marca 2017 r. i II zmianą studium uchwaloną uchwałą XXII/189/2017 Rady Miejskiej w Rudniku nad Sanem z dnia 30 marca 2017 r.,

oraz pozycje o charakterze pomocniczym:

- * Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030, przyjęta przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 roku,
- * Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 oraz uzupełnienie Strategii na lata 2004-2020,
- * Strategia Rozwoju Województwa - Podkarpackie 2030, przyjęta przez Sejmik Województwa Podkarpackiego dnia 28 września 2020 roku,
- * Plan zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego – Perspektywa 2030, stanowiący załącznik do uchwały Nr LIX/930/19 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 27 sierpnia 2018 r.,
- * Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpac-

kim na lata 2022 - 2025 (załącznik do uchwały Nr LVI/972/22 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 28 grudnia 2022 r.),

- * Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014 - 2020, przyjęty przez Zarząd Województwa Podkarpackiego w dniu 15 grudnia 2009 roku w związku z decyzją nr C(2022)5736 Komisji Europejskiej z dnia 3 sierpnia 2022 roku.

1.2. Uwarunkowania formalno – prawne oraz podział kompetencji w zakresie ochrony zabytków.

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami zadeklarowana została jako obowiązek państwa i każdego obywatela w **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku.**

W rozdziale I w art. 5 czytamy:

Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

oraz w art. 6:

1. *Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.*
2. *Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym.*

Natomiast w rozdziale II Konstytucji RP określającej wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela w art. 86 czytamy:

Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami jest **ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** z dnia 23 lipca 2003 roku (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.).

W świetle **ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** opieka nad zabytkiem sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza i polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

1. naukowego badania i dokumentowania zabytku,
2. prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
3. zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
4. korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
5. popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ponadto ustawa definiuje m. in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. Bez względu na stan zachowania ochronie i opiece podlegają:

1. Zabytki nieruchome będące w szczególności:
 - a/ krajobrazami kulturowymi,
 - b/ układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c/ dziełami architektury i budownictwa,
 - d/ dziełami budownictwa obronnego,
 - e/ obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f/ cmentarzami,
 - g/ parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h/ miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,
2. Zabytki ruchome, będące w szczególności:

- a/ dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b/ kolekcjami, stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c/ numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d/ wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i urządzeniami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e/ materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393),
 - f/ instrumentami muzycznymi,
 - g/ wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h/ przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
3. Zabytki archeologiczne będące w szczególności:
- a/ pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b/ cmentarzyskami,
 - c/ kurhanami,
 - d/ reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej (art. 6. 1).

Ponadto ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art. 6.2).

Ustawa określa także sposób i formy ochrony zabytków (art. 7). Są nimi:

1. wpis do rejestru zabytków,
2. uznanie za Pomnik Historii,
3. utworzenie parku kulturowego,
4. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzenne - go albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zgodnie z art. 16 ustawy:

1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

2. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1

3. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.

4. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem.

5. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związki gmin) na terenie których ten park ma być utworzony.

6. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Zgodnie z art. 18:

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania

przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu,
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

W myśl art. 19:

1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych:

- 1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;
- 2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.

3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20 stanowi, że projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W art. 21 zapisano, że ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Według art. 22 ust. 4 wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do obowiązków gminy należy m. in.:

- sporządzenie (na okres 4 lat) gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87),
- sporządzenie gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, opracowanego zgodnie z rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 roku w sprawie

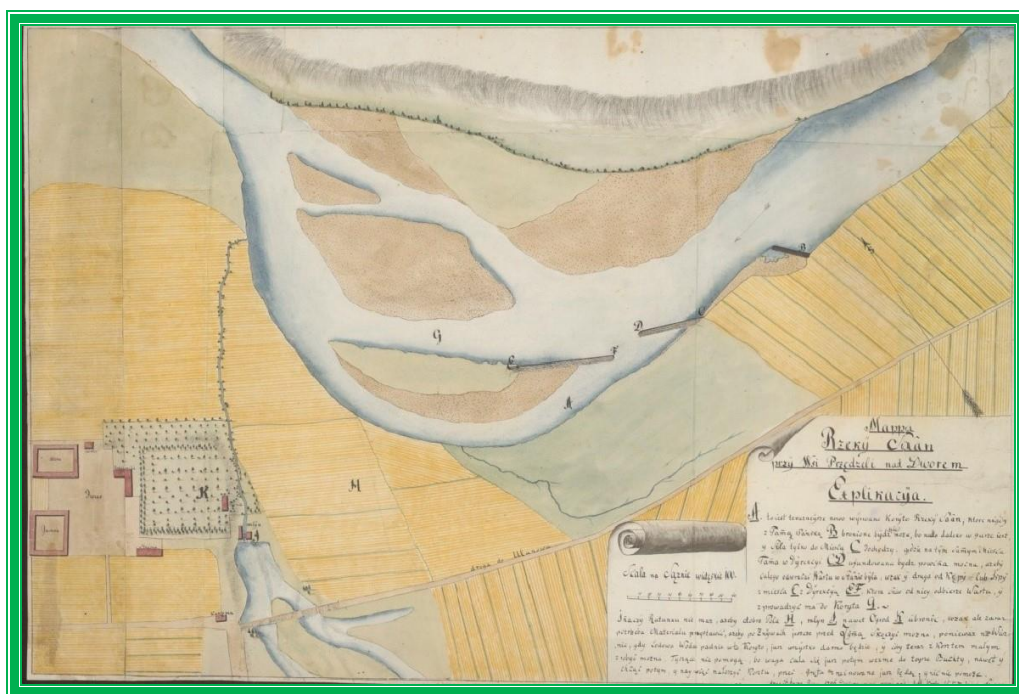

organizacji i sposobie ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).

Szczegółowo określone obowiązki gminy w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których gmina jest właścicielem lub posiadaczem zawarte są w art. 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72 ww. ustawy.

Wzmiankowany wyżej art. 87 ustawy określa obowiązek gminy dotyczący sporządzenia i uchwalenia gminnego programu opieki nad zabytkami:

- program powinien być opracowany na okres 4 lat,
- program służy celom określonym w ustawie (wymienionym w rozdz. 2 niniejszego opracowania),
- program ogłoszony jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- z realizacji programu wójt, burmistrz, prezydent miasta sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy.

*Georg Krebs. Mappa Rzeki Seân przy wsi Przędzeli nad Dworem, 1796 r.,
w zbiorach Biblioteki Narodowej w Warszawie*

Ustawa o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40 z późn. zm.) określa zadania własne gminy. W tym także te, które wprost lub pośrednio odnoszą się do ochrony zabytków. Należą do nich zadania obejmujące m. in. następujące kwestie:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej,
- gminnych mostów, dróg, ulic, placów oraz organizacji ruchu drogowego,
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- kultury fizycznej i turystyki,
- zieleni gminnej i zadrzewień,
- cmentarzy gminnych,
- utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych,
- promocji gminy.

Rudnik nad Sanem – Nad stawem, pocztówka z lat 30-tych XX w.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2023 r. poz. 977 z późn. zm.). Na mocy ustawy planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględnić m. in.: wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1 ust. 2 pkt 4). Ustawa określa, iż plan ogólny powinien w swej treści zawierać m.in. następujące elementy:

- zabytki objęte formami ochrony, o których mowa w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r.

poz. 840 oraz z 2023 r. poz. 951 i 1688), lub ujęte w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków oraz dobra kultury współczesnej, (art. 13 b pkt 3 lit. j).

- obszary pomników zagłady i ich strefy ochronne (art. 13 b ust. 3 lit. k).

Wymagania koncepcji ochrony zabytków uwzględnia się również na szczeblach wojewódzkim i krajowym planowania przestrzennego (art. 39 ust. 3 pkt 2 art. 47 ust. 2 pkt 2). Projekt planu wymaga uzgodnienia z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Rudnik nad Sanem – Zespół kościoła parafialnego
i Szkoła Ludowa, pocztówka z 1899 roku

W myśl znowelizowanej ustawy rolę Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego przejmuje gminny plan ogólny w zakresie ustalenia stref predystynowanych do rozmieszczenia terenów o określonym przeznaczeniu w planach miejscowych oraz strategia rozwoju gminy. Obecnie obowiązujące w gminie Studium zachowuje ważność do dnia wejścia w życie planów, jednak nie dłużej niż do 31 grudnia 2025 roku. Zgodnie z ustawą uwzględnienia ochrony zabytków wymagają: strategia rozwoju województwa, plan zagospodarowania przestrzennego województwa, plan zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analizy i studia z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategia rozwoju gminy, strategii rozwoju ponadlokalnego, plany ogólne gmin, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, miejscowe plany odbudowy albo decyzje o ustaleniu loka-

lizacji inwestycji celu publicznego, decyzje o warunkach zabudowy, decyzje o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzje o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzje o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków wymagane są również w przypadku ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2023 r. poz. 682 z późn. zm.)

W myśl tej ustawy jej przepisy nie naruszają przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2 ust. 2 pkt 3).

W art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, iż obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń zapewniających ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku pozytywnej opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstąpienie od przepisów techniczno - budowlanych, o których mowa w art. 7 ustawy (art. 9 ust. 3 pkt 4).

Wg art. 30 ust. 2 w stosunku do prac budowlanych przy obiektach oraz obszarach niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wymagane jest zgłoszenie do właściwego organu. W zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonywania robót budowlanych oraz termin ich rozpoczęcia. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie, o którym mowa w art. 32 ust. 4 pkt 2, oraz, w zależności od potrzeb, odpowiednie szkice lub rysunki, a także pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami. W razie konieczności uzu-

pełnienia zgłoszenia właściwy organ nakłada, w drodze postanowienia, na zgłaszającego obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku ich nieuzupełnienia – wnosi sprzeciw, w drodze decyzji. Zgodnie z art. 32 ust. 1:

1. Pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego może być wydane po uprzednim:

1) przeprowadzeniu oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko albo oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000, jeżeli jest ona wymagana przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko;

2) uzyskaniu przez inwestora, wymaganych przepisami szczególnymi, pozwoleń, uzgodnień lub opinii innych organów;

3) wyrażeniu zgody przez ministra właściwego do spraw budownictwa, lokalnego planowania i zagospodarowania przestrzennego oraz mieszkalnictwa – w przypadku budowy gazociągów o zasięgu krajowym lub jeżeli budowa ta wynika z umów międzynarodowych.

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 39 ust. 2).

Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39 ust. 2).

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39 ust. 3).

Katalog działań budowlanych, w stosunku do których należy uzyskać pozwolenie budowlane, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają kolejno art. 29, 29a, 30, 31 ustawy Prawo budowlane. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m. in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Rudnik nad Sanem – Budynek Państwowej Szkoły Rzemiosł,
fotografia z 1933 r. w zbiorach NAC Warszawa

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2023 r. poz. 571)

Określa ona, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m. in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (art. 4 ust. 1 pkt 16).

Regulacje z tym związane zawarte są w art. 19, który określa prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań, zarówno w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy. Artykuł precyzuje też, iż jednostka samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2022 r. poz. 2556 z późn. zm.)

Zgodnie z zapisami art. 71 ust. 3 tej ustawy przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu powinny w jak największym stopniu zapewniać zachowanie jego walorów krajobrazowych. Dotyczy to także krajobrazu kulturowego.

Art. 101 ust. 1 określa, iż ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu wartości kulturowych, z uwzględnieniem zabytków archeologicznych.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2023 r. poz. 1336 z późn. zm.)

Jednym z celów ochrony przyrody jest ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień (art. 2 ust. 2 pkt 5).

Jako jedną z form ochrony przyrody w tym jej immanentnego składnika, jakim jest krajobraz ustawa ta przyjmuje w art. 6 ust. 1 pkt 3 park krajobrazowy.

Zgodnie z art. 16 ust. 1: park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju.

Zarówno ustanowienie parku krajobrazowego, jak i nadanie mu statutu należą do prerogatyw sejmiku wojewódzkiego (art. 16 ust. 3 i ust. 5).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2023 r. poz. 344 z późn. zm.)

W świetle art. 6 pkt 5 jednym z celów publicznych tej ustawy jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 13 ust. 4 jasno określa, że: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Cenę nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków obniża się o 50% (zgodnie z art. 67). Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę (art. 68 ust. 3).

Identyczny zapis stosuje się w przypadku opłaty z tytułu użytkowania wieczystego jeżeli nieruchomość gruntowa została wpisana do rejestru zabytków (art. 73 ust. 4) oraz w przypadku opłaty z tytułu trwałego zarządu (art. 84 ust. 4).

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2023 r. poz. 70)

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 6 ustawa zwalnia od podatku od nieruchomości: grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

Ustawa dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194 z późn. zm.)

Według zapisów tej ustawy zarówno państwo (art. 1 ust. 2) jak i organy jednostek samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4) sprawują mecenat nad działalnością kulturalną polegający m.in. na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami.

Do powyższych ustaw należy dołączyć akty prawne, które w całej swojej treści odnoszą się do zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego. Są to:

- ustawa z dnia 21 listopada 1996 roku o muzeach (Dz. U. z 2022 r. poz. 385),

- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393),
- ustawa z dnia 14 lipca 1983 roku o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r. poz. 164),
- ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. 2015 r. poz. 2120),
- ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2021 r. poz. 485 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774 z późn. zm.).

Ostatni element to akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to:

- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 listopada 2020 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

W oparciu o art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rozporządzenie określa sposób prowadzenia powyższych rejestrów i wykazów.

- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 listopada 2020 roku w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 r. poz. 81),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, re-

stauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2023 r. poz. 2425).

1. 3. Zabytki i ich ochrona w dokumentach programowych gminy.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Rudnik nad Sanem zostało uchwalone przez Radę Miejską w Rudniku nad Sanem dnia 12 grudnia 2002 roku uchwałą Nr III/22/2002 wraz z I zmianą studium uchwaloną uchwałą Nr XXII/185/2017 Rady Miejskiej w Rudniku nad Sanem z dnia 30 marca 2017 r. i II zmianą studium uchwaloną uchwałą XXII/189/2017 Rady Miejskiej w Rudniku nad Sanem z dnia 30 marca 2017 r.

W związku z nowelizacją ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (data wejścia w życie zmiany: 24.09.2023 r.) obowiązujące Studium zachowuje swą moc do dnia wejścia w życie planu ogólnego gminy, jednak nie dłużej niż do 31 grudnia 2025 roku.

Rudnik nad Sanem – Fragment Rynku, pocztówka po 1907 r.
fot. Ryszard Poisel, w zbiorach Fotopolska.eu

Określa ono politykę przestrzenną gminy i stanowi dokument w oparciu, o który koordynowane są działania związane z zagospodarowaniem terenów na obszarze gminy.

W punkcie 2 Studium (Uwarunkowania realizacji celów) określono wewnętrzne uwarunkowania wspomagające lub utrudniające osiągnięcie założonych celów rozwoju gminy. Pośród uwarunkowań wewnętrznych wymieniono m. in. uwarunkowania:

- wynikające z funkcjonowania środowiska przyrodniczego i kulturowego, a wśród nich m. in.:
 - * występowanie w obrębie gminy i jej otoczeniu terenów o walorach rekreacyjnych, które mogą być podstawą zwiększenia znaczenia turystyki pobytowej,
 - * obiekty, zespoły w tym historyczne układy przestrzenne, wpisane do rejestru zabytków, stwarzające podstawę do rozwoju turystyki,
 - * tereny proponowane do rehabilitacji.
- wynikające z występowania obiektów i terenów chronionych na podstawie przepisów szczególnych:
 - * tereny i obiekty wpisane do rejestru zabytków – zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

W rozdziale *Główne kierunki rozwoju przestrzennego* stwierdzono, iż *realizacja celów rozwoju Gminy i Miasta wiąże się w znacznym stopniu ze zmianami ilościowymi i jakościowymi struktury przestrzennej oraz jej funkcjonowaniu jako miejsca zamieszkania, wytwórczości oraz usług, przede wszystkim związanych z aktywizacją turystyki i wypoczynku.*

Wśród głównych kierunków zmian wskazano m.in.:

- intensyfikacja rozwoju turystyki i rekreacji przez:
 1. wykorzystywanie istniejących zasobów kulturowych i walorów przyrodniczych jako pierwszoplanowych atrakcji miasta i gminy,
 2. rewaloryzacja zabytkowych fragmentów miasta, w szczególności zespołu parkowo – pałacowego, w harmonii z wprowadzonymi tam funkcjami

- komercyjnymi, głównie turystyki i sportu,
3. uporządkowanie zespołu staromiejskiego, zwłaszcza przestrzeni rynku, a także przylegających doń doliny rzeki Rudna, jako najbardziej prestiżowe fragmenty miasta,
 4. stworzenie sieci dróg i szlaków turystycznych, w szczególności rowerowych oraz przestrzeni rzecznych powiązanych z tymi szlakami,
 5. wykorzystywanie tradycji wikliniarskiej gminy, jako niepowtarzalnej atrakcji turystycznej, także jako podstawowego elementu programu agroturystyki na terenie gminy.

Autorzy Studium w rozdziale *Polityka przestrzenna gminy* wśród głównych kierunków działań, w celu realizacji przyjętych celów rozwoju i kierunków rozwoju przestrzennego wymieniają m. in.:

- rozwój turystyki i aktywizację gospodarczą,
- rozwój dziedzictwa kulturowego i kształtowanie krajobrazu gminy,
- kształtowanie i ochrona środowiska przyrodniczego,
- kształtowanie zabudowy i funkcjonowanie miasta.

W punkcie 1 *Polityki przestrzennej gminy* zatytułowanym *Rozwój turystyki i aktywizacja gospodarcza* pośród kierunków działań wymieniono m. in.:

- kształtowanie wizerunku centrum gminy jako ośrodka usług turystycznych,
- tworzenie atrakcyjnych przestrzeni publicznych,
- wyeksponowanie najcenniejszych obiektów zabytkowych,
- rozbudowa bazy noclegowej w oparciu o modernizowaną zabudowę śródmieścia, a także zespół parkowo-pałacowy, poddany uprzedniej adaptacji i ewentualnej rozbudowie.

W punkcie 2 *Polityki przestrzennej gminy* zatytułowanym *Ochrona dziedzictwa kulturowego i kształtowanie krajobrazu gminy i miasta* określono cele polityki w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i kształtowania krajobrazu. Są nimi:

- zachowanie istniejącej struktury zabytkowej oraz najpełniejszej rewaloryzacji historycznego założenia gminy i miasta,
- zachowanie terenów zabezpieczających właściwe eksponowanie zespołów i obiektów zabytkowych,

- zachowanie terenów krajobrazu kulturowego utworzonego integralnie z istniejącym krajobrazem naturalnym, powiązanych z układami zabytkowymi i ruralistycznymi,
- zachowanie naturalnej rzeźby terenu z ukształtowanymi jarami, wąwozami, w których płyną ciek wodne oraz naturalnych zadrzewień wąwozów i wzdłuż cieków wodnych,
- zachowanie i ochrona terenów występowania reliktywów archeologicznych.

Realizacja tej polityki według autorów Studium ma polegać na:

- utrzymaniu historycznej struktury przestrzennej centrum miasta przez zachowanie zabytkowego układu staromiejskiego miasta Rudnika oraz zespołu zabudowy miejskiej,
- rewaloryzacji zespołu parkowo – pałacowego w Rudniku,
- remoncie i zachowaniu w obecnej formie zespołów kościelnych (zespół kościelny w Rudniku i Kopkach),
- zachowaniu istniejących elementów o wartościach kulturowych,
- dostosowaniu nowej zabudowy do historycznej kompozycji,
- utrzymaniu w dotychczasowej formie, z możliwością prowadzenia prac modernizacyjnych, wszystkich obiektów objętych ochroną konserwatorską,
- zachowaniu historycznego rozplanowania terenów odnośnie przebiegu ulic, placów i terenów zielonych,
- zachowaniu obszarów ekspozycji widokowych niezabudowanych,
- ochronie krajobrazu kulturowego utworzonego integralnie z istniejącym krajobrazem naturalnym,
- stwarzaniu zachęt dla zainteresowanych zagospodarowaniem i odnową obiektów zabytkowych,
- stworzeniu preferencji finansowych i organizacyjnych dla rewaloryzacji szczególnie cennych obiektów, położonych w obrębie szeroko rozumianej przestrzeni publicznej,
- prowadzeniu gospodarki przestrzennej ze szczególnym uzgodnieniem ochrony wartościowych zasobów dziedzictwa kulturowego i krajobrazu przed utratą oraz niepożądanymi przekształceniami na wyodrębnionych strefach:

a/ **strefa „A” pełnej ochrony konserwatorskiej**: obejmuje obszar szczególnie wartościowy pod względem historycznym, o dobrze zachowanej, jednorodnej strukturze układu przestrzennego i związanego z nim integralnie terenu i krajobrazu wraz z obiektami zabytkowymi. Obejmuje zabytkowy układ staromiejski miasta Rudnika oraz zespół zabudowy miejskiej (wpisany do rejestru zabytków decyzją Nr 309/A z dnia 11.06.1987 r.), zabudowę pierzei rynkowych, ulice przyrynkowe, zespół kościelny w skład którego wchodzi: kościół parafialny, plebania, dawny przytułek dla ubogich oraz zabudowania gospodarcze, zespół pałacowo – parkowy w Rudniku, oraz zespół kościelny w Kopkach, w skład którego wchodzi: kościół parafialny z 1922 r., dzwonnica, plebania, wikarówka i stodoła.

b/ **strefa „B” ochrony zachowanych elementów zabytkowych**, obejmuje tereny na których położone są zabytkowe zespoły zabudowy o zróżnicowanej wartości kulturowej. Strefa ta obejmuje następujące układy przestrzenne miasta:

Rudnik nad Sanem – Rynek, fot. z ok. 1910 r.

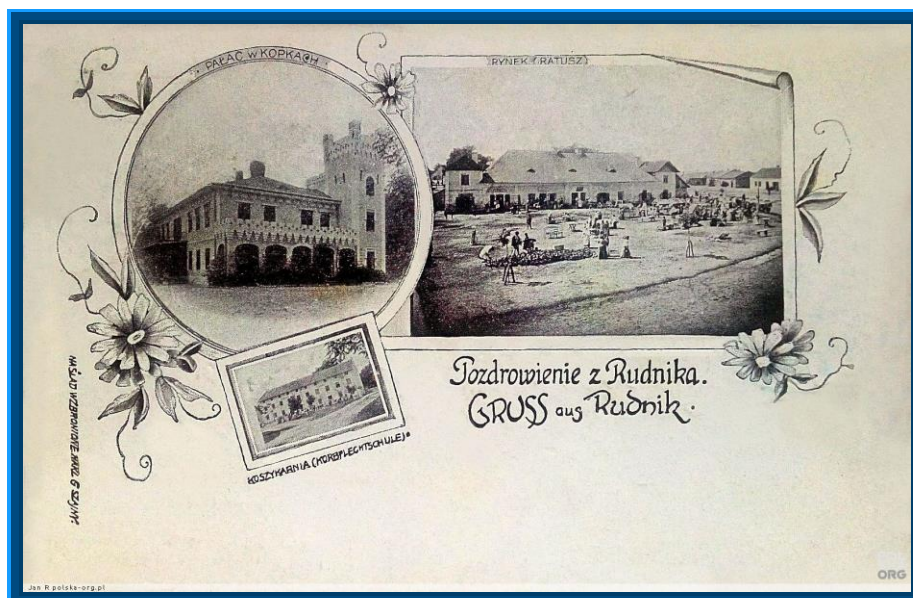
- układ przestrzenny położony po zachodniej stronie Rudnika /ulice: Grunwaldzka, Piłsudskiego, Kordeckiego, Leśna, Chopina, Jana Pawła II, Wyszyńskiego/,
- układ przestrzenny zachodniej części Rudnika /ulice: Szkolna, Słowackiego, Kościuszki, Kilińskiego/,
- układ przestrzenny południowej części miasta przy drogach wylotowych w kierunku Niska, Stróży, Kończyc, Dolin i Rzeszowa /ulice: Stróżańska, Kończycka, Kościuszki, Rzeszowska/,
- część zespołu pałacowo – parkowego w Rudniku,
- d. zespół Nadleśnictwa w Rudniku oraz cmentarz parafialny.

c/ **strefa „E” ekspozycji widokowej zabytkowych zespołów zabudowy**, obejmuje tereny stanowiące zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołów i obiektów zabytkowych / teren przyległy bezpośrednio do zespołu staromiejskiego, od strony pn. przy rozlewisku rzeki Rudna. Obszar niezabudowany przylegający od pd. do zespołu kościelnego w Kopkach/.

d/ **strefa „K” ochrony krajobrazu kulturowego**, obejmuje obszary bezpośrednio związane z układem historycznym, znajdujące się w jego otoczeniu. Obejmuje obszar od północy i zachodu przylegający do zespołu staromiejskiego, teren dawnego parku krajobrazowego przy zespole pałacowym w Rudniku, tereny d. wsi Stróża, tereny zabudowane i częściowo nadrzeczne wsi Kopki wraz z przysiółkami: Wygoda i Górki.

e/ układy ruralistyczne wraz z zabudową, kapliczkami, figurami, pomnikami, obejmujące historyczne układy planistyczne wsi.

Rudnik nad Sanem – Ratusz, pałac Hompeschów, koszykarnia, fot. z ok. 1910 r.

Według autorów Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Rudnik nad Sanem kształtowanie nowej pożądanej struktury gminy polega m. in. na:

- porządkowaniu, uzupełnianiu i modernizacji istniejącej zabudowy w śródmieściu Rudnika,
- ochronie zespołów zabytkowych.

W rozdziale 5 *Kierunki rozwoju przestrzennego* punkt 3 *Zagospodarowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego* wskazano szczegółowo kierunki działań w poszczególnych strefach ochrony konserwatorskiej oraz na układach ruralistycznych.

W rozdziale 6 Studium ... zatytułowanym *Instrumenty realizacji polityki przestrzennej* w punkcie 1 określono obszary strategiczne, a wśród nich m. in.:

- Zespół pałacowo – parkowy w Rudniku wraz z otoczeniem,
- Obszar rewitalizacji Centrum Rudnika.

Dla każdego z obszarów określono niezbędne do wykonania działania. Natomiast w punkcie 2 tegoż rozdziału Studium ... wskazano na potrzebę przystąpienia do sporządzenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego m. in.:

- ze względu na istniejące ustalenia szczegółowych zasad zagospodarowania

i zabudowy związanych z potrzebą:

- rewitalizacji centrum Rudnika, a w szczególności kształtowania reprezentacyjnych przestrzeni publicznych,
- ochrony i ekspozycji zespołu staromiejskiego Rudnika, zespołu parkowo - pałacowego w Rudniku oraz zespołu parafialnego w Kopkach, zgodnie z polityką ochrony dziedzictwa kulturowego i kształtowania krajobrazu gminy.

Rudnik nad Sanem – Ruiny synagogi, fot. z 1915 r.

1.4. Zabytki i ich ochrona w krajowych i wojewódzkich dokumentach o charakterze pomocniczym.

Obecnie przygotowany jest projekt Krajowego programu na lata 2023 - 2026. Obowiązujący dotychczasowy program zakończyło się w dniu 31 grudnia 2022 roku.

Dokumentem pomocniczym o fundamentalnym znaczeniu kwestii ochrony zabytków w Polsce jest **Krajowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022**, zwany dalej „Programem 2019-2022”, przyjęty przez Radę Ministrów uchwałą nr 82 w dniu 13 sierpnia 2019 roku (M.P. z 2019 r. poz. 808). Jest on

efektem wykonania upoważnienia ustawowego, zawartego w artykule 84 w związku z art. 86, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i jest programem rozwoju określonym w artykule 15 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

Program 2019-2022 jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Ochrona dziedzictwa narodowego stanowi jedno z podstawowych zadań Rzeczypospolitej Polskiej, określonych w art. 5 Konstytucji, obok ochrony niepodległości i nienaruszalności terytorialnej, zapewnienia wolności i praw człowieka i obywatela, bezpieczeństwa obywateli i ochrony środowiska. Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami, jako jeden z najważniejszych elementów tego dziedzictwa, realizowane są przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej w powiązaniu z kontekstem polityki społeczno-gospodarczej, ale stanowią również cel sam w sobie, którego wartość wykracza poza kategorie czysto ekonomiczne.

Główny cel Programu 2019-2022 sformułowany został w oparciu o wnioski płynące z realizacji i ewaluacji Programu 2014-2017, a także zmianę systemu ochrony zabytków wprowadzonego ustawą z dnia 22 czerwca 2017 roku o zmianie ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw.

Głównym celem Programu jest *Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami*, który realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania tj.:

- Cel szczegółowy 1 - Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego,
- Cel szczegółowy 2 - Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami,
- Cel szczegółowy 3 - Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

W ramach celu szczegółowego 1 wyznaczono następujące kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym,
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

W ramach celu szczegółowego 2 wyznaczono następujące kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami,
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

W ramach celu szczegółowego 3 wyznaczono następujące kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości,
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030 została przyjęta przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Dokument określa zasady polityki państwa w dziedzinie przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych kilkunastu lat.

Polityka przestrzennego zagospodarowania kraju realizuje cele rozwoju kraju w odniesieniu do całości przestrzeni polskiej. Biorąc pod uwagę nowy paradygmat polityki rozwoju cel strategiczny (ponadczasowy) polityki przestrzennego zagospodarowania kraju można określić następująco: Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Tak sformułowany cel – przy doborze odpowiednich celów cząstkowych oraz instrumentów wdrożeniowych – realizowany jest przez wszystkie podmioty publiczne wykonujące zadania rozwojowe w zakresie swoich kompetencji na różnych poziomach zarządzania, w różnych obszarach tematycznych i w odniesieniu do różnych terytoriów.

Drogą do zapewnienia realizacji celu strategicznego polityki przestrzennego zagospodarowania kraju jest koncentracja działań podmiotów publicznych w wybranych obszarach tematycznych i na wyodrębnionych terytoriach. W odniesieniu

do diagnozy sytuacji, uwarunkowań oraz trendów rozwojowych sformułowano sześć wzajemnie powiązanych celów polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w horyzoncie roku 2030:

- Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności;
- Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów;
- Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej;
- Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski;
- Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa;
- Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Koncepcja wskazuje, iż wzmocnienie ładu przestrzennego na poziomie zarządzania zasobem krajobrazów kulturowych i przyrodniczych będzie jednocześnie służyło wdrożeniu zapisów Konwencji Krajobrazowej Rady Europy. Podstawowymi formami ochrony krajobrazów powinny zostać formy dotychczas stosowane: parki krajobrazowe, pomniki historii, parki kulturowe oraz – dla obiektów rangi międzynarodowej – wpis na listę dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego UNESCO.

Stwierdzono, że promocja dziedzictwa kulturowego wpłynęła na wzrost rozpoznawalności i atrakcyjność polskiej przestrzeni. Dbłość o spuściznę kultury dawnych mieszkańców ziem polskich i wspieranie zachowanych tradycji lokalnych sprzyjają rozwojowi turystyki i wspomagają proces identyfikacji tożsamości kulturowej migrantów. Krajobraz ważny dla historii kultury jest chroniony na równi z krajobrazami charakterystycznymi dla regionów geograficzno – przyrodniczych

w zintegrowanej z siecią przyrodniczą rozwiniętej sieci parków kulturowych i pomników historii.

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013** (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) oraz jego uszczegółowieniu „**Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020**” (przyjętym w 2005 r.). Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest **Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013”** oraz **Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2010**. W programie zapisano następujące priorytety i działania:

□ **Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe**

Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

- ◆ Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno- finansowych w sferze ochrony zabytków
- ◆ Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne
- ◆ Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

- Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego

- ◆ Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego
- ◆ Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera ważny z punktu widzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami **Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”**.

Priorytet I tego Programu dotyczy rewaloryzacji zabytków nieruchomych i ruchomych. Celami tego priorytetu są:

- poprawa stanu zachowania zabytków,
- zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także liczby stanowisk archeologicznych),
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
- zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,
- zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS, została przyjęta uchwałą 155 Rady Ministrów w dniu 27 października 2020 r. jako kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS stanowi jeden z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem Strategii jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się poprzez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie
- obszar 2: Kultura – tożsamość i podstawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m. in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami; Rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.

2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnienie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i sektory kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 Strategii wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmocnienia uczestnictwa w kulturze,
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

SRKS definiuje również dodatkowe projekty strategiczne, które nie znalazły się w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju. Lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.:

- Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej oparty na zasobach kulturowych.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju przyjęta przez Radę Ministrów dnia 14 lutego 2017 roku jest kluczowym dokumentem państwa polskiego w obszarze średniej i długofalowej polityki gospodarczej kraju. W rozdziale VII. Opis głównych obszarów koncentracji działań wśród projektów strategicznych wymieniona została: *digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej czyli kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audio-wizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczenia najcenniejszych zasobów kultury.*

Rudnik nad Sanem – Pocztówka z czasów I wojny światowej , fot. z 1915 r.

Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2030 przyjęta przez Sejmik Województwa Podkarpackiego uchwałą Nr XXVII/458/20 w dniu 28 września 2020 roku w części VI *Obszary tematyczne, priorytety, kierunki działań* w punkcie 2 *Kapitał ludzki i społeczny* podpunkcie 2.3 *Kultura i dziedzictwo kulturowe* stwierdzono, w zakresie:

- **Tworzenia warunków dla upowszechniania kultury, rozwijania form działalności kulturalnej i interpretacji dziedzictwa wraz ze zwiększeniem kompetencji kulturowych mieszkańców, że:**

Kultura jest bardzo ważnym aspektem życia, kreującym postawy społeczne, normy estetyczne, moralne i etyczne wartości. Priorytetowe są działania kreujące markę kulturową województwa w oparciu o potencjał instytucjonalny, wydarzenia o randze regionalnej i ponadregionalnej oraz promocji obiektów zabytkowych. Bogata baza zasobów dziedzictwa umożliwi tworzenie innowacyjnych produktów kulturowych i turystycznych, wzrost kompetencji kulturowych oraz artystycznych mieszkańców regionu, a także będzie miała wpływ na poprawę dostępności do ofert tego obszaru. Stworzenie atrakcyjnego wizerunku naszego województwa (tak w kraju, jak i poza jego granicami) będzie opierać się na produktach, które będą innowacyjne i unikalne, a także konkurencyjne w przestrzeni publicznej, tj. Portal Muzeum Dziedzictwa Kresów Dawnej Rzeczypospolitej czy Podkarpacki Szlak Filmowy. Podejmowanie działań edukacyjnych wśród mieszkańców przyczyni się do wzrostu tożsamości regionalnej i lokalnej.

Zakładane działania:

- monitorowanie inicjatyw oraz prowadzenie badań w obszarze kultury we współpracy z przedstawicielami sektora kultury, edukacji i instytucjami naukowo-badawczymi;
- tworzenie bogatej oferty kulturalnej wraz z poprawą jej dostępności oraz inicjowanie działań na rzecz zwiększenia uczestnictwa w przedsięwzięciach kulturalnych i budowy więzi lokalnych;
- stwarzanie warunków sprzyjających wzrostowi kompetencji kulturowych oraz artystycznych mieszkańców regionu, m.in. poprzez rozwój edukacji kulturowej;
- wsparcie twórców oraz stymulowanie rozwoju kultury poprzez programy stypendialne, konkursy tematyczne i nagrody;
- promocja regionu oraz popularyzacja jego kultury poprzez rozwój turystyki kulturowej;
- popularyzacja kultury i dziedzictwa kulturowego, w tym dziedzictwa przemysłowego i technicznego oraz niematerialnego, jako elementu umacniania tożsamości regionalnej oraz pomnażania kapitału ludzkiego i społecznego;

- rozwój działań i form instytucjonalnej oraz pozainstytucjonalnej ochrony i popularyzacji dziedzictwa Kresów, w tym Portalu Muzeum Dziedzictwa Kresów Dawnej Rzeczypospolitej;
- stworzenie Podkarpackiego Szlaku Filmowego wychodzącego naprzeciw potrzebie opracowania i upowszechniania filmowego dziedzictwa kulturowego regionu oraz przygotowanie oferty profesjonalnych wydarzeń filmowych.

W zakresie:

- **Wzmacniania współpracy i partnerstwa na rzecz wykorzystania regionalnych zasobów dziedzictwa i kultury współczesnej jako potencjału rozwojowego.**

Innowacyjne wykorzystanie dóbr kulturowych generuje impulsy do rozwoju gospodarczego regionu. Oddziaływanie tego obszaru na procesy rozwojowe będzie zależne od jakości i rangi oferty kulturowej, a przede wszystkim jej atrakcyjności dla odbiorców. Tworzenie aktywizującej oferty kulturowej będzie realizowane poprzez projekty o randze ponadregionalnej i międzynarodowej, integrację dziedzin z zakresu kultury, sieciowanie podmiotów związanych z kulturą i dziedzictwem oraz utrzymanie cykliczności wydarzeń tj. Indeks Kultury, Światowy Festiwal Polonijnych Zespołów Folklorystycznych, Festiwal Dziedzictwa Kresów. Wzrost dostępności i jakości zasobów kulturowych wzmocni promocję regionu oraz tożsamość regionalną.

Zakładane działania:

- realizacja projektów kulturowych o randze ponadregionalnej i międzynarodowej;
- integracja działań z przedsięwzięciami w obszarze przemysłów kultury, w szczególności przemysłu filmowego;
- inicjowanie i wspieranie procesów na rzecz tworzenia silnych marek kulturowych o znaczeniu ogólnopolskim i międzynarodowym;
- sieciowanie podmiotów zaangażowanych w tworzenie, ochronę, udostępnianie, popularyzację kultury oraz dziedzictwa kulturowego w celu integracji działań w obszarze kultury, w tym Indeksu Kultury jako cyklicznej konferencji i wydarzeń towarzyszących;
- promowanie i wspieranie waloryzacji dziedzictwa kulturowego oraz zwiększenie go-

spodarczego i społecznego ich wykorzystania poprzez tworzenie partnerstw między sektorem publicznym i prywatnym;

- wykorzystanie kulturotwórczej roli uczelni i szkół.

W zakresie:

- **Infrastruktura kultury i zwiększenie atrakcyjności dziedzictwa kulturowego**

Województwo podkarpackie wyróżnia bogate dziedzictwo kulturowe regionu, które należy objąć należyłą ochroną i racjonalnie wykorzystywać zasoby dla rozwoju województwa i budowania kapitału społecznego. Konieczne jest podejmowanie przedsięwzięć z zakresu ochrony obiektów zabytkowych i miejsc cennych kulturowo, nowych inwestycji infrastrukturalnych (tj. Podkarpacka Galeria Słowa i Obrazu, Podkarpackie Centrum Nauki) i modernizacji istniejących. Należy również podejmować adaptacje obiektów w celu tworzenia nowoczesnych produktów kulturowych i turystycznych z wykorzystaniem form cyfrowych i wirtualnych. Wagę ochrony zabytków oraz opieki nad zabytkami i ujęcia tych aspektów w strategii regionalnej wskazuje ustawa kierunkowa.

Zakładane działania:

- ochrona obiektów zabytkowych i miejsc cennych kulturowo, jako element działań prorozwojowych i prospołecznych;
- restauracja i adaptacja obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym przemysłowego, w celu tworzenia innowacyjnych produktów kulturowych i turystycznych;
- poprawa jakości, poszerzanie i budowa nowej infrastruktury kultury, m.in. poprzez realizację projektów adaptacyjnych, modernizacyjnych i technologicznych w instytucjach kultury;
- realizacja projektów digitalizacyjnych oraz informatycznych mających na celu ułatwienie i poszerzenie dostępu do kultury;
- realizacja programów (m.in. "Pociąg do kultury") mających na celu tworzenie ułatwień w dostępie i promocji zasobów kulturowych regionu;
- budowa Podkarpackiej Galerii Słowa i Obrazu (nowej siedziby biblioteki wojewódzkiej w Rzeszowie) w celu podniesienia efektywności edukacji kulturowej i poziomu kształcenia ustawicznego oraz zwiększenia potencjału funkcjonalnego samorządowych

instytucji kultury, a także artystycznego i architektonicznego potencjału regionu;

- utworzenie Podkarpackiego Centrum Nauki, jako przestrzeni kooperacji nauki z kulturą i dziedzictwem oraz wiodącego ośrodka budowy kapitału ludzkiego i społecznego;*
- ochrona i promowanie pomników historii, jako elementu dziedzictwa kulturowego regionu m.in. zespół staromiejski w Przemyśle i Twierdza Przemyśl.*

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego - Perspektywa 2030 opracowany został w 2018 roku. Kierunki polityki przestrzennej zawarte w tym planie zostały powiązane z określonymi w strategii rozwoju województwa polami strategicznymi, priorytetami, celami i kierunkami działań. Wśród nich trzecie pole strategiczne to *Kultura, turystyka i ochrona środowiska*. W ramach tego pola za priorytet przyjęto *Rozwój kultury i ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych regionu jako warunek podniesienia konkurencyjności produktu turystycznego*. Za jeden z trzech przyjętych w jego ramach celów strategicznych uznano wzbogacenie istniejących i kreowanie nowych produktów turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym i unikatowych wartościach przyrodniczo-kulturowych. Jednym ze sposobów realizacji tego celu winna być rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, wartości krajobrazowych i przyrodniczych oraz rozwój działalności kulturowej jako podstawy tworzenia produktu turystycznego.

Ważne dla ochrony dziedzictwa kulturowego są przyjęte w Planie zasady, wśród których istotne znaczenie dla ochrony i opieki nad zabytkami mają przede wszystkim:

- ochrona zasobów kultury materialnej i niematerialnej oraz utrzymanie ładu przestrzennego w obrębie dawnych układów urbanistycznych i obszarów proponowanych do ochrony krajobrazu kulturowego,
- przeznaczenie obszarów predystynowanych do ochrony przyrodniczej i krajobrazowej oraz obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe o różnym reżimie ochronnym, oparte o dokładne rozpoznanie zasobów, waloryzację terenu i określenie odporności środowiska na antropopresję,

- tworzenie spójnego systemu ekologicznego poprzez rozwój wielkoprzestrzennych obszarów ochrony środowiska naturalnego i kulturowego,
- promocja obszarów koncentracji walorów turystycznych, zespołów i obiektów zabytkowych w celu ich gospodarczego wykorzystania,
- zasada maksymalnej integracji działań na rzecz ochrony środowiska, w szczególności walorów krajobrazowych, przyrody, ochrony bioróżnorodności przyrody i krajobrazu kulturowego w sferze badawczej, społeczno-gospodarczej i ekonomicznej oraz w wojewódzkich programach sektorowych, na obszarach transgranicznych i na obszarach stykowych z sąsiednimi województwami,
- ograniczenie negatywnych skutków działalności urządzeń infrastruktury technicznej, społecznej i gospodarczej oraz różnych form aktywności społecznej i gospodarczej na środowisko naturalne i kulturowe.

W Planie zawarto również ustalenia w zakresie ochrony, kształtowania i racjonalnego wykorzystania krajobrazu kulturowego, w których określono i wymieniono m.in.: obszary szczególnej ochrony krajobrazu kulturowego, obszary rezerwatów kulturowych, obiekty zabytkowe i zespoły obiektów zabytkowych przewidziane do szczególnej ochrony i wykorzystania turystycznego (m.in. jako Pomniki Historii). Wskazano także na historyczne układy urbanistyczne przewidziane do szczególnej ochrony, obiekty i zespoły obiektów wymagające stałej ochrony konserwatorskiej, istniejące i projektowane szlaki kulturowe oraz określono zasady ochrony i zagospodarowania przestrzennego na obszarach szczególnej ochrony krajobrazu kulturowego, jak również zasady ochrony układów urbanistycznych objętych szczególną ochroną. W Planie sformułowano także podstawowe cele i zasady realizacji oraz wyznaczono ogólnie obszar „Programu ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego terenów przygranicznych w zakresie unikatowej architektury drewnianej”.

Wykonana metodą SWOT synteza uwarunkowań wśród mocnych i słabych stron województwa uwzględnia także problemy ochrony dziedzictwa kulturowego.

Plan wskazuje także na konieczność wykonania studiów programowo-

przestrzennych dla: wskazanych stref koncentracji walorów turystycznych, ochrony zabytkowej architektury drewnianej terenów pogranicza, projektowanych parków i rezerwatów kulturowych, projektowanych szlaków kulturowych, stref uzdrowiskowych. Opracowanie ww. studiów określone zostało jako zadanie władz województwa. Uznano także za konieczne sporządzenie przez inne jednostki samorządowe miejscowych planów rewaloryzacji, rewitalizacji i zagospodarowania przestrzennego wybranych zabytkowych centrów miast historycznych oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów proponowanych Pomników Historii.

W Planie zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego zawarto także wykaz działań i zadań, w ujęciu przedmiotowym i podmiotowym (między innymi w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego), których realizacja jest niezbędna dla osiągnięcia założonych w Planie celów.

Problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego porusza przyjęty uchwałą Nr LVI/972/22 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 28 grudnia 2022 r. **Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2022-2025**. Głównymi celami i zadaniami ww. Programu są następujące priorytety:

PRIORYTET I : Rozwijanie i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym, w tym o zabytkach oraz o roli dziedzictwa regionalnego w kształtowaniu bogactwa kulturowego kraju - budowanie więzi społecznych oraz świadomości znaczenia i celów ochrony dziedzictwa kulturowego /działania badawcze, edukacyjne, promocyjne/.

PRIORYTET II: Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym, w szczególności zabytkami jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego województwa /działania w sferze materialnej ochrony oraz użytkowania zasobu zabytkowego/.

PRIORYTET III: Budowanie współpracy z organami państwowymi, samorządowymi, organizacjami pozarządowymi, środowiskiem kościelnym i osobami fizycznymi na rzecz intensyfikacji działań służących efektywnej ochronie i opiece nad zabytkami oraz niematerialnym dziedzictwem kulturowym województwa podkarpac-

kiego /działania organizacyjne i zarządcze, koordynacja i współpraca, dążenie do efektu synergii działań/.

Program Rozwoju Kultury w Województwie Podkarpackim na lata 2010-2020 zawiera zarówno syntetyczną charakterystykę zasobu dziedzictwa kulturowego (zabytków nieruchomych), prezentację działających na terenie województwa muzeów i zgromadzonych w nich zbiorów, z krótkim omówieniem placówek muzealnych, dla których Województwo Podkarpackie jest organizatorem, jak również wyznaczone cele strategiczne, wśród których Ochrona dziedzictwa kulturowego zajmuje ważne miejsce. Wyszczególnione też zostały konkretne działania, które są zbieżne z działaniami Programu opieki. Są to:

1. Rozpoznanie i dokumentowanie dziedzictwa kulturowego w celu wielokulturowej historii.
2. Inwentaryzacja i ewidencja zabytków kultury materialnej i niematerialnej regionu.
3. Prowadzenie prac badawczo-naukowych związanych z dziedzictwem kulturowym województwa.
4. Popularyzacja wyników badań i wykorzystanie ich w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym oraz w dziedzinach pokrewnych.
5. Rewaloryzacja materialnego dziedzictwa kulturowego województwa, ze szczególnym uwzględnieniem zabytków ruchomych i nieruchomych wraz z ich zabytkowym otoczeniem, wyposażenia, wystroju i kolekcji oraz układów urbanistycznych, ruralistycznych i zabytkowych zespołów budowlanych i parkowych.
6. Podejmowanie działań na rzecz fizycznej ochrony zabytków przed zagrożeniami.
7. Upowszechnianie wiedzy o znaczeniu i wartości dziedzictwa kulturowego poprzez inicjowanie i realizację programów edukacyjnych, szkoleniowych i promocyjnych.
8. Budzenie wrażliwości społecznej i kształtowanie postaw odpowiedzialności za dziedzictwo kulturowe województwa i jego przekazanie następnym pokoleniom w niezmienionej formie.

9. Ochrona tożsamości kulturowej mieszkańców województwa, poprzez położenie nacisku na tolerancję i pozyskiwanie wiedzy na temat różnorodności narodowo - etniczno - religijnej charakterystycznej dla terenów obecnego województwa podkarpackiego.

10. Aktywizacja społeczności lokalnych, organizacji pozarządowych i jednostek samorządu terytorialnego w zakresie przejmowania zabytków i adaptacji ich na cele kulturalne umożliwiające poszanowanie ich pierwotnego charakteru.

11. Inicjowanie i realizacja projektów dotyczących pozamaterialnej sfery dziedzictwa kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem działań zmierzających do integracji społeczności regionalnej województwa wokół kultywowania tradycji i popularyzowania odmienności kulturowej województwa.

12. Tworzenie parków kulturowych dla ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla lokalnej tradycji budowlanej i osadniczej.

13. Udostępnianie dziedzictwa kulturowego województwa poprzez realizację projektów mających na celu powstanie infrastruktury umożliwiającej jego prezentację i promocję, w tym tworzenie szlaków tematycznych obejmujących najcenniejsze i najważniejsze miejsca z punktu widzenia wartości historyczno - kulturowej.

W innych celach strategicznych wskazano też szereg działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, w tym m. in. rozwój muzeów, digitalizacja zbiorów, szereg działań promocyjnych, edukacyjnych i dokumentacyjnych odnoszących się nie tylko do szeroko pojętej kultury, lecz również ściśle w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego, a także rozwój turystyki w oparciu o obiekty zabytkowe.

2. Cele programu w świetle ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ma na celu:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.

Scharakteryzowanie zasobu zabytków ma na celu określenie, co (przede wszystkim) należy chronić i czym należy się opiekować, a tym samym pomóc we właściwym rozłożeniu akcentów w programie opieki nad zabytkami.

3.1. Zabytki nieruchome z wyszczególnieniem obiektów o najwyższym znaczeniu dla gminy Rudnik nad Sanem.

Omówienie zabytków nieruchomych gminy i miasta Rudnik nad Sanem podzielono na trzy zasadnicze części. W części pierwszej omówiono zabytki nieruchome objęte prawnymi formami ochrony określonymi w ustawie z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, do jakich należą: uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego i ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

W drugiej części omówiono zagadnienie ewidencji zabytków, do prowadzenia, której na mocy ustawy zobligowane są samorządy gminne. W ostatniej, trzeciej części, omówiono całość zasobu zabytków nieruchomych z terenu gminy i miasta Rudnik nad Sanem.

Należy również podkreślić, iż te obiekty zabytkowe, które uwzględnione są w ewidencji zabytków, a nie figurują w rejestrze zabytków lub nie bierze ich pod uwagę miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, nie są prawnie chronione.

Uwzględnienie ich wyłącznie w ewidencji ma charakter informacyjny, pomocny przy określaniu i ocenianiu zasobu obiektów zabytkowych na określonym terytorium oraz przy opracowywaniu programów opieki nad zabytkami.

Przed przystąpieniem do omówienia podstawowych form ochrony obiektów zabytkowych należy także zaznaczyć, iż na terenie gminy Rudnik nad Sanem nie występują obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego UNESCO, nie ma też zabytków, które byłyby uznane za pomnik historii.

3.1.1. Zabytki nieruchome objęte prawnymi formami ochrony.

Park kulturowy.

Park kulturowy to nowa forma ochrony zabytków, wprowadzona na mocy ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Park

Kulturowy powołuje mocą uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, rada gminy (lub rady gmin, jeśli obszar parku znajduje się na terenie kilku gmin).

Utworzenie parku kulturowego ma na celu ochronę krajobrazu kulturowego oraz zachowanie wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Do chwili obecnej na terenie gminy Rudnik nad Sanem nie został utworzony żaden park kulturowy.

Rejestr zabytków.

Rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Dla województwa podkarpackiego jest nim Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków, mający swą siedzibę w Przemyśle, dysponujący delegaturami w Krośnie, Rzeszowie i Tarnobrzegu. Wpis do rejestru zabytków odbywa się na mocy decyzji wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydanej z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub posiadacza wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. W tym samym trybie do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru oraz nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku.

Wedle stanu obecnego na terenie gminy Rudnik nad Sanem znajdują się następujące obiekty i zespoły obiektów wpisane do rejestru zabytków:

*** Decyzja A – 586 z dnia 5 stycznia 1998 r.**

Kościół parafialny p.w. Św. Marcina w Kopkach

*** Decyzja A – 446 z dnia 22 kwietnia 1991 r.**

Cmentarz wojenny z I wojny światowej w Przędzelu

*** Decyzja A – 309 z dnia 11 czerwca 1987 r.**

Układ urbanistyczno – architektoniczno - krajobrazowy Rudnika n/Sanem

*** Decyzja A – 655 z dnia 18 października 1989 r.**

Najstarsza część cmentarza parafialnego w Rudniku n/Sanem

*** Decyzja A – 1134 z dnia 21 października 1989 r.**

Cmentarz wojenny z I wojny światowej, w obrębie cmentarza parafialnego w Rudniku n/Sanem

*** Decyzja A – 175 z dnia 24 czerwca 1987 r.**

Zespół pałacowo-parkowy w Rudniku n/Sanem, w skład którego wchodzi: pałac, rządówka, czworaki, wozownia, stajnia i park krajobrazowy.

*** Decyzja A – 1237 z 18 października 1988 r.**

Dawny budynek Nadleśnictwa w Rudniku n/Sanem, przy ul. Piłsudskiego 9

*** Decyzja A – 90 z 26 lipca 2004 r.**

Budynek Szkoły Ludowej, ob. Centrum Wikliniarstwa w Rudniku n/Sanem, przy ul. Mickiewicza 41

*** Decyzja A – 1133 z 5 października 1998 r.**

Dom, ul. Rynek 29 w Rudniku n/Sanem

*** Decyzja A – 1159 z 5 grudnia 1994 r.**

Zespół młyna i elektrowni wodnej w Rudniku n/Sanem

*** Decyzja A – 268 z 21 lipca 1982 r.**

Wczesnośredniowieczne cmentarzysko kurhanowe (st. Borowina 1)
w Przędzeli

*** Decyzja A – 522 z 22 grudnia 1969 r.**

Cmentarzysko kultury łużyckiej (st. 3) w Kopkach – Chałupkach

*** Decyzja A – 427 z 19 grudnia 1968 r.**

Kopiec – kurhan (st. 2) w Kopkach

Ochrona ustalona w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków, jakim jest miejscowy plan zagospodarowania

przestrzennego. Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalonego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W planach w szczególności:

- Uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- Określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu,
- Ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami,
- Uwzględnia się ochronę:
 - ◊ zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - ◊ innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - ◊ parków kulturowych,
- Uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami,
- W zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Rudnik nad Sanem jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego w niewielkim stopniu dotyczą

istotnych dla ochrony zabytków gminy i miasta. Większość mpzp dotyczy niewielkich obszarów, wykonane są pod kątem planowanych nowych inwestycji. Uchwalone plany winny uwzględniać ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków i gminnej ewidencji zabytków oraz zapisy dotyczące ich ochrony zawarte w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania przestrzennego Gminy i Miasta Rudnik nad Sanem. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w MPZP powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Spis planów uchwalonych znajduje się na stronie internetowej Urzędu Gminy i Miasta Rudnik nad Sanem w Biuletynie Informacji Publicznej zakładka: Zagospodarowanie przestrzenne.

3.1.2. Zabytki nieruchome gminy Rudnik nad Sanem w gminnej ewidencji zabytków.

Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków należy do obowiązków gminy. Ewidencję tę prowadzi się w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 ust. 4 Ustawy o ochronie zabytków ...). Wykaz obiektów objętych gminną ewidencją zabytków na terenie gminy i miasta Rudnik nad Sanem został dołączony do niniejszego opracowania w formie załącznika (zał. Nr 1).

3. 1. 3. Ogólna charakterystyka zasobu.

Tereny należące do współczesnej gminy Rudnik, położone nad Dolnym i Środkowym Sanem wraz z powstaniem w 2 poł. wczesnofeudalnych organizmów państwowych Polski i Rusi, stały się strefą rywalizacji tych dwóch państw. Częste zmiany przynależności państwowej między końcem X a XI wiekiem stały się powodem pewnej destabilizacji osadnictwa. Dopiero ustalenie trwałej granicy na początku XII wieku, pomiędzy Księstwem (a następnie województwem)

Sandomierskim a Rusią Halicką umożliwiło intensywny jego rozwój. Granica pomiędzy Polską a Rusią znajdowała się w bezpośredniej bliskości obecnego miasta Rudnika. Przebiegała między Kopkami (gdzie znajdowała się komora celna) a Jarzyną. Kopki pozostawały po stronie polskiej, a następnie granica przekraczała San i pozostawiając Krzeszów po stronie ruskiej, kierowała się ku Tanwi. Jako granica państwa funkcjonowała do 1344 roku tj. do przyłączenia Ziemi Przemyskiej do Korony, po tym zaś roku aż do rozbiorów jako granica pomiędzy województwami sandomierskim i ruskim oraz jako granica kościelna między diecezją krakowską i przemyską w archidiecezji lwowsko – halickiej. Z istnieniem w sąsiedztwie tej granicy we wczesnym średniowieczu jakichś obiektów obronnych można wiązać nazwę wsi Stróże (Stróża), obecnie dzielnicy Rudnika, czy wzmiankowaną przez Jana Długosza wieś Podgrodzie, gdzieś w okolicy Niska.

Czynnikiem sprzyjającym rozwojowi osadnictwa stało się powstanie szlaku komunikacyjnego, wiodącego z Sandomierza wzdłuż Sanu do Jarosławia i Przemyśla, a następnie dalej na wschód do Kijowa. Początki tego szlaku należy datować na X – XI wiek, z tym, że większego znaczenia nabrał dopiero u schyłku wczesnego średniowiecza. Po ustabilizowaniu się granicy polsko – ruskiej, od początku XIII wieku rozpoczął się powolny rozwój osadnictwa i wzrost zaludnienia. Powstawały nowe wsie i kontynuowały swój rozwój ośrodki wcześniej istniejące. Około połowy XIII wieku powstała parafia w Bielinach. Jako druga powstała parafia w Raclawicach (po 1326 r.), w skład której weszły wsie: Raclawice, Przędzel, Zaosice, Podgrodzie, Zarzecze, Nisko i Stróża.

Początkowo większość terenów w Międzyrzeczu Wisły i Sanu stanowiła własność królewską (książęcą). Zarząd dóbr znajdował się początkowo w Przyszowie, następnie został przeniesiony do Niska. Z czasem coraz więcej terenów, przede wszystkim wzdłuż rzek, zaczęła przechodzić w ręce prywatne. Wnętrze Puszczy Sandomierskiej pozostało domeną panującego. Głównymi posiadaczami tych ziem w ciągu XIV i XV wieku stały się rody Tarnowskich, Ligęzów i Mieleckich.

Od końca XV wieku rozpoczął się nowy etap rozwoju gospodarczego ziem położonych nad Dolnym i Środkowym Sanem, związany m. in. z rozwojem handlu

(spływ zboża i innych artykułów Sanem do Wisły i dalej do Gdańska), eksploatacja lasów (maziarnie, dzieciarnie, mielerze, drewno budowlane i opałowe) i lokalnych rud darniowych. Procesy te przybrały na sile w połowie XVI wieku i w XVII wieku, by ulec zahamowaniu w wieku XVIII. Ich efektem był rozwój dotychczas istniejących wsi i osad, powstawanie nowych, szczególnie o charakterze przemysłowym oraz lokacje miast prywatnych, które miały stać się lokalnymi centrami gospodarczymi dóbr magnackich i szlacheckich. Wśród miast położonych nad Dolnym Sanem najwcześniej lokowany był Rudnik (1522 r., ponownie 1557 r.). Po nim powstały: Radomyśl (1556 r.), Ulanów (1616 r.), Krzeszów (1641 r.) i Rozwadow (1693 r.).

W XVI wieku pojawiły się na obszarze Puszczy Sandomierskiej nowe drogi biegnące w kierunku południowym. Pierwsza wiodąca z Sandomierza przez Kolbuszową do Rzeszowa i druga z Rzeszowa na północ, łącząca się pod Niskiem ze starym traktem biegnącym wzdłuż Sanu.

Po 1772 roku ziemie gminy Rudnik zostały włączone do Cesarstwa Austriackiego. Austriacy z ziem I rozbioru utworzyli nową prowincję: Królestwo Galicji i Lodomerii. Królestwo to miało być restauracją dawnego, średniowiecznego „państwa”, podlegającego niegdyś Koronie Węgierskiej. Nazwa wywodziła się od księstwa ruskiego Halicza (Galicja) i Włodzimierza (Lodomeria). Na czele Królestwa Galicji i Lodomerii stało Gubernium z siedzibą we Lwowie, kierowane przez gubernatora jako przedstawiciela władzy cesarskiej. Kraj podzielony został na cyrkule. Obszar gminy Rudnik znalazł się w cyrkule rzeszowskim. Na czele cyrkulu stał starosta.

Cztery lata przed nadaniem Galicji swobód konstytucyjnych (tj. w 1857 r.) nastąpił nowy podział administracyjny. Dotychczasowe cyrkule zostały podzielone na powiaty. W cyrkule rzeszowskim wyodrębniono wówczas 11 okręgów powiatowych. W północnej części cyrkulu wyznaczono następujące siedziby dla nowych jednostek: Nisko, Rozwadow, Tarnobrzeg i Ulanów. Tereny gminy od 1772 roku do 1918 roku znajdowały się pod panowaniem austriackim.

Ośrodkiem gminy jest miejscowość Rudnik nad Sanem. W jego granicach znajduje się dawna wieś, obecnie osiedle: Stróża.

Historia Rudnika nad Sanem rozpoczyna się w 1522 roku, kiedy to Krzysztof

Gnojeński uzyskał od króla Zygmunta Augusta zezwolenie na założenie, na surowym korzeniu, na gruntach wsi Kopki, należącej do jego żony Katarzyny z Tarnowca, miasta o nazwie Rudnik. Miasto otrzymało prawo magdeburskie i zezwolenie na odbywanie targów w każdą sobotę oraz dwa jarmarki roczne na św. Agnieszkę (31 stycznia) i św. Mateusza (21 czerwca). Jednak z powodu śmierci Krzysztofa Gnojeńskiego lokacja miasta nie została zrealizowana. Dopiero wdowa po nim Katarzyna z Tarnowca i jej syn Stanisław Lipnicki wystarali się w 1557 roku o nowe pozwolenie na lokację miasta. Miasto posiadało charakter rzemieślniczo – handlowy i stanowiło centrum gospodarczo – administracyjne dóbr nadszańskich rodziny Lipnickich, w skład których wchodziły wsie: Kopki, Łętownia, Bieliny, Glinianka, Tanew, Dołęga, Kobylanka, Bielinię i inne.

Pomiędzy 1573 a 1579 rokiem Rudnik wraz z sąsiednimi wsiami, po bezpotomnej śmierci Stanisława Lipnickiego przechodzi do rąk jego siostry Anny z Lipnika Kormanickiej i jej męża Piusa Zbożnego Kormanickiego, kasztelana czchowskiego.

W 1581 roku Anna z Lipnika Kormanicka ufundowała drewniany kościół p.w. Św. Trójcy, konsekrowany następnie w 1583 roku przez arcybiskupa lwowskiego Jana Dymitra Solikowskiego. Parafię przy tym kościele na prośbę dziedziczki erygował biskup krakowski Piotr Myszkowski. Parafia Rudnik aż do rozbiorów należała do archidiakonu sandomierskiego diecezji krakowskiej, następnie na krótko weszła w skład nowopowstałej diecezji tarnowskiej, zaś od 1786 roku została włączona do diecezji przemyskiej. W 1992 roku na mocy bulli papieża Jana Pawła II *Totus Tuus Poloniae* dekanat rudnicki włączony został w skład diecezji sandomierskiej.

Przy kościele funkcjonowała szkoła, szpital – przytułek dla ubogich oraz Bractwo Św. Anny. Po śmierci Anny Kormanickiej dobra rudnickie odziedziczyła jej siostra Katarzyna z Lipnika, która w 1593 roku wyszła za mąż za Piotra Ulińskiego.

W 2 ćwierci XVII wieku Rudnik należał do grupy średnich miast województwa sandomierskiego. Do połowy XVII wieku powstały w Rudniku cechy: szewski, piekarski i flisacki. Pomimo ograniczeń ustanowionych przez Katarzynę Ulińską w mieście osiedlają się Żydzi, którzy budują synagogę i zakładają cmentarz.

Kres rozwojowi miasta przyniósł „potop” szwedzki i najazd wojsk Rakoczego. W 1656 roku w Rudniku miała miejsce słynna potyczka jednego z oddziałów wojsk Stefana Czarnieckiego, z wojskami szwedzkimi, podczas której o mało nie zginął król szwedzki Karol X Gustaw. Znacznych spustoszeń dokonały także wojska Rakoczego stacjonujące przez jakiś czas w okolicach Rudnika.

Około połowy XVII wieku właścicielami Rudnika zostali Konstancja z Wzorowa Witowska, córka Gniewosza z Wzorowa i Apolinarii Zofii z Ulińskich i jej mąż Stanisław Witowski. Po nich miasto dziedziczy chorąży rawski Aleksander Załuski, ożeniony z Teresą Witowską, córką Stanisława.

Z 1671 roku pochodzi pierwsza wzmianka o istnieniu w mieście, oprócz szkoły parafialnej dla katolików także szkoły żydowskiej.

Pomiędzy 1690 a 1692 rokiem właścicielem miasta zostaje Aleksander Adam Drzewicki, podkomorzy lubelski, drugi mąż Elżbiety Witowskiej, który w latach 1695 – 1711 wydierzał dobra rudnickie kolejno: Krzysztofowi Zieleńskiemu, Stanisławowi Kotarbskiemu i Aleksandrowi Młodeckiemu. Po Drzewickim dobra rudnickie dziedziczy żonaty z jego córką Konstancją, Józef Sołtyk, kasztelan lubelski. Po Sołtykach właścicielami miasta zostaje rodzina Potockich z Potoka, w rękach której pozostaje ono ponad 50 lat. W 1727 roku jako właścicielem miasta zostaje Józef Potocki, wojewoda kijowski. Po nim dobra odziedziczył jego syn Franciszek Potocki, zaś po jego śmierci dobra rudnickie obejmujące: Rudnik i wsie: Tarnogóra, Kopki, Koziarnia, Łętownia, Dębczyna, Wólka Łętowska, Przybyszówka przypadły jego bratu Wincentemu, podkomorzemu wielkiemu koronnemu, który w 1781 roku odsprzedał je Janowi Chryzostomowi Grabińskiemu. W 1791 roku ze względu na wielkie zniszczenia kościoła parafialnego Jan Chryzostom Grabiński ufundował nowy kościół, także drewniany, który stanął w miejscu dawnego, rozebranego.

W 1775 roku założono na peryferiach zabudowy miejskiej nowy cmentarz parafialny.

W 1756 roku biskup krakowski Stanisław Kostka Załuski, na wniosek proboszcza rudnickiego Sobolewskiego zezwolił Żydom na budowę nowej synagogi i kirkutu. Przy synagodze funkcjonowała szkoła i przytułek dla ubogich.

Na początku XIX wieku w mieście istniały: tartak, garbarnia, karczmy, gorzelnia, cegielnia, 2 spichrze, skład towarów. Mimo tego miasto miało niewielkie

znaczenie.

W 1816 roku dobra rudnickie zostały wystawione na sprzedaż. W 1832 roku jako ich właściciel występuje niejaki Białkowski. Najprawdopodobniej u początku lat 40-tych XIX stulecia dobra rudnickie nabył baron Wilhelm Hompesch, po którym odziedziczył je jego syn Ferdynand.

Rudnik nad Sanem – Pomnik F. Hompescha,
pocztówka z 1 ćw. XX w.

W 2 poł. XIX wieku nastąpiło ożywienie gospodarcze. Rudnik staje się znaczącym ośrodkiem produkcji chałupniczych wyrobów wikliniarskich, ciesząc się dużym powodzeniem nie tylko w Galicji, ale także poza jej granicami. Rozwój koszykarstwa datuje się na lata 70-te XIX wieku i związany jest z ówczesnym właścicielem dóbr rudnickich baronem Ferdynandem Hompeschem, który wysłał kilku mieszkańców Rudnika i Kopek do szkoły rzemieślniczej w Wiedniu, a następnie sam w 1878 roku założył w Rudniku szkołę koszykarską oraz zorganizował cały system produkcji oparty na pracy nakładczej chałupników, pozyskiwaniu surowca (plantacji wikliny) oraz dystrybucji wyrobów. W konsekwencji wzrosła także liczba ludności miasta: w 1830 r. – 1373 mieszkańców, w 1900 r. – 3 344 mieszkańców.

W 1871 roku została założona w mieście poczta, a w 1890 roku wzniesiono

nowy, murowany budynek szkolny oraz tartak parowy.

W 1898 roku, po śmierci barona F. Hompescha dobra rudnickie zakupiła Róża z hr. Branickich Tarnowska, żona Stanisława hr. Tarnowskiego, profesora literatury polskiej, rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. W skład zakupionego poza Rudnikiem majątku wchodziły wsie: Groble, Kończyce, Kopki, Łętownia, Łowisko, Tarnogóra, Wólka Łętowska.

Rudnik nad Sanem – Seminarium Nauczycielskie,
pocztówka z 1 ćw. XX w.

Od końca XIX wieku miasto funkcjonowało w oparciu o nadaną przez Austriaków ustawę samorządową (gminną) z 1896 roku, w myśl której gmina stanowiła samorządowy związek miejski, na czele którego stała Rada – organ stanowiący i kontrolujący oraz Zwierzchność Gminna – organ zarządzający.

W 1900 roku wybudowano linię kolejową Rozwadów – Przeworsk, przez Rudnik, która przyczyniła się do rozwoju miasta. W tym samym roku rozpoczęto budowę warsztatów dla szkoły koszykarskiej, zaś w 1905 roku wybudowano budynek młyna i elektrowni przy ul. Mickiewicza.

Wydany w 1906 roku *Skorowidz przemysłowo – handlowy Królestwa Galicji* podaje, iż w mieście funkcjonowały: Towarzystwo Kredytowe, Kasa Zaliczkowo – Rozliczeniowa, Krajowa Szkoła Koszykarska i Stowarzyszenie Zjednoczonego Przemysłu i Rękodzielnictwa. W tym też roku powstało w mieście Seminarium Nauczycielskie.

W 1912 roku zaczęto wznosić budynek dla Sądu Powiatowego, jednak z powodu wybuchu I wojny światowej nie został ukończony. W 1914 roku przez teren Rudnika przebiegała linia frontu austriacko – rosyjskiego. Miasto zostało spalone. Zniszczenia sięgnęły ok. 80 % zabudowy. Spłonął m. in. kościół parafialny, synagoga, cała zabudowa północnej strony miasta, część domów przy Rynku. W wyniku ostrzału artyleryjskiego uszkodzeniu uległ dworzec kolejowy, budynek Sądu i pałac Tarnowskich. Po odzyskaniu niepodległości gmina Rudnik znalazła się w powiecie niżańskim województwa lwowskiego. Początkowo miasto posiadało taki sam ustrój jak za czasów austriackich. W 1927 roku władze państwowe rozwiązały Radę Gminną ustanawiając w jej miejsce Komisarza Rządowego z Radą Przyboczną.

W 1932 roku wybrano Radę Miejską (Gminną) i Zwierzchność Gminną, które w 1933 roku przekształciły się w Radę Miejską i Magistrat. W takiej formie samorząd istniał do 1949 roku.

W okresie międzywojennym Rudnik pozostawał nadal najznaczniejszym ośrodkiem koszykarstwa w Małopolsce. W 1928 roku powstała Spółdzielnia „Wierzba”, stanowiąca oddział Związku Producentów Wikliny we Lwowie, zaś w 1936 roku założono Spółdzielnię Wytwórców Koszykarskich w Rudniku. Obie istniały do 1948 roku, kiedy to zostały połączone w Spółdzielnię „Jedność”.

W 1927 roku powstała w Rudniku Fabryka Kalafonii i Terpentyny „Jarot”. Dla potrzeb rozwijającego się rzemiosła, w miejsce zlikwidowanego Seminarium Nauczycielskiego, w 1932 roku przeniesiono do Rudnika Lwowską Szkołę Koszykarską, którą w 1935 roku przekształcono w Szkołę Przemysłu Drzewnego – Państwową Szkołę Stolarską. W 1938 roku jej nazwę zmieniono na: Państwowe Szkoły Rzemieślnicze. W 1940 roku zorganizowano przy niej dodatkowo Żeńską Szkołę Gospodarstwa Domowego.

Rudnik nad Sanem – Widok Rynku
pocztówka z lat 30-tych. XX w.

W 1927 roku przy wydatnej pomocy Hieronima hr. Tarnowskiego, właściciela dóbr rudnickich wzniesiono nowy, murowany kościół parafialny. W latach 1929 – 1930 zbudowano Dom Oświatowy im. Józefa Piłsudskiego według projektu A. Schaffera, architekta z Niska. Rozwój miasta w okresie międzywojennym został przerwany wybuchem II wojny światowej. Miasto zostało zniszczone w 80% w wyniku bombardowania przez samoloty niemieckie.

W czasach Jana Długosza **wieś Kopki** należała do parafii Bieliny. Podzielona była na dwa działki: własność Jana Pniowskiego herbu Habdank i Stanisława Korytko herbu Jelita. We wsi istniały wówczas dwie karczmy i łany kmiece. W 1529 roku wzmiankowany jest w Kopkach kościół filialny parafii w Bielinach.

W 1883 roku Kopki wraz z Koziarnią stanowiły własność barona Ferdynanda Hompescha. Obszar dworski obejmował 363 morgi roli, 212 mórg pastwisk, 36 mórg łąk i 895 mórg lasów. We wsi istniała szkoła ludowa oraz komora celna.

Kolejną wsią o średniowiecznym rodowodzie jest **Przędzel**. Za Długosza stanowiła własność Filipa Bolochowycza herbu Nałęcz i jego syna. Była to wówczas mała osada posiadająca 2 łany kmiece i karczmę z rolą. Jako osobnych osadników Jan Długosz wymienia: Rybalcha, mającego stajnie i Russeka na niwie.

Wieś płaciła dziesięcinę z obszaru szlacheckiego proboszczowi parafii

w Bielinach i Raclawicach. W 1581 roku zamieszkiwało ją 11 kmieci na tyłuż półlankach, 12 zagrodników mających role, 2 komorników z bydłem, 3 komorników bez bydła i 1 rzemieślnik. W owym czasie stanowiła własność Malickich.

Według *Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* w 1888 roku wieś przynależała do parafii w Raclawicach. We wsi funkcjonowała szkoła ludowa, gminna kasa pożyczkowa, gorzelnia i młyn wodny. Większa część wsi należała do Jadwigi hr. Mniszchowej. Obszar dworski obejmował 3 208 mórg, w tym: 717 mórg roli, 269 mórg łąk, 99 mórg pastwisk i 2 097 mórg lasów.

Ostatnią wsią wzmiankowaną przez Długosza w *Liber Beneficiorum* jest **Stróża** (Stróżowicze Lanki) przynależna do parafii w Bielinach.

W *Słowniku Geograficznym Królestwa....* z 1890 r. czytamy: *wieś nad potokiem Stróżańskim(w dolinie Sanu), w równinie piaszczystej, wzniesiona 165 m n.p.m., przy gościńcu z Niska do Rudnika. Na zachód od wsi ciągną się sosnowe bory, dzielące ją od Nowosielca alias Pierunki, na północy graniczy z Przędzelem, a na południu z Rudnikiem. Składa się z 65 chat, ma 412 mieszkańców; 381 rzymsko-katolickich rzymskokatolickich i 31 izraelitów.*

Najstarsza parafia na obszarze gminy powstała w Kopkach. Pierwszy drewniany kościół zbudowany został w 1461 roku. Fundatorami kościoła byli: Jan Pniowski, archidiakon diecezji krakowskiej i Stanisław Koryto herbu Jelita, syn Marcina Koryto. Był to kościół filialny parafii w Bielinach. W 1472 podniesiony został do rangi parafialnego za aprobatą biskupa Jana Gruszczyńskiego. Do parafii należały następujące miejscowości: Kopki, Tarnogóra, Rudnik, Groble, Łętownia, Jezowe, Kamień i Górno. W 1585 roku parafia z Kopek przeniesiona została do Rudnika, do wzniesionego tam przez Annę z Lipnika, wdowę po Piusie Kormanickim kościoła przez biskupa krakowskiego Piotra Myszkowskiego, za zgodą plebana w Bielinach, kolatora rudnickiego i Stanisława Dołęgi, plebana w Rudniku.

W 1657 roku kościół w Kopkach został doszczętnie spalony wraz z całą wsią przez wojska siedmiogrodzkie księcia Jerzego Rakoczego. Parafia została ponownie erygowana dopiero w 1922 roku. Obecnie swym zasięgiem obejmuje wsie: Kopki i Koziarnia.

Parafia w Rudniku nad Sanem erygowana została w 1586 roku przez biskupa

krakowskiego Piotra Myszkowskiego. Obecnie swym zasięgiem obejmuje: Rudnik, Chałupki, Przędzel – Kolonia.

W 1968 roku biskup przemyski Ignacy Tokarczuk podczas wizytacji parafii Raclawice zobowiązał ówczesnego proboszcza ks. Mieczysława Porawskiego do budowy kościoła w Przędzeli. Jako datę powstania parafii uważa się 8 grudnia 1970 roku. Do parafii należy wieś Przędzel, wydzielona z parafii Raclawice.

Kolejną parafią funkcjonującą na terenie gminy jest parafia p.w. NMP Matki Kościoła w Rudniku – Stróży. W 1982 roku z inicjatywy ks. proboszcza Edwarda Franuszkiewicza i mieszkańców Stróży podjęto decyzję o budowie świątyni. W 1983 roku po otrzymaniu pozwolenia przystąpiono do budowy świątyni według projektu mgr inż. Romana Orlewskiego z Rzeszowa. Konsekracji świątyni 30 czerwca 1985 roku dokonał biskup przemyski Ignacy Tokarczuk. Odtąd pełnił on funkcję kościoła dojazdowego parafii Rudnik. Dekretem z dnia 16 czerwca 1987 roku bp Ignacy Tokarczuk erygował parafię w Rudniku – Stróży, wyłączając ją z parafii Rudnik. Pierwszym proboszczem został ks. Jan Jasiewicz.

Na obszarze gminy funkcjonują następujące zabytkowe cmentarze parafialne:

- cmentarz rzymsko-katolicki w Kopkach,
- cmentarz rzymsko -katolicki w Rudniku nad Sanem.

Cmentarz rzymsko - katolicki w Kopkach założony został na pocz. lat 20-tych XX wieku. Położony jest na terenie płaskim, oddalony od zabudowań wsi o około 100 m i około 250 m od skrzyżowania dróg Jarosław – Krzeszów – Sandomierz. Od południa otoczony lasem sosnowym, a od wschodu i zachodu polami uprawnymi.

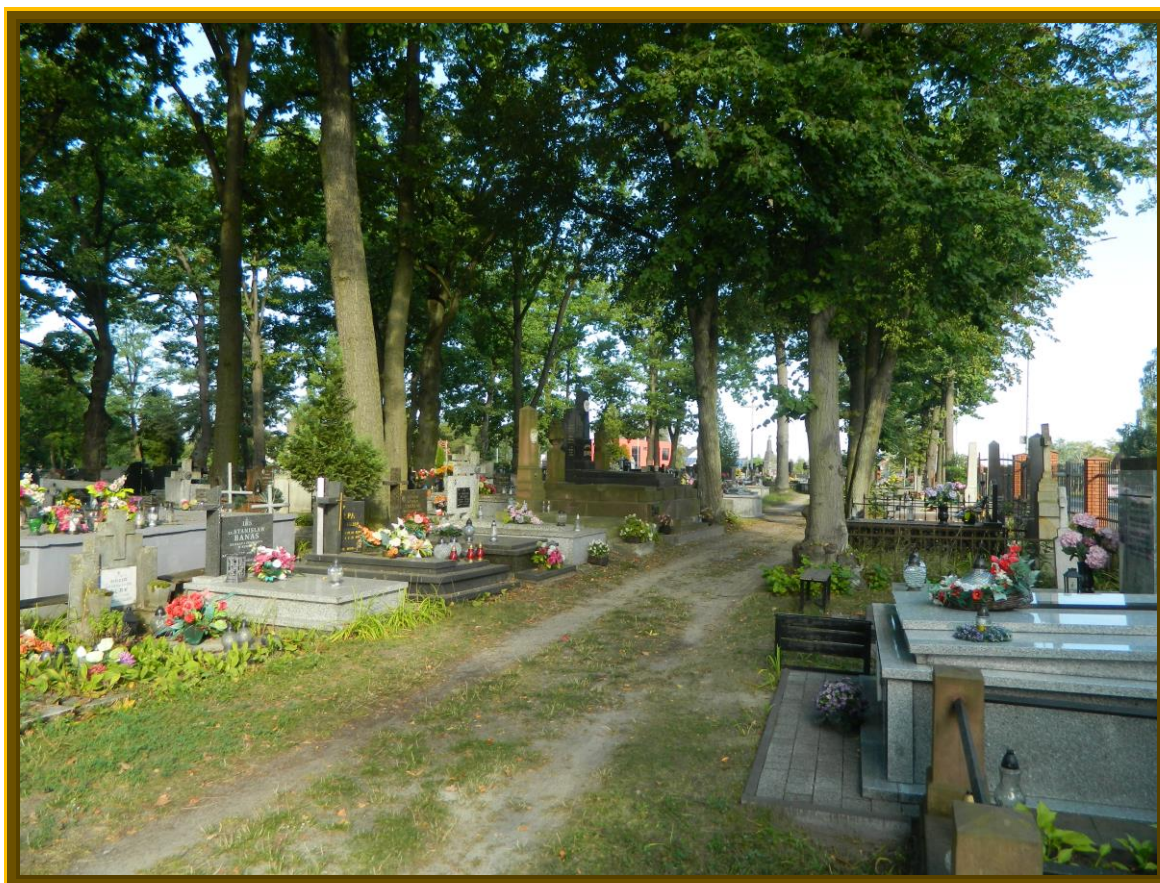
Założony został na planie prostokąta o regularnym układzie kwater i mogił. Główna aleja usytuowana została na osi wejścia. Na obszarze cmentarza znajduje się m. in. mogiła nieznanego porucznika Wojska Polskiego, poległego w walce z Niemcami oraz mogiła ofiar egzekucji hitlerowskiej w dniu 13.09.1939 roku.

Cmentarz rzymsko - katolicki w Rudniku nad Sanem założony został w 1775 roku. Położony jest w południowo - zachodniej części miasta przy drodze do Jarosławia, na terenie płaskim, w odległości około 1,5 km od centrum miasta.

Założony został na planie prostokąta, o regularnym układzie kwater, mogił

i alejek. Aleja główna usytuowana została na osi wejścia dłuższego boku. Na obszarze cmentarza znajduje się m.in. pomnik i zbiorowa mogiła Powstańców Styczniowych 1863 roku, grób ks. Jana Chryzostoma Miksiewicza, proboszcza

Rudnik nad Sanem – Cmentarz parafialny

rudnickiego i organizatora 2 oddziałów powstańczych z 1863 roku, grób Jerzego Krzewickiego, podchorążego WP, żołnierza AK, poległego 6.09.1944 roku, pomnik i mogiła symboliczna żołnierzy AK (16 ofiar) poległych i bestialsko pomordowanych w walce o niepodległą Polskę w latach 1939-1945 z obwodu Stalowa Wola.

Na obszarze gminy znajdują się także cmentarze wojenne z okresu I wojny światowej:

- cmentarz wojenny z 1914 r. w Przędzelu,
- cmentarz wojenny z 1914 -1915 w Rudniku nad Sanem.

Cmentarz wojenny w Przędzelu, położony jest na peryferiach wsi, w lesie sosnowym, przy lokalnej drodze z Rudnika- Stróży do Borowiny, około 50 m na wschód od linii kolejowej Rozwadów – Przeworsk. Założony został na planie prostokąta i otoczony płaskim rowem. Obecnie otoczony metalowym płotem.

Przędzel – Cmentarz wojenny z I wojny światowej

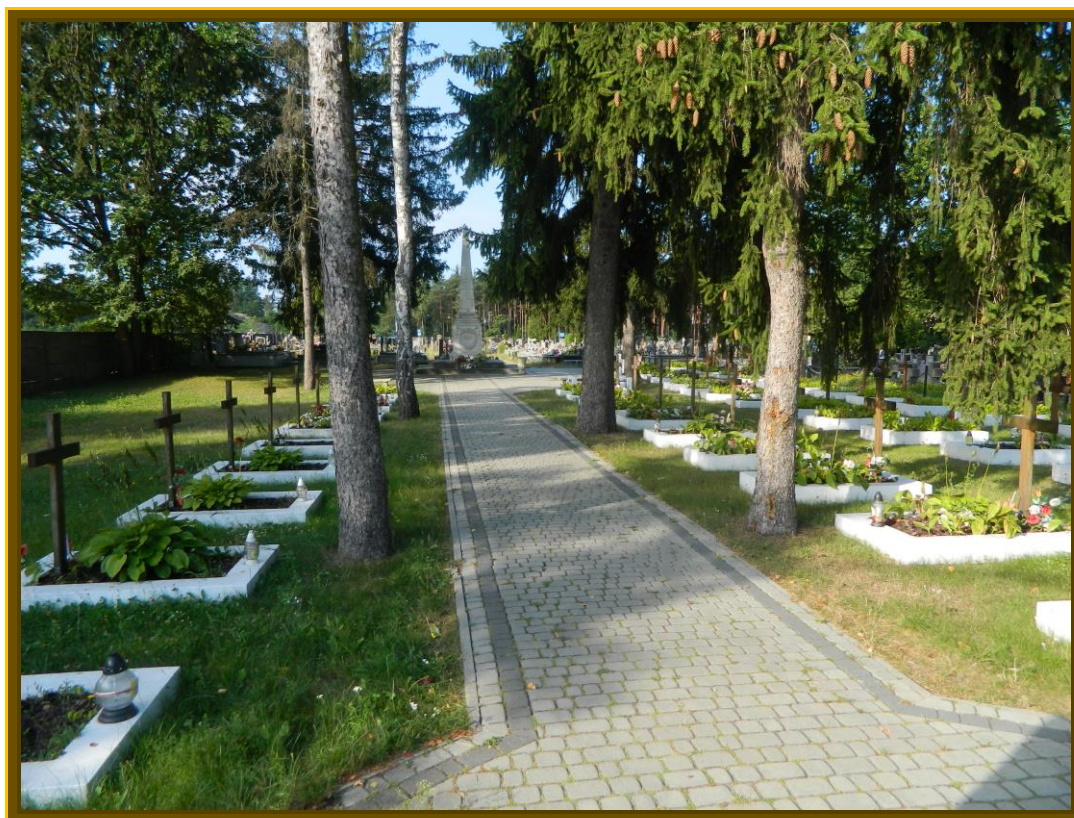
Cmentarz wojenny w Rudniku nad Sanem, położony jest w północno – wschodnim narożniku cmentarza parafialnego, przy drodze do Jarosławia. Założony na planie prostokąta z wejściem na krótszym boku. Aleja główna na osi wejścia, zamknięta pomnikiem ku czci poległych. Układ kwater symetryczny.

Oprócz wyżej wymienionych cmentarzy na terenie gminy znajdują się także:

- cmentarz przykościelny w Rudniku nad Sanem,
- cmentarz choleryczny w Rudniku nad Sanem,
- cmentarz żydowski I „stary” w Rudniku nad Sanem,

- cmentarz żydowski II w Rudniku nad Sanem.

Rudnik nad Sanem – Cmentarz wojenny z I wojny światowej

Cmentarz przykościelny w Rudniku nad Sanem założony został w 1585 roku. Położony jest na wschód od Rynku, w otoczeniu kościoła parafialnego, między ul. Mickiewicza a krawędzią doliny Sanu. Cmentarz został zlikwidowany na przełomie XVIII i XIX wieku.

Cmentarz choleryczny w Rudniku nad Sanem założony został w 1848 roku. Położony jest przy ul. Stróżańskiej, po jej północnej stronie, około 50 m od mostu na Stróżance. Teren cmentarza porośnięty jest częściowo lasem, zniszczony wskutek nielegalnego wybierania piasku.

Cmentarz żydowski I "stary" w Rudniku nad Sanem założony został w końcu XVIII wieku. Położony jest w obrębie zabudowy miejskiej na terenie posesji przy ul. Mickiewicza 6 - 10, po południowej stronie ulicy. Teren cmentarza niezabudowany.

Układ przestrzenny cmentarza nieczytelny, brak podziału na kwatery, brak nagrobków oraz mogił. Cmentarz zlikwidowany.

Cmentarz żydowski II w Rudniku nad Sanem założony został w 2 poł. XIX wieku. Położony na skraju południowo - zachodniej zwartej zabudowy miasta, na południe od placu targowego i posesji przy ul. Targowej 3 - 9. Obecnie na terenie cmentarza wyrobisko piasku. Cmentarz całkowicie zdewastowany. Charakter rozplanowania cmentarza nieczytelny.

* * *

Układy planistyczne wsi założonych na prawie polskim na obszarze gminy Rudnik nad Sanem nie zachowały się. Wszystkie istniejące wsie powstały "na surowym korzeniu" i były lokowane na prawie niemieckim. Nowe prawo zmieniało zasadniczo wygląd wcześniejszych wiosek. Wprowadzało gospodarkę uporządkowaną, trójpółową wraz z nowym podziałem gruntów pod zabudowę i uprawę rolną. W miejsce dotychczasowej zabudowy i pojedynczo uprawianych polan leśnych wytyczono główną ulicę, a przylegającą do niej ziemię dzielono na sadyby i ogrody. W ten sposób wieś otrzymała wygląd taki, jaki w głównych zarysach zachował się do dzisiaj w Przędzeli, czy Kopkach.

Pomimo zniszczeń spowodowanych przez obie wojny światowe miejscowości gminy Rudnik nad Sanem zachowały historyczny układ przestrzenny.

Charakteryzując zabytkowe obiekty trudno nie wspomnieć o następujących zabytkach nieruchomych:

Kościół parafialny p.w. Św. Marcina Biskupa w Kopkach położony jest w zakolu drogi Krzeszów - Rudnik, w południowej części wsi, na lokalnym wzniesieniu. Wzniesiony został w 1922 roku, w miejscu starszego drewnianego kościoła. Zbudowany z cegły pełnej, na zaprawie wapiennej, obustronnie tynkowany. Nad nawą główną i prezbiterium sklepienie kolebkowe, nad nawami bocznymi - stropy płaskie. Więźba dachowa drewniana, krokwiowo - stolcowa. Dach kryty blachą ocynkowaną.

Kopki – Kościół par. p.w. Św. Marcina Biskupa

Korpus trójnawowy, czteroprzęsłowy z pozornym transeptem, nakryty wysokim dwuspadowym dachem. Prezbiterium trójbocznie zamknięte, nakryte dachem pięciopółaciowym. Okna metalowe i drewniane, wielopolowe. Stolarka drzwiowa drewniana, płycinowa. Chór muzyczny nad kruchtą, z murowaną balustradą.

Kościół parafialny p.w. Trójcy Przenajświętszej w Rudniku nad Sanem usytuowany jest na wschód od Rynku, przy ul. Mickiewicza. Wzniesiony został przez ks. Antoniego Dożyńskiego, w latach 1927 - 1928, dzięki pomocy hrabiego Hieronima Tarnowskiego - właściciela dóbr rudnickich, według projektu architekta

lwowskiego inż. Jana Bagińskiego.

Rudnik nad Sanem – Kościół parafialny

Jest to obiekt murowany z cegły pełnej, obustronnie tynkowany. W nawie głównej i prezbiterium sklepienia kolebkowe z gurtami, a w nawach bocznych sklepienie zwierciadlane. Wieżba dachowa drewniana krokwiowo - wieszarowa. Dach kryty blachą ocynkowaną. Stolarka okienna metalowa, wielopolowa. Stolarka drzwiowa drewniana i metalowa, futrynowa, płycinowa. Schody wewnętrzne drewniane, trójbiegowe, francuskie. Założony na rzucie prostokąta, trójnawowy, z prostokątnym prezbiterium, zamkniętym półkoliście. Bryła kościoła zwarta, bezwieżowa, prostopadłościenna. Nawa i prezbiterium nakryte wspólnym dachem trójpółaciowym, jedynie część ołtarzowa niższa nakryta dachem pograżonym.

Budynek Szkoły Ludowej, ob. Centrum Wikliniarstwa w Rudniku nad Sanem
usytuowany jest w północnej części miasta przy ul. Mickiewicza, wybiegającej z Rynku w kierunku wschodnim.

Rudnik nad Sanem – Szkoła Ludowa,
obecnie Centrum Wikliniarstwa

W 1889 roku, dnia 19 listopada dokonano poświęcenia kamienia węgielnego przy nowobudowanej szkole ludowej. Budowę ukończono w 1890 roku. Budynek wzniesiony został z cegły pełnej, na zaprawie wapiennej, obustronnie tynkowany, częściowo podpiwniczony. Dach drewniany, konstrukcji krokwiowo - stolcowej, kryty obecnie blachodachówką. Stolarka drzwiowa drewniana, futrynowa, płycinowa. Obiekt założony na rzucie prostokąta, z niewielkim ryzalitem w elewacji osi frontowej. Układ wnętrza dwutraktowy, z sienią na osi i pomieszczeniami po bokach. Bryła zwarta, prostopadłościenna, dwukondygnacyjna, nakryta dachem czterospadowym. Elewacje otynkowane, na cokole, poszczególne kondygnacje oddzielone prostym gzymsem, rozczłonkowane prostokątnymi, zakończonymi łukami odcinkowymi otworami okiennymi i drzwiowymi. Komunikacja wewnętrzna

w układzie traktowym.

Kamienica przy ul. Rynek 29 w Rudniku nad Sanem usytuowana w narożniku rynku, u wylotu ul. Rzeszowskiej. Wybudowana została w latach 1896 - 1897 przez żydowską rodzinę Julii. Pierwotnie na parterze funkcjonowała piekarnia, sklep i mieszkanie, a na piętrze mieszkania. W 1939 roku właścicielem był Szymon Julii. Budynek wzniesiony został z cegły pełnej, obustronnie tynkowany, częściowo podpiwniczony. Stropy nad budynkiem drewniane, z tynkowaną podsiębitką. Więźba dachowa drewniana krokwiowo - stolcowa. Dach kryty blachą.

Budynek założony na planie prostokąta zbliżonego do kwadratu. Bryła zwarta, prostopadłościenna, dwukondygnacyjna, z dwuspadowym dachem o kalenicy równoległej do krótszej ściany. Komunikacja wewnętrzna w układzie traktowym.

Młyn wodny, ob. elektryczny w Rudniku nad Sanem usytuowany ok. 500 m od rynku, przy ul. Mickiewicza, na wysokim brzegu rzeki Rudnej, spiętrzonej w obszerny staw młyński, na zachód od młyna. Młyn wystawiony został w 1906 roku na zlecenie hr. Hieronima Tarnowskiego, właściciela dóbr rudnickich przez mistrza młynarskiego Johanna Sirovatko, Czecha z pochodzenia, który następnie młyn prowadził. Młyn wyposażony był w turbinę wodną akcyjną typu Francisa, poruszaną wodą ze spiętrzonego stawu młyńskiego.

Budynek wzniesiony został z cegły pełnej, na zaprawie wapiennej, tynkowany. Więźba dachowa drewniana, stolcowa. Dach kryty blachą. Stropy w części młyńskiej drewniane, belkowe, podparte w przyziemiu dwoma podłużnymi podciągami. Podłogi drewniane, deskowe (część młyńska), w pozostałych pomieszczeniach wylewki betonowe. Schody drewniane, policzkowe, ażurowe.

Na poddasze prowadzą schody łamane z podestami. Drzwi wejściowe metalowe, wewnętrzne - drewniane, ramowe; do kantoru nad klatką turbinową - drewniane, spągowe.

Rudnik nad Sanem – Młyn i kaszarnia

Budynek wolnostojący, jednokondygnacyjny, z podniesionym użytkowym poddaszem, w części pd. dwukondygnacyjny, ustawiony na skarpie. Korpus prostopadłościenny, od pd. głębszy, kryty dachem dwuspadowym, szczytowym. Klatka turbinowa kryta dachem pulpitowym.

Dawny budynek Nadleśnictwa w Rudniku nad Sanem przy ul. Piłsudskiego, Obiekt pierwotnie usytuowany był poza centrum miasta, po drugiej stronie rzeki Rudnej, nad stawem młyńskim. Pierwotnie otoczony był parkiem i ogrodem. Z parku pozostały pojedyncze drzewa. Obecnie od ul. Piłsudskiego oddzielony zespołem budynków szkolnych i boiskiem, zlokalizowanych na terenie dawnego parku. Wzniesiony został na pocz. XIX wieku z przeznaczeniem na Nadleśnictwo. Właścicielami obiektu byli kolejni właściciele miasta - do 1897 r. Hompeschowie, a następnie do 1944 r. - Tarnowscy.

Rudnik nad Sanem – Dawny budynek Nadleśnictwa

Jest to obiekt drewniany, konstrukcji wieńcowej, częściowo podpiwniczony. Piwnice murowane, nakryte sklepieniami beczułkowymi. Wieżba dachowa, drewniana, krokwiowo - stolcowa. Dach kryty papą, położoną na pierwotne pokrycie gontem. Stropy drewniane, podłogi białe, sosnowe, drzwi i okna drewniane. Bryła jednokondygnacyjna na rzucie litery "L".

Zespół pałacowo-parkowy Tarnowskich w Rudniku nad Sanem zlokalizowany poza miastem, przy drodze Rudnik - Leżajsk, w miejscu gdzie odchodzi od niej lokalna droga ku przewozowi przez San, na krawędzi najwyższej terasy Sanu. W skład zespołu do 1944 roku wchodziły: park krajobrazowy z dwoma stawami i towarzyszące mu ogrody warzywne i sad, budynek pałacu, drewniana kapliczka z 1926 roku, kapliczka św. Onufrego z XVIII wieku, budynki folwarczne:

mieszkalne (rządcówka, ośmiorak, czworaki) i gospodarcze (stajnia, obora, spichlerz, lodownia, szklarnia). Na terenie parku istniała zbiorowa mogiła żołnierzy austriackich z 1914 roku.

a/ pałac - wybudowany został zapewne w 2 ćw. XIX wieku, być może z wykorzystaniem starszych murów dla barona Wilhelma Hompescha, właściciela dóbr rudnickich, od 1897 do 1944 roku stanowił własność rodu Tarnowskich. Pierwotna forma pałacu nieznana. Pod koniec XIX wieku rozbudowany w stylu gotyku angielskiego, zaś po zniszczeniach 1914-1915 odbudowany w stylu klasycystycznym.

Rudnik nad Sanem – Pałac Tarnowskich

Obiekt wzniesiono z cegły pełnej, na zaprawie wapiennej, obustronnie tynkowany. Jedynie ściany 1 piętra skrzydła wschodniego wykonano z bali drewnianych. Wieżba dachowa drewniana, nad skrzydłem zachodnim stolcowo - jętkowa wzmocniona kleszczami, a nad skrzydłem wschodnim i portykiem płatwiowo - stolcowa z zastrzałami. Stropy drewniane z tynkowaną podsiębitką lub belkowe; w części korytarzy sklepienia odcinkowe i żagielkowe. W piwnicach sklepienia kolebkowe i odcinkowe na belkach stalowych. Podłogi na piętrze drewniane białe i klepkowe, na parterze - białe, klepkowe, parkiet taflowy i płytki

terakotowe. W piwnicach posadzki ceglane, betonowe i z płytek terakotowych. Schody drewniane, zabiegowe. Stolarka okienna drewniana, ościeżnicowa. Drzwi drewniane, futrynowe, płycinowe.

Założony na planie zbliżonym do litery "L". Bryła dwukondygnacyjna, prostopadłościenna, nakryta dachem dwuspadowym. W skrzydle frontowym, od zachodu portyk wsparty na czterech kolumnach, z trójkątnym tympanonem.

W połowie wysokości portyku - balkon. Wnętrze pałacu tynkowane, pozbawione oryginalnego wyposażenia.

b/ rządcówka - wzniesiona została w 4 ćw. XIX wieku, jako mieszkanie dla rządcy majątku przypałacowego. Jest to budynek drewniany, konstrukcji wieńcowej, szalowany deskami w układzie pionowym, z listwami na łączach. Więźba dachowa konstrukcji stolcowej. Dach kryty dachówką ceramiczną. Stropy belkowe, drewniane, z tynkowaną podsufitką. W piwnicach sklepienia odcinkowe. Podłogi drewniane, deskowe, w sieni zachodniej posadzka z płytek ceramicznych. Drzwi drewniane, ramowe, płycinowe. Okna drewniane, ościeżnicowe. Założony na planie prostokąta, dwutraktowy z sienią przelotową. Układ pierwotny amfiladowy, obecnie wydzielone 4 mieszkania.

Rudnik nad Sanem – Rządcówka

Budynek wolnostojący, częściowo podpiwniczony, parterowy, nakryty dachem dwuspadowym, kalenicowym. Na osi poprzecznej ganki, z których frontowy - piętrowy, kryty daszkiem dwuspadowym, szczytowym. W izbach, przy sieni zachowane piece kaflowe o motywach secesyjnych.

c/ czworak - wystawiony w 2 poł. XIX wieku. Budynek wzniesiono z cegły ceramicznej na zaprawie wapiennej, tynkowany. Stropy drewniane, belkowe z tynkowaną podsufitką. W pomieszczeniach za sienią zachodnią stropy Kleina na belkach stalowych. Więźba drewniana, stolcowa. Dach kryty dachówką ceramiczną. Podłogi drewniane, białe. Drzwi drewniane, ramowe, płycinowe, z nadświetlem lub bez. Okna drewniane, współczesne. Schody na strych drewniane, drabiniaste.

Założony na planie wydłużonego prostokąta, dwutraktowy. Jest to budynek wolnostojący, jednokondygnacyjny z dachem dwuspadowym, kalenicowym, z murowanymi szczytami.

d/ stajnia cugowa z wozownią - wystawiona została w 4 ćw. XIX wieku, zapewne w związku z przebudową pałacu. Mieściła stajnię cugową, powozownię i mieszkanie stelmacha. Budynek wzniesiono z cegły pełnej, na zaprawie wapiennej, tynkowany. Więźba dachowa stolcowo - płatwiowa. Dach kryty obecnie eternitem falistym (pierwotnie dachówką ceramiczną). Stropy w większości belkowe, drewniane, z tynkowaną podsiębitką. W pomieszczeniach traktu tylnego, nagie. Zachowane fragmenty posadzek ceglanych w korytarzu części południowej, północnej i na strychu. W mieszkaniu stelmacha drewniane, białe. Drzwi nowe, futrynowe, metalowe, szalowane deskami. Okna drewniane, ościeżnicowe. Schody na strych drewniane, policzkowe. Budynek założony na planie prostokąta, z prostokątnym ryzalitem na osi elewacji frontowej, dwutraktowy. Korpus budynku długi, prostopadłościenny, przykryty dachem dwuspadowym, naczółkowym, kalenicowym. Parterowy, ze ścianką kolankową. Ryzalit od frontu i pseudoryzalit od tyłu nakryte dachem szczytowym, dwuspadowym.

e/ **spichlerz** - wzniesiony prawdopodobnie po przejęciu dóbr w Rudniku przez hr. Stanisława Tarnowskiego w 1897 roku. Użytkowany jako magazyn zbożowy. Wzniesiony z cegły pełnej, na zaprawie wapiennej, tynkowany. Stropy nowe, żelbetowe. Więźba dachowa otwarta, drewniana, stolcowa. Posadzki betonowe, wylewane. Dach obecnie kryty eternitem falistym. Okna drewniane, krosnowe. Drzwi drewniane, nowe, ramowe, na zawiasach pasowych. Schody drewniane, policzkowe, obudowane.

Założony na rzucie wydłużonego prostokąta. Wnętrze salowe. Budynek wolnostojący. Korpus budynku zwarty, prostopadłościenny, kryty dachem dwuspadowym, kalenicowym, z trójkątnymi szczytami.

f/ **park pałacowy** - założony w XIX wieku w obowiązującym wówczas nurcie krajobrazowym. Utworzony został w oparciu o wydzielony fragment naturalnego boru sosnowego, z wprowadzonymi krzewami i egzemplarzami drzew i krzewów egzotycznych.

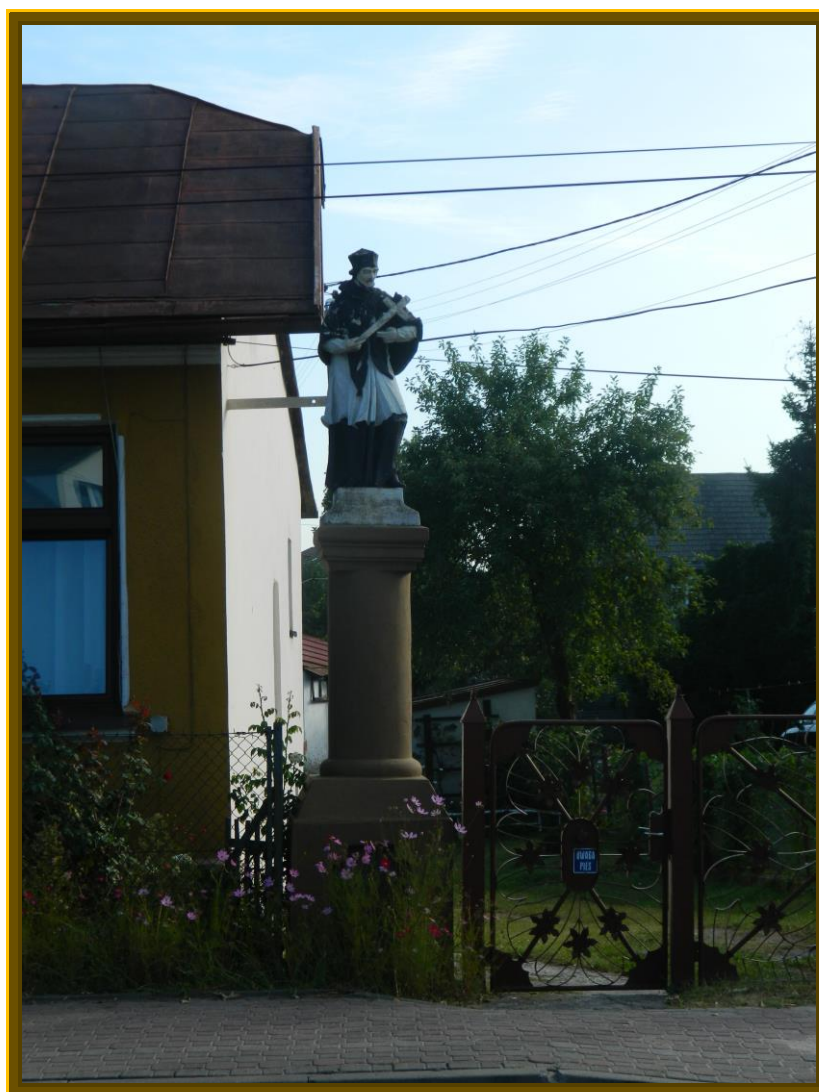
Kapliczki i figury świętych wrosły w nasz krajobraz i są nieodłącznym jego elementem. Można je spotkać przy drogach, na rozstajach, na leśnych duktach, wśród pól, na rynkach miasteczek, czy w przydomowych ogródkach. Tradycja ich wznoszenia sięga początków chrześcijaństwa, kiedy w miejsce pogańskich świątyń, kamienia i innych symboli stawiano krzyż, jako znak zwycięstwa wiary chrześcijańskiej. Spotykane na obszarze gminy kapliczki i figury przydrożne oraz krzyże wzniesione przez wiejskich cieśli, wykute przez ludowych lub na pól ludowych kamieniarzy, są najczęściej bardzo skromne, grubo i nieudolnie wykonane. Wyraża ich rodzimość oraz dodatnie funkcje w krajobrazie – czyli jego urozmaicenie - budzą żywe zainteresowanie tymi zabytkami i podkreślają ich znaczenie dla kultury regionu.

Pierwszą grupę stanowią kapliczki w formie ustawionej na wysokim cokole nisz, przekrytej daszkiem siodłowym. Tego rodzaju kapliczka występuje w Przędzeli przy ul. Ulanowskiej.

Znacznie wyższy poziom artystyczny reprezentuje występująca na terenie

miasta Rudnika figura Św. Jana Nepomucena przy ul. Mickiewicza.

Rudnik nad Sanem –Figura św. Jana Nepomucena

Osobną grupę stanowią kapliczki kubaturowe w Przędzelu przy ul. Wolińskiej i Rudniku nad Sanem, przy ul. Sandomierskiej. Są to obiekty murowane z cegły pełnej, na zaprawie wapiennej, obustronnie tynkowane. Nakryte w części nawowej dachem dwuspadowym, zaś w części ołtarzowej dachem trójkątowym. Wewnątrz umieszczone ołtarzyki z obrazami Matki Boskiej lub świętych.

Przędzel – Kaplica przy ul. Wolińskiej

Pierwotnie zabudowa wiejska była drewniana, jednak ze względu na nietrwałość materiału uległa ona zniszczeniu i była wymieniana na nową. Również pożary oraz okres I i II wojny światowej spowodowały poważne straty wśród tych obiektów. Pomimo powstania od lat 60-tych XX w. szeregu budynków murowanych, często o architekturze niedostosowanej do miejscowej tradycji oraz krajobrazu kulturowego do chwili obecnej zachowało się wiele obiektów drewnianych. Pierwotna zabudowa drewniana była z bali drewnianych, w konstrukcji zrębowej, o węglach łączonych na „obłap” później na „rybi lub jaskółczy ogon”. Końce belek były pierwotnie nieobcinane, a dopiero później równo obcięte. Dachy domów były krokwiowe, czterospadowe, kryte słomą, wysokie. Domy zwrócone były szczytem do drogi, głównie jednoraktowe, długie z sienią przelotową i częścią gospodarczą pod jednym dachem (po jednej stronie sieni była izba, a po drugiej komora, obora). Często do domu dobudowywane były aneksy gospodarcze (stajnie, szopy itp.).

W okresie międzywojennym zaczęto zmieniać formę dachu z cztero-

spadowego na dwuspadowy i jego pokrycie, ściany szalowano deskami.

Wiele obiektów o zmienionej architekturze zachowało się w Przędzeli, Kopkach, czy Rudniku - Stróży. Wpisują się one w naturalny krajobraz kulturowy miejscowości.

Rudnik nad Sanem - Dworzec kolejowy

Murowana zabudowa o charakterze zabytkowym na obszarze gminy zachowała się w Rudniku nad Sanem. Zgrupowana jest ona wokół pierzei przyrynkowych i ulic dolotowych do rynku. Pochodzi ona z końca XIX i początku XX wieku. Kamienice przyrynkowe należą do najbardziej reprezentacyjnych budynków miasta Rudnik nad Sanem. Wszystkie murowane z cegły, otynkowane, parterowe lub jednopiętrowe z podziałem ramowym ścian, z gzymsami kordonowymi między piętrami. W przyziemiu znajdują się pomieszczenia handlowo-usługowe. Współczesne budownictwo mieszkaniowo-usługowe powstało w charakterze plomb w miejscu wcześniejszych kamienic. Są to obiekty

jednopiętrowe, dostosowane gabarytem do otaczającej zabudowy, lecz o różnicowanym wystroju fasad i układu wnętrza, który dostosowany został do potrzeb i funkcji obiektów. Z murowanych obiektów użyteczności publicznej powstałych na przełomie XIX i XX wieku istnieją budynki: dawnego Seminarium Nauczycielskiego przy ul. Piłsudskiego 20, dworca kolejowego, Banku Kredytowego, ob. Spółdzielczego przy ul. Rynek 7, Domu Oświatowego, ob. Miejski Ośrodek Kultury przy ul. Grunwaldzkiej.

Rudnik nad Sanem – Dawny Dom Oświatowy

3.2. Zabytki ruchome.

a/ wpisane do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków ruchomych prowadzony jest (podobnie jak rejestr zabytków nieruchomych) przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Do rejestru wpisuje

się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku.

Wojewódzki Konserwator Zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru zabytków w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę. Do rejestru zabytków nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzealnego lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Wedle stanu obecnego na terenie gminy Rudnik nad Sanem znajduje się 53 zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków, na mocy trzech decyzji w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków. Są to następujące decyzje:

*** Decyzja B - 194 z 16 kwietnia 2007 r.**

Wypożyczenie kościoła parafialnego p.w. Św. Marcina Biskupa w Kopkach (według załączonego do decyzji spisu, stanowiącego integralną część decyzji, obejmujące 6 obiektów znajdujących się w kościele).

*** Decyzja B - 1008 z 26 września 1988 r.**

Pomnik - popiersie barona Ferdynanda Hompescha, usytuowany przy Rynku w Rudniku nad Sanem.

*** Decyzja B - 664 z 04 kwietnia 2014 r.**

Zespół 45 nagrobków z terenu cmentarza parafialnego przy ul. Mickiewicza w Rudniku nad Sanem.

*** Decyzja B - 1063 z 16 października 2023 r.**

Figura Matki Boskiej z Dzieciątkiem wraz ogrodzeniem przy ul. Mickiewicza w Rudniku nad Sanem

b/ w zbiorach muzealnych

Na terenie gminy i miasta Rudnik nad Sanem funkcjonuje Centrum Wikliniarstwa w Rudniku nad Sanem. Centrum powstało w odremontowanym na jego potrzeby budynku dawnej Szkoły Ludowej przy ul. Mickiewicza. Uroczyste otwarcie Centrum miało miejsce w dniu 22 maja 2007 roku.

Głównymi celami Centrum są:

- dbałość o historyczny i współczesny wizerunek 135 - letniej tradycji rzemiosła wikliniarskiego,
- promocja rzemiosła i miasta jako Polskiej Stolicy Wikliny.

W celu realizacji wyżej wymienionych celów w Centrum Wikliniarstwa powstały sale wystaw wiklinowych wyrobów artystycznych i użytkowych, sala historyczna, ekspozycja etnograficzna, galeria malarstwa oraz biblioteka i czytelnia ze stanowiskami komputerowymi. W Centrum przechowywany jest cenny zbiór archeologiczny zgromadzony przez księdza Franciszka Nicałka.

Centrum Wikliniarstwa stanowi organizacyjnie część Miejskiego Ośrodka Kultury w Rudniku nad Sanem.

3. 3. Zabytki archeologiczne.

Gmina Rudnik nad Sanem położona w północno - zachodniej części województwa podkarpackiego pod względem fizjograficznym obejmuje Dolinę Dolnego Sanu, Płaskowyż Kolbuszowski i Tarnogrodzki i Równinę Biłgorajską wchodzące w skład makroregionu Kotliny Sandomierskiej.

Kotlina Sandomierska jest zapadliskiem przedgórskim (przedkarpackim) o charakterze obniżenia erozyjnego, a jednocześnie jest ona basenem akumulacyjnym dla rzek karpackich.

Rozbudowana terasa Sanu, duża liczba cieków wodnych powoduje, że na obszarze gminy Rudnik nad Sanem znajduje się bardzo duża liczba stanowisk archeologicznych. Znane są one z badań stacjonarnych i powierzchniowych wykonywanych metodą Archeologicznego Zdjęcia Polski. Stanowiska posiadają różną wartość poznawczą.

Analizując stan osadnictwa prehistorycznego i średniowiecznego na obszarze gminy Rudnik nad Sanem należy zdawać sobie sprawę z odmiennych niż obecnie warunków naturalnych. Podstawowymi czynnikami determinującymi życie społeczeństw pierwotnych był: klimat, gleby, rzeźba terenu oraz szata roślinna.

Najstarsze ślady osadnictwa pochodzą z okresu paleolitu (ok. 9000 – 8300 lat p. n. e.) i są pozostałością sezonowych obozowisk zakładanych przez wyspecjalizowanych myśliwych. Zamieszkiwane były one przez niewielkie, z reguły kilku lub kilkunastoosobowe grupy łowców, używających do wyrobu narzędzi głównie krzemienia, a także rogu, kości i drewna. Ślady osadnictwa z tego okresu na obszarze gminy występują w Rudniku – Stróży (st. 2).

Po ostatecznym ustąpieniu lądolodu i ociepleniu się klimatu formacje tundrowe stopniowo zastępowane były leśnymi. Okres ten datowany na przełom plejstocenu i holocenu, czyli około 8000 lat p. n. e. nazywany jest mezolitem. W tym czasie następuje migracja części wyspecjalizowanych myśliwych na północ i wschodnie obrzeże Bałtyku. Społeczności, które nie migrowały, zdołały przejść proces adaptacji, wytwarzając nowy model gospodarczy i kulturowy, uwidoczniły poprzez miniaturyzację i geometryzację narzędzi krzemiennych. Materiał archeologiczny datowany na okres mezolitu (epoka kamienia) na terenie gminy reprezentuje stanowisko w Rudniku (st. 28).

Pomimo zarysowanych wyżej różnic kulturowych, model ekonomiczny tych społeczności był podobny i stanowił udoskonalenie gospodarki łowiecko – zbierackiej znanej ze schyłkowego paleolitu. Rozprzestrzenienie się lasów zmieniło warunki polowań. Powszechnie używany był łuk. Duże ilości zbrojowników krzemiennych znajdujących się na stanowiskach świadczą o znaczeniu łowiectwa, jako podstawowej formy gospodarczej. Ostrza wykorzystywane były pojedynczo, jako groty strzał lub były składnikami dużych narzędzi kombinowanych typu harpunów. Szczególną odmianę łowiectwa stanowiło rybołówstwo, a o jego znaczeniu świadczy fakt koncentracji osadnictwa w strefie doliny Sanu.

Epoka neolitu (5800 – 2300 lat p. n. e.) wprowadzając gospodarkę wytwórczą związaną z zajęciami rolniczymi (uprawa roli, hodowla zwierząt) doprowadziła do zmiany systemu osadnictwa. Powstały stałe osady, w których jednym z ważniejszych zajęć była produkcja naczyń glinianych. Do najciekawszych stanowisk z tego okresu zaliczyć można stanowiska w Rudniku nad Sanem (st. 11, 17, 19).

Kultura pucharów lejkowatych jest pierwszą kulturą neolityczną, której ludność trwale opanowała tereny nad Dolnym i Środkowym Sanem. Należy przypuszczać, że przybyła ona tutaj z terenów położonych po zachodniej stronie Wisły, przede wszystkim z gęsto zaludnionej Wyżyny Sandomierskiej. Na obszarze gminy osadnictwo tej kultury reprezentowane jest przez stanowisko w Kopkach (st. 19).

W starszym okresie epoki brązu, ok. 1700 roku p.n.e. tereny środkowej i wschodniej Polski oraz zachodniej Ukrainy objęte zostają osadnictwem kultury trzcinieckiej. W międzyrzeczu Wisły i Sanu podstawowe znaczenie miała gospodarka hodowlana i łowiecko-zbieracka, co wynikało przede wszystkim z warunków środowiska naturalnego. Na większości obszaru zajmowanego przez tę kulturę, zwłaszcza poza wyżynami lessowymi, przeważają niewielkie osady z domami konstrukcji słupowej, ze ścianami z plecionki lub półziemiankami oraz krótkotrwałe obozowiska z zabudową typu szałasowego. Na obszarze gminy osadnictwo tej kultury reprezentowane jest przez stanowiska w Rudniku nad Sanem (st. 20, 22).

W ciągu środkowego (III), młodszego (IV) i późnego (V) okresu epoki brązu ukształtowała się i funkcjonowała tzw. grupa tarnobrzeska kultury łużyckiej. Wchodzi ona w skład wielkiego kompleksu tzw. kultur popielnicowych, obejmującego znaczne partie Europy zachodniej, środkowej i południowej, których wspólnym elementem był ciałopalny obrządek pogrzebowy i dominacja pochówków popielnicowych. Z obszaru gminy Rudnik nad Sanem znanych jest obecnie 33 stanowiska zlokalizowane w miejscowościach: Kopki, Rudnik nad Sanem i Rudnik – Stróża.

Pierwsze wieki naszej ery to okres wpływów rzymskich epoki żelaza, kiedy to stwierdza się silne oddziaływanie kultury prowincjonalno – rzymskiej, a nawet dochodziło do kontaktów handlowych z Cesarstwem Rzymskim. Rzymianie udawali się tutaj w poszukiwaniu cenionego u nich bursztynu, przywożąc w zamian broń, ekskluzywne wyroby lub płacąc pieniędzmi, które są dość częstym znaleziskiem.

W tym też okresie rozwijała się na naszym terenie tzw. kultura przeworska. Na terenie gminy reprezentują ten okres następujące stanowiska: Kopki (st. 1, 2, 6, 12, 24) i Rudnik nad Sanem (st. 2, 3, 25, 26).

W wyniku olbrzymich przemieszczeń ludności, jakie miały miejsce pod koniec IV i w V wieku n.e. na ten teren napływała także ludność słowiańska zamieszkująca pierwotnie tereny położone znacznie dalej na Wschodzie. Był to czas, kiedy rozpoczynał się okres zwany wczesnym średniowieczem, trwający aż do połowy XIII w. Od tego czasu możemy mówić o ciągłości osadniczo – kulturowej, a także stosując metodę retrospekcyjną wykorzystać późniejsze przekazy piśmienne. Cały ten okres wczesnego średniowiecza jest mocno zróżnicowany. Na początku mamy do czynienia z jednolitą kulturą na znacznych przestrzeniach i nie zróżnicowanym społeczeństwem. Od przełomu VII i VIII wieku powstawały pierwsze ugrupowania plemienne, a w X wieku pierwsze organizmy państwowe. Z omawianego okresu pochodzą następujące stanowiska archeologiczne: Kopki (st. 13, 15, 16, 19, 23) i Rudnik nad Sanem (st. 2, 3).

Z okresu średniowiecza zachowało się stanowisko 30, zaś z okresu nowożytnego stanowisko 19 – oba w Rudniku nad Sanem.

Wykaz stanowisk archeologicznych gminy Rudnik nad Sanem, będących w ewidencji i rejestrze zabytków stanowi załącznik niniejszego opracowania.

3.4. Krajobraz kulturowy.

Obszar gminy Rudnik nad Sanem pod względem ukształtowania powierzchni jest dość zróżnicowany krajobrazowo. W jego krajobrazie występują płaskodenne doliny rzeczne i wynoszące się ponad ich poziom wysoczyzny zwane płaskowyżami. Rolniczy charakter gminy znajduje odzwierciedlenie w krajobrazie, w którym dominują pola uprawne, przeplatane łąkami i pastwiskami. Wśród pól pojawiają się kępy zadrzewień i zakrzewień oraz niewielkie laski. Krajobraz urozmaicają rzeki, śródpolne oczka wodne, stawy, czy starorzecza (okolice Przędzela, Kopek).

Najbardziej atrakcyjna krajobrazowo jest południowa część gminy porośnięta dużym kompleksem leśnym Puszczy Sandomierskiej, przeplatany łąkami i mokradłami, a także dolina rzeki San ze wspaniałym widokiem na Bieliny, Krzeszów i Ulanów.

Trzeba zaznaczyć, że tereny rolne, łąkowe i leśne przecinają liczne ciek wodne, w części uregulowane oraz kanały i rowy melioracyjne.

Nieodłącznym składnikiem krajobrazu jest zabudowa skupiona we wsiach i mieście Rudnik nad Sanem.

Rudnik nad Sanem - Pomnik hr. F. Hompescha

Głównymi dominantami krajobrazowymi wyróżniają się: wieś Kopki i miasto Rudnik nad Sanem. W krajobrazie gminy eksponowana jest zabudowa miejscowości położonych nad Sanem (Kopki, Przędzel, Rudnik nad Sanem).

Osadnictwo o starej metryce wykazuje ścisły związek z formami krajobrazu naturalnego. Najstarsza osada (Stróża) o charakterze przedlokacyjnym reprezentuje układ rzędowy. Charakterystyczne jest lokalizowanie zabudowy w jednym rzędzie,

wzdłuż drogi przebiegającej równolegle do starego koryta rzeki. Formy osadnictwa lokacyjnego (Przędzel, Kopki) reprezentują rozproszoną ulicówkę z nawsiem (okres średniowieczny). Osadnictwo okresu nowożytnego reprezentowane jest przez miasto Rudnik nad Sanem.

4. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego. Analiza szans i zagrożeń.

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników, mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego - silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

- S – STRENGTHS, czyli silne strony
- W – WEAKNESSES, czyli słabe strony,
- O – OPPORTUNITIES, czyli okazje,
- T – THREATS, czyli zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony) oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W poniższej tabeli przedstawione zostały wyniki analizy SWOT, skoncentrowanej wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego w gminie Rudnik nad Sanem. Oznacza to, że obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki.

Które wynikają z wielości i różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe.

W tabeli znalazły się silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju gminy. Analiza nawiązuje w ten sposób do fundamentalnego założenia względem niniejszego programu – konieczności przemodelowania systemu ochrony zabytków w efektywny system ochrony dziedzictwa. Dziedzictwo gminy tworzy bowiem jego kilkusetletnia historia, manifestująca się zarówno w bogactwie zasobu zabytkowego, jak również tradycji i kulturze, tworząc niepowtarzalny klimat.

SILNE STRONY GMINY I MIASTA RUDNIK NAD SANEM	SŁABE STRONY GMINY I MIASTA RUDNIK NAD SANEM
* otwartość i przychylność władz samorządowych, * przeznaczanie części budżetu na restaurację zabytków, * dogodne położenie gminy względem szlaków komunikacyjnych, * akcentowanie rozwoju turystyki z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych gminy, * środowisko przyrodnicze gminy sprzyjające promowaniu na tym obszarze aktywnej rekreacji i sportu, * występujące formy prawne ochrony przyrody (Natura 2000, Dolina Dolnego Sanu, Puszcza Sandomierska),	* słabo rozwinięte zaplecze turystyczne, * niewystarczająca ilość środków finansowych na ochronę zabytków, * słaby stopień pokrycia terytorium gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, * niewielka baza hotelowa, * niezadowalający stan zachowania wielu zabytków i historycznej przestrzeni, * niepełna wiedza społeczeństwa o wartościach dziedzictwa kulturowego,

* posiadanie gminnej ewidencji zabytków, * bogata i ciekawa historia gminy, * zachowane obiekty sakralne o znaczeniu regionalnym, * liczne stanowiska archeologiczne, * oznakowane piesze i rowerowe szlaki turystyczne (Green Velo, ścieżka edukacyjno - przyrodnicza w Leśnictwie Kopki), * możliwość organizacji spływów kajakowych (San), * silne poczucie tożsamości lokalnej mieszkańców, * bogaty zespół ruchomych dzieł sztuki zgromadzonych w obiektach sakralnych, stanowiący zbiory będące świadectwem minionych epok, * żywa tradycja - kultywowanie dawnych tradycji i obrzędów na terenie gminy poprzez istniejące instytucje kultury i stowarzyszenia, * propagowanie wiedzy o przeszłości Rudnika nad Sanem, wsi gminy i o zabytkach poprzez publikacje prasowe, wydawnictwa książkowe, prelekcje i internet, * zaangażowanie organizacji społecznych do promocji zabytków oraz opieki nad nimi i ich ochrony, * wdrożenie systemu konsultacji społecznych poprzedzających decyzje władz gminy w sprawach odnoszących się do zespołów i poszczególnych obiektów zabytkowych,	* niewykorzystanie specyfiki dziedzictwa kulturowego i krajobrazowego gminy w procesie jej promocji, edukacji, integracji jej mieszkańców i aktywizacji ruchu turystycznego,
---	--

SZANSE GMINY I MIASTA RUDNIK NAD SANEM	ZAGROŻENIA GMINY I MIASTA RUDNIK NAD SANEM
* możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej, * wykorzystanie walorów przyrodniczych i zasobów kulturowych dla rozwoju turystyki, * wzrost świadomości w widzeniu obiektu zabytkowego jako miejsca do życia i jako lokowanie kapitału, * kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych, * poprawa dostępności do zabytków poprzez wprowadzenie nowoczesnych, bazujących na technologiach internetowych systemów informacji turystycznej, * rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa, * wysoka atrakcyjność turystyczna regionu, * wzrost rangi aktywnego wypoczynku w kształtowaniu się nowego stylu życia i spędzania wolnego czasu,	* brak skutecznej egzekucji prawa, * brak realnych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki, * jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: wyłącznie poprzez pryzmat ich gospodarczego wykorzystania lub przeciwnie – jedynie jako zasobu historycznego, * skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne, * zerwanie ciągłości kulturowej – zmiana systemu wartości pomiędzy pokoleniami, * zanik wrażliwości na regionalne wartości zabytkowe w budownictwie prywatnym i publicznym, * brak dbałości o wiele obiektów zabytkowych ze strony właścicieli i użytkowników, * podejmowanie decyzji w sprawie losu zabytków bez uwzględniania ich

* duże zainteresowanie regionalizmem na świecie, * rozwój działalności gospodarczej o charakterze turystycznym na bazie dziedzictwa kulturowego; rozwinięcie bazy agroturystycznej, powstanie nowych miejsc pracy, * zatrzymanie degradacji substancji zabytkowej i poprawa estetyki miejscowości, * wypromowanie wizerunku gminy jako terenu posiadającego wyrazistą tożsamość kulturową, * aktywność lokalnych społeczności mająca na celu kultywowanie dawnych tradycji, * plenerowe imprezy, rekonstrukcje historyczne jako element promocji i budowania więzi lokalnych,	- wartości historycznych i artystycznych, * niespójność przepisów prawnych odnoszących się m.in. do zabytków powodująca, że znaczna część zidentyfikowanych zasobów dziedzictwa kulturowego pozbawiona jest jakiegokolwiek ochrony, * szczupłość własnych środków finansowych gminy uniemożliwiająca właściwe utrzymanie pozostających w ich gestii obiektów zabytkowych, * dekapitalizacja obiektów zabytkowych w wyniku ich porzucenia przez właścicieli, a także w wyniku przeprowadzonych w sposób niewłaściwy prac remontowych i adaptacyjnych,
--	---

5. Zadania.

Koordinacja form i metod ochrony dziedzictwa kulturowego jest warunkiem podstawowym i niezbędnym do realizacji zadań wytyczonych w Programie opieki nad zabytkami.

Można to osiągnąć poprzez:

- uwzględnienie warunków ochrony zabytków (w tym krajobrazu kulturowego) i dziedzictwa archeologicznego łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody, równowagi ekologicznej w planach rozwoju gminy,
- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań priorytetowych, wynikających z koncepcji zagospodarowania przestrzennego gminy,
- uwzględnianie w planie ogólnym gminy i planach zagospodarowania przestrzennego ochrony krajobrazu naturalnego, związanego z założeniami ruralistycznymi,
- wykorzystanie nowej formy prawnej ochrony zabytków jaką stanowi park kulturowy,
- przeciwdziałanie tendencjom rozpraszania zabudowy wsi,
- uwzględnianie w planie ogólnym gminy i miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego problematyki form zabudowy tradycyjnej oraz egzekwowanie nawiązywania w nowych budynkach do lokalnych form i materiałów.

5.1. Rewaloryzacja układu urbanistycznego miasta Rudnik nad Sanem.

- **Działania prawne** - sporządzenie i uchwalenie planu zagospodarowania przestrzennego i rewaloryzacji zespołu staromiejskiego Rudnika nad Sanem. Zadanie to winno być potraktowane jako priorytetowe ze względu na występowanie w Rudniku nad Sanem układu przestrzennego o szczególnych walorach kompozycyjnych i znacznym nasyceniu zabytkową zabudową. Plan zagospodarowania przestrzennego i rewaloryzacji starego miasta uwzględniać powinien wytyczne konserwatorskie oraz zapisy zawarte w obowiązującym do końca 2025 roku Studium uwarunkowań kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Rudnik nad Sanem.

- Kompleksowa i konsekwentna realizacja rewaloryzacji starego miasta Rudnika nad Sanem, ze szczególnym uwzględnieniem następujących wytycznych:

- a/ w zakresie ochrony i konserwacji zabytkowych zasobów kulturowych oraz ich restauracji:
- zachowanie i uczynienie historycznego rozplanowania miasta – rynku z siecią uliczną, z zachowanymi w istniejących ulicach dróg średniowiecznych i nowożytnych,
 - ochrona konserwatorska zabudowy zabytkowej oraz zabudowy o cechach regionalnych,
- b/ w zakresie zachowania i rekompozycji zabytkowego krajobrazu.
- Zachowanie kompozycyjnych wartości zespołu wewnątrz architektoniczno – krajobrazowych (zachowanie kompozycji wewnątrz urbanistycznych związanych z zespołem kościoła par. p.w. Trójcy Przenajświętszej, d. zespołem pałacowo – parkowym Tarnowskich),
 - ochrona ekspozycji charakterystycznych układów kompozycyjnych wewnątrz urbanistycznych oraz sylwety miasta poprzez zachowanie kierunków, ciągów i punktów widokowych,
- c/ przystosowanie zespołu staromiejskiego do współczesnego funkcjonowania jako ośrodka usługowego gminy i miasta Rudnika nad Sanem, ze szczególnym uwzględnieniem zasad istotnych dla ochrony środowiska kulturowego:
- sanacja i modernizacja sieci uzbrojenia – wymiana sieci napowietrznych na ziemne, zastąpienie obecnie istniejących latarni na dostosowane charakterem do zabytkowego otoczenia,
 - uporządkowanie działek na zapleczu zabudowy,
 - przestrzeganie wskazanych zasad w stosunku do nowej, uzupełniającej zabudowy dotyczących bryły, formy, kształtu i pokrycia dachów, materiałów i wystroju architektonicznego,
 - przestrzeganie wskazanych zasad dotyczących umieszczania reklam,
- d/ rewaloryzacja pierzei rynkowych zgodnie z wytycznymi konserwatorskimi, odnoszącymi się przede wszystkim do gabarytów pierzei, uzupełniania pierzei.
- Opracowanie oraz realizacja projektu zagospodarowania płyty całego rynku, uwzględniającego: uczynienie kompozycji, historyczne elementy rozplano -

wania, funkcję, małą architekturę, nawierzchnię placu, oświetlenie, korektę zieleni itp.

Projekt uwzględnić powinien historyczne i współczesne potrzeby funkcjonalne, w tym m.in.: funkcję reprezentacyjną, umożliwiającą organizowanie uroczystości patriotycznych i religijnych, imprez rozrywkowych itp., funkcję rekreacyjną (miejsce spotkań i odpoczynku mieszkańców i turystów). Konieczne jest także uporządkowanie ruchu kołowego, uwzględniającego ograniczenie występującej obecnie w rynku uciążliwości komunikacji.

- Opracowanie Studium krajobrazowego dla miasta Rudnik nad Sanem, w celu ochrony i świadomego kształtowania i uczytelnienia walorów krajobrazu i architektury, charakterystycznej sylwety zespołu staromiejskiego z główną pozytywną dominantą bryły kościoła par. p.w. Trójcy Przenajświętszej.
- Ochrona wartości zabytkowego krajobrazu kulturowego miasta poprzez zapewnienie szczególnej kontroli zamierzeń inwestycyjnych na atrakcyjnych kierunkach ekspozycji obiektów i zespołów zabudowy w celu ochrony tych ekspozycji.
- Nadanie wyższego standardu przestrzeniom publicznym (przy pełnym zachowaniu ich atrybutów) poprzez konsekwentne stosowanie wytycznych konserwatorskich oraz zachowanie lokalnego charakteru zabudowy przy nowych inwestycjach.
- Popularyzacja wartości zespołu staromiejskiego oraz potrzeb i zasad jego rewaloryzacji nastawiona przede wszystkim na szeroko rozumianą społeczność lokalną (inwestorów, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych oraz pozostałych mieszkańców); prezentowanie przez władze samorządowe perspektywicznego, pozytywnego obrazu rozwoju miasta i gminy, szans i korzyści, jakie może przynosić należyta dbałość o szeroko rozumiane dziedzictwo kulturowe (pozyskiwanie dodatkowych funduszy, rozwój turystyki, nowe miejsca pracy).

5.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i układów ruralistycznych na obszarach wiejskich.

- Staranne planowanie przestrzenne wsi, respektujące wartości układu Ruralistycznego.
- Sporządzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów położonych w strefach ochrony konserwatorskiej wyznaczonych w Studium wartości kulturowych gminy i miasta Rudnik nad Sanem ze względu na potrzebę zapewnienia ładu przestrzennego i ochrony zespołów zabytkowej zabudowy.
- Nawiązanie w nowej architekturze do lokalnych wzorów i materiałów (regionalizm) i konsekwentnego egzekwowania praw w tym zakresie.
- Opracowanie katalogu form budownictwa regionalnego i jego praktyczne wykorzystanie przy realizacji nowych inwestycji przede wszystkim w zakresie budownictwa mieszkalnego, zwłaszcza na obszarach stref ochrony konserwatorskiej i historycznie ukształtowanych i czytelnych do dziś układów przestrzennych.
- Ochrona najcenniejszych obiektów „in situ”.
- Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach budownictwa drewnianego, oferujących wypoczynek i rozrywkę (regionalne potrawy, zwyczaje, itp.).
- Wspieranie folkloru oraz zanikających zawodów.

5.3. Opieka nad zabytkami nieruchomymi ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów obiektów, charakterystycznych dla gminy i obszaru kulturowego, na którym zlokalizowana jest gmina.

- Podjęcie działań zmierzających do objęcia ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków obiektów zabytkowych o znaczących dla regionu

wartościach historycznych, artystycznych i naukowych.

Proponuje się uwzględnienie w ww. działaniach następujących obiektów:

- * budynek d. Seminarium Nauczycielskiego w Rudniku nad Sanem,
 - * budynek d. Domu Oświatowego, ob. MOK w Rudniku nad Sanem,
 - * budynek d. Banku Kredytowego, ob. Banku Spółdzielczego w Rudniku nad Sanem,
 - * budynek Dworca Kolejowego w Rudniku nad Sanem.
- Prowadzenie prac remontowych w obiektach zabytkowych, stanowiących własność władz samorządowych, zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi. W pierwszej kolejności należy wykonać prace remontowe i konserwatorskie przy obiektach znajdujących się w złym stanie, a prezentujących wartości zabytkowe lub historyczne i walory architektoniczne.
 - Działania zmierzające do kompleksowej rewaloryzacji dawnego zespołu pałacowo – parkowego w Rudniku nad Sanem.
 - Zapobieganie dekapitalizacji zabudowy zespołu staromiejskiego w Rudniku nad Sanem – podejmowanie przez samorząd inicjatyw zachęcających właścicieli obiektów zabytkowych do przeprowadzenia remontu i konserwacji.
 - Samorządowy system preferencji finansowych dla właścicieli i użytkowników zabytków (m.in. ulgi i zwolnienia podatkowe, partycypacja w kosztach).
 - Wspieranie działań zmierzających do powstrzymania procesu niszczenia oraz działań ratunkowych w stosunku do obiektów zabytkowych o wybitnych w skali gminy, nieużytkowanych i znajdujących się w złym stanie technicznym, a dających jednak możliwość adaptacji do nowej funkcji, służącej (bezpośrednio lub pośrednio) społeczności lokalnej:
 - * budynek d. Nadleśnictwa w Rudniku nad Sanem.
 - Starania o zachowanie i ochronę drewnianego budownictwa w mieście i gminie; zachowanie nielicznych już „enklaw” tego budownictwa.
 - Dążenie do zabezpieczenia, konserwacji i zachowania nielicznych już najstarszych i najcenniejszych obiektów budownictwa.
 - Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych organizowanych

w zabytkowych budynkach jako jedna z możliwych form ratowania nie – doinwestowanych, niszczących i ginących z krajobrazu obiektów drewnianych.

- Zapewnienie respektowania wymogów ochrony konserwatorskiej w stosunku do obiektów i zespołów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków oraz znajdujących się w strefach ochrony konserwatorskiej.
- Prowadzenie w pierwszej kolejności prac zabezpieczających i powstrzymujących proces destrukcji, remontowanie zgodnie z wymogami konserwatorskimi, preferowanie działań zabezpieczających autentyczną substancję zabytkową.
- Eliminowanie prac adaptacyjnych i remontowych przeprowadzanych ze szkodą dla substancji zabytkowej obiektu.
- Reagowanie samorządu na brak należytej dbałości właścicieli o bieżące utrzymanie zabytków, w konsekwencji prowadzące do uszkodzeń i zniszczeń.
- Przy sprzedaży przez gminę obiektów zabytkowych preferowanie inwestorów zobowiązujących się do właściwego zagospodarowania obiektów nieużytkowanych.
- Wdrożenie systemu wsparcia finansowego dla właścicieli i użytkowników zabytkowych obiektów (wpisanych do rejestru i do gminnej ewidencji zabytków) przeznaczonego na wykonanie remontów i konserwacji budynków (ulgi podatkowe, finansowanie prac inwentaryzacyjnych i dokumentacyjnych, współfinansowanie remontów).
- Przestrzeganie podstawowych wymogów estetyki w stosunku do zabytkowych obiektów i zespołów, ze szczególnym uwzględnieniem zasad konserwatorskich dotyczących umieszczania reklam, kolorystyki elewacji oraz poprzez działania niskonakładowe jak: bieżąca konserwacja, uporządkowanie obejścia, urządzenie zieleni, wymiana niestetycznych współczesnych ogrodzeń.
- Zwracanie uwagi w trakcie wykonywania remontów zabytkowych kapliczek na zachowanie lub przywracanie ich pierwotnej, tradycyjnej bryły.

formy, stylu, materiałów, pokrycia dachowego, wystroju i detalu architektonicznego itp.

- Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków:
 - * monitoring dotyczący stanu zachowania obiektów zabytkowych, prowadzonych prac remontowych i konserwatorskich oraz bieżące wprowadzanie danych do komputerowej bazy ewidencji gminnej,
 - * wypracowanie zasad wymiany informacji i aktualizacji danych dotyczących obiektów zabytkowych, objętych gminną ewidencją zabytków pomiędzy Urzędem Ochrony Zabytków – Delegatura w Tarnobrzegu a Urzędem Gminy i Miasta w Rudniku nad Sanem.

5.4. Opieka nad zabytkami ruchomymi.

- Wspieranie prac konserwatorskich zespołów zabytków ruchomych w kościołach parafialnych w Rudniku nad Sanem i Kopkach.
- Należy wykonać karty ewidencyjne zabytków ruchomych znajdujących się w kościołach parafialnych w Rudniku nad Sanem i Kopkach.
- Podjęcie działań w zakresie ochrony zabytkowego wyposażenia kapliczek przydrożnych drogą wymiany oryginałów na kopie oraz umieszczanie zabytków w zbiorach publicznych (państwowych i kościelnych).

5.5. Ochrona wartości niematerialnych.

- Pielęgnowanie (ochrona) tożsamości kulturowej regionu, wzmacnianie procesów integracyjnych w społeczności lokalnej.
- Utrwalenie w świadomości społecznej tzw. tradycji miejsca, lokalizacji nieistniejących obiektów o znaczeniu dla historii regionu np. cmentarzy żydowskich czy synagogi.
- Używanie i stosowanie (także w stosunku do nowo powstających zespołów zabudowy) historycznych nazw miejscowych – przysiółków,

historycznych nazw ulic itp., inicjowanie nowego nazewnictwa lub zmian w istniejącym nazewnictwie, promujących lokalną historię i lokalne tradycje.

- Utrzymanie i bieżąca konserwacja figur przydrożnych i pomników połączone z kultywowaniem, dokumentowaniem i upowszechnianiem tradycji związanej z tymi obiektami.
- Upamiętnianie i utrwalanie w pamięci mieszkańców, zwłaszcza młodego pokolenia, ważnych wydarzeń historycznych, wybitnych postaci związanych z regionem itp., poprzez działalność wydawniczą (regionalia), prowadzenie lekcji nt. przeszłości kultury regionu, organizowanie okazjonalnych wystaw i ekspozycji itp.
- Wspieranie lokalnych inicjatyw zmierzających do udokumentowania, zachowania, kultywowania, wartości niematerialnych (pieśni, podania, legendy, tradycje związane z ważnymi wydarzeniami rodzinnymi, jak śluby, czy pogrzeby, tradycje związane ze świętami, potrawy regionalne, nazwy miejscowe).
- Otaczanie opieką historycznych miejsc kultu religijnego.
- Wspieranie i promowanie lokalnych inicjatyw – imprez kultywujących tradycje, regionalny strój, obrzędy.

5. 6. Opieka nad zabytkami archeologicznymi.

Dziedzictwo archeologiczne ma zasadnicze znaczenie dla wiedzy o historii ludzkości. Skutki ostatnich wojen, industrializacja, nielegalne i nienaukowe wykopaliska sprawiły, że wśród europejskiej społeczności wzrosła świadomość w tym zakresie. W styczniu 1992 roku w La Valetta przyjęto Europejską Konwencję o ochronie dziedzictwa archeologicznego, nakładając na sygnatariuszy obowiązek objęcia przez państwo ochroną reliktyw przeszłości oraz właściwego kształtowania prawa w celu jego ochrony. Polska jest sygnatariuszem tej konwencji.

- Dla właściwej i pełnej ochrony dziedzictwa i środowiska kulturowego ważne jest rozpoznanie i zbadanie materiału archeologicznego. Podstawowym programem badawczym, realizowanym w Polsce od połowy lat 70-tych XX wie-

ku, którego celem jest rejestracja stanowisk archeologicznych w oparciu o badania powierzchniowe jest Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Na podstawie wyników tworzony jest wykaz stanowisk archeologicznych w obrębie terenu, stanowiącego fragment umownie podzielonego obszaru Polski (prostokąt o powierzchni ok. 35 km²). Ilość stanowisk na poszczególnych obszarach jest zróżnicowana, zestawienie liczbowe jest ciągle aktualizowane. Niewielki procent wszystkich stanowisk jest dogłębnie przebadany. Dla gminy Rudnik nad Sanem wykonano AZP na przełomie lat 80-tych i 90-tych XX wieku.

- Stanowiska archeologiczne ze względu na położenie (w dużej masie) na polach uprawnych są zagrożone dewastacją i nieodwracalną utratą. Wśród miejscowej ludności nie ma świadomości wieku owych zabytków. Ochrona stanowisk archeologicznych często to tylko dobra wola użytkownika pola. Trudno winić miejscową ludność za nienależytą dbałość, ale brak aktualnej wiedzy prowadzi właśnie w tym kierunku.
- Obszar gminy Rudnik nad Sanem charakteryzuje się występowaniem interesujących stanowisk archeologicznych. Część z nich należałoby objąć badaniami wykopaliskowymi, które umożliwiłyby ich pełniejszą charakterystykę. Rozpoznanie należałoby przeprowadzić na stanowiskach z wszystkich okresów; wydają się, że ważne byłyby stanowiska, na których stwierdzono wielofazowość zasiedlenia.
- Wszelkie prace ziemne w obrębie zlokalizowanych stanowisk archeologicznych prowadzić w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

5. 7. Praktyczne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego.

5. 7. 1. Rozwój turystyki i działania promocyjne:

- a/ kreowanie szlaków edukacyjno – turystycznych po zasobach dziedzictwa kulturowego gminy,

- b/ wspieranie rozwoju agroturystyki z wykorzystaniem zabytkowych obiektów budownictwa drewnianego,
- c/ wykorzystanie zasobów kulturowych w promocji gminy i intensyfikacji jej rozwoju, szczególnie obszarów wiejskich np. w powiązaniu z ochroną środowiska, inwestycjami w otoczeniu rolnictwa, ochroną tradycyjnych form gospodarowania.

5.7.2. Działania edukacyjne:

- a/ inicjowanie i wspieranie wydawnictw obejmujących zagadnienia ochrony dóbr kultury,
- b/ budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków,
- c/ wspieranie inicjatyw mających na celu edukowanie społeczeństwa, zwłaszcza dzieci i młodzieży na rzecz ochrony dziedzictwa, ze szczególnym uwzględnieniem tradycji lokalnych i idei małych ojczyzn,
- d/ popularyzacja opieki nad zabytkami poprzez wszelkiego rodzaju konkursy premiujące wiedzę i znanstwo dziedzictwa kulturowego,
- e/ wspieranie inicjatyw mających na celu edukowanie, zwłaszcza dzieci i młodzieży na rzecz ochrony dziedzictwa archeologicznego,
- f/ inicjowanie i wspieranie rozwoju szkolnych izb tradycji (gromadzących dawne i współczesne fotografie dokumentujące przestrzeń kulturową; przedmioty użytku codziennego przodków itp.).

6. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Rudnik nad Sanem.

Zakłada się, że zadania określone w Programie opieki nad zabytkami gminy i miasta Rudnik nad Sanem będą realizowane wyniku następujących działań:

a/ ścisła współpraca władz samorządowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych, parafiami, organizacjami pozarządowymi, stowarzyszeniami regionalnymi ośrodkami naukowymi.

b/ działania własne władz samorządowych:

- * **prawne** – sporządzenie i uchwalenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków województwa podkarpackiego obiektów, które winny być objęte ochroną, powoływanie parków kulturowych.

- * **finansowe** – należyte utrzymywanie, wykonywanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, będących własnością gminy oraz stosowanie systemu dotacji i ulg finansowych, nagród czy zachęt dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych,

- * **programowe** – realizacja projektów i programów regionalnych,

- * **działania promocyjne i edukacyjne,**

c/ działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej.

7. Zasady oceny realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.

Zgodnie z zapisami art. 87 ust. 1 i ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami prezydent, burmistrz, wójt ma obowiązek sporządzania, co dwa lata sprawozdania z realizacji programu, które przedstawia Radzie Gminy.

Zaleca się, aby sprawozdania te były przekazywane do wiadomości Urzędu Ochrony Zabytków – Delegatura w Tarnobrzegu.

Kolejna edycja (aktualizacja gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Rudnik nad Sanem ma być opracowana po czterech latach od przyjęcia go przez Radę Miejską w Rudniku nad Sanem.

Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji gminnego programu oraz

efektywność wykonania planowanych zadań, w tym m. in. poziom (w % bądź liczbach):

- * wydatków budżetu Gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- * wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo-konserwatorskich,
- * liczba obiektów poddanych tym pracom,
- * poziom (w %) objęcia terenu Gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- * liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,
- * liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.,
- * liczba osób zatrudnionych w agroturystyce i dziedzinach związanych z ochroną zabytków,
- * ilość zabytków oznakowanych znakiem błękitnej tarczy.

8. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Rudnik nad Sanem.

Przygotowana aktualizacja programu jest zbiorem celów dla gminy jako terytorium administracyjnego, a nie władz samorządowych, także źródła finansowania nie odnoszą się wyłącznie do środków, którymi dysponować może samorząd. Zakłada się zatem, że źródłem finansowania zadań będą zarówno środki, które pozostają w dyspozycji lub zasięgu władz samorządowych, jak również inne źródła (prywatne, rządowe itp.). Jest to o tyle istotne, iż duża część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu gminy pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 ww. ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej ww. tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

1. Rządowy Program Odbudowy Zabytków
2. dotacje ministra kultury
3. programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego
4. promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
5. dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków
6. dotacje powiatowe
7. dotacje gminne
8. dotacje wojewódzkie.

Źródła zagraniczne:

1. źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych
2. źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

8.1. Źródła krajowe.

Rządowy Program Odbudowy Zabytków jest to program, który wesprze samorządy w poprawieniu stanu, odbudowie i remontach obiektów zabytkowych, przyczyniając się tym samym do poprawy ich stanu i uchroni przed degradacją i niszczeniem.

Program dopuszcza finansowanie obiektów posiadających wpis do ewidencji lub rejestru zabytków i będących w posiadaniu jednostki samorządu terytorialnego

lub jednostki organizacyjnej podległej jednostce samorządu terytorialnego.

Program kierowany jest bezpośrednio do jednostek samorządu terytorialnego, a za ich pośrednictwem również do innych podmiotów zobowiązanych do opieki nad zabytkami. Dofinansowanie będzie przyznawane na realizację zadań inwestycyjnych związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami. Może być przeznaczony na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego albo na udzielenie dotacji samorządowej na takie prace.

Dofinansowanie z Programu może wynieść maksymalnie 98% wartości inwestycji, a minimalny wkład własny - 2%.

Wnioski będą mogły być składane w aplikacji Polski Ład udostępnionej przez Bank Gospodarstwa Krajowego, w jednej z trzech kategorii:

- do 150 000 zł,
- do 500 000 zł,
- do 3 500 000 zł.

Dotacje na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych udzielane przez ministra właściwego ds. kultury oraz programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Ogłaszane decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego programy operacyjne stanowią podstawę ubiegania się o środki ministerialne na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły i uczelnie artystyczne, organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze. Programy operacyjne określają: cele, zadania, typy projektów, alokację finansową, uprawnionych wnioskodawców, tryb naboru i wyboru wniosków, kryteria oceny, zobowiązania wnioskodawców, wskaźniki monitoringu. Przy ocenie wniosków branych jest pod uwagę wiele kryteriów, m.in.: wartość merytoryczna, zakorzenienie w tradycji, zasadność realizacji projektu, wiarygodność or-

ganizatora, efektywność wykorzystania środków. Programy są ogłaszane rokrocznie, z reguły w kilku priorytetach.

Celem **Programu „Dziedzictwo kulturowe”** jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej.

Program „Dziedzictwo kulturowe” składa się z następujących priorytetów:

a/ Ochrona zabytków

Strategicznym celem priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Kluczowe dla realizacji celów priorytetu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. W ramach priorytetu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. W pierwszej kolejności wsparcie otrzymywać będą obiekty najbardziej zagrożone oraz zabytki najcenniejsze – wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznane za Pomniki Historii oraz te, posiadające wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Biorąc pod uwagę fakt, że priorytet ma charakter ogólnopolski, szczególny nacisk kładziony jest też na projekty uwzględniające rolę zabytków w rozwoju turystyki. Dlatego istotnym celem priorytetu jest kierowanie pomocy dla cennych obiektów położonych na terenach uboższych gospodarczo i turystycznie, czego efektem będzie zwiększenie dostępności do zabytków, podniesienie atrakcyjności regionów i wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

Mimo, że określone regulaminem zasady dopuszczają możliwość całkowitego finansowania zadania, to wsparcie takie będzie można otrzymać tylko w szczególnych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną i naukową, wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub gdy stan zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac.

Istotnym elementem brany pod uwagę przy ocenie organizatorów będzie ich doświadczenie, podejmowanie w przeszłości działań zmierzających do zabezpieczenia obiektu zabytkowego oraz umiejętność pozyskiwania innych niż ministerialne środków na realizację zadania, a także zdolność do maksymalnego wykorzystania w przyszłości potencjału dofinansowanej inwestycji. Kluczowym efektem działań realizowanych w ramach priorytetu winno być stworzenie trwałych podstaw dla harmonijnego funkcjonowania obiektów zabytkowych we współczesnym, podlegającym dynamicznym, nierzadko nieodwracalnym zmianom otoczeniu. Dzięki realizacji nakreślonych wyżej celów obiekty zabytkowe, zachowując status materialnych świadectw minionych wieków, pozostaną integralną, pełnoprawną częścią czasów obecnych i przyszłych.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

1. Prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania.
2. Prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków).
3. W przypadku zadań określonych w ust. 1 można ubiegać się wyłącznie o dofinansowanie kosztów określonych w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.).
4. Do priorytetu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

Uprawnieni wnioskodawcy

1. O dofinansowanie w ramach priorytetu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego – osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jed-

nostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

2. W przypadku zadań określonych w § 1 ust. 1 pkt 2 regulaminu tego priorytetu o dofinansowanie ubiegać mogą się wyłącznie wnioskodawcy, których działalność nie jest finansowana ze środków publicznych.

3. O dofinansowanie w ramach priorytetu nie mogą ubiegać się państwowe instytucje kultury, publiczne szkoły oraz uczelnie wyższe, uczelnie artystyczne oraz inne podmioty, o których mowa w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Tryb naboru: do 30 listopada br. i 31 marca następnego. Nabory listopadowe zazwyczaj wyczerpują alokację na dany rok.

1. Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 25 000,00 zł.

2. W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej.

3. Dofinansowanie, zgodnie z art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, może być udzielone w wysokości do 50% nakładów koniecznych.

4. W przypadkach określonych w art. 78 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dofinansowanie może być udzielone w kwocie do 100% nakładów koniecznych.

5. Wnioskodawca ubiegający się o kwotę wyższą niż 50% nakładów koniecznych zobowiązany jest umieścić we wniosku stosowną informację na ten temat wraz z uzasadnieniem. Wniosek nie zawierający takiego uzasadnienia zostanie odrzucony jako błędny formalnie.

Na podstawie art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować nakłady konieczne na:

1. sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
2. przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
3. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,

4. opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
5. wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
6. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
7. zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
8. stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
9. odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
10. odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
11. odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
12. modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
13. wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
14. uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
15. działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
16. zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt. 7-15,
17. zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

UWAGA !!! – sporządzenie ekspertyz, badań, dokumentacji, programów lub projektów stanowi koszty kwalifikowane jedynie w przypadku, gdy są częścią prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, bądź wynikają z prowadzonych prac i są wykonywane po dacie podpisania umowy o dotację.

b/ Ochrona zabytków archeologicznych

Strategicznym celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących nieinwazyjne badania archeologiczne, ewidencję i inwentaryzację zabytków archeologicznych oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Cel ten został sformułowany w oparciu o fundamentalną dla ochrony dziedzictwa kulturowego zasadę zrównoważonego rozwoju, która dopuszcza inwazyjne metody badawcze jedynie w ostateczności, gdy stanowisko (zabytek archeologiczny) narażone jest na bezpośrednie zniszczenie spowodowane oddziaływaniem przyrodniczym, bądź działaniami człowieka.

Stąd zadaniem priorytetu jest wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także publikacja ich wyników. Nie będą natomiast wspierane projekty, które prowadzą do niszczenia stanowisk archeologicznych (np. poprzedzające rekonstrukcje na stanowisku archeologicznym).

Ze względu na rozległość, różnorodność, a zwłaszcza nieodnawialność zasobów tworzących dziedzictwo archeologiczne oraz złożoność procesów związanych z jego badaniem i ochroną, kluczowe dla właściwej realizacji celów priorytetu jest nie tylko zachowanie wysokiej wartości naukowej i poznawczej prowadzonych działań, lecz również przestrzeganie w trakcie ich realizacji określonych norm międzynarodowych, wskazanych w Europejskiej konwencji o ochronie dziedzictwa archeologicznego (Konwencja Maltańska) i Międzynarodowej Karcie Ochrony i Zarządzania Dziedzictwem Archeologicznym ICOMOS (Karta Lozańska). Zadania finansowane z ramach priorytetu powinny być realizowane zgodnie z tymi zasadami. Szczególnie istotne jest upowszechnianie wyników badań już zakończonych, które do tej pory nie doczekały się opracowania i publikacji, stąd projekty podejmujące takie zagadnienia będą wyżej oceniane.

Biorąc pod uwagę fakt, że istotnym czynnikiem, umożliwiającym skuteczną realizację projektów o wyżej nakreślonym profilu, jest stabilność finansowa i organi-

zacyjna, w ramach priorytetu rozszerzony zostaje zakres finansowania zadań w trybie wieloletnim, a suma dofinansowań udzielanych w tym trybie może wynieść do 40% budżetu priorytetu.

Wsparcie finansowe udzielane będzie tym projektom, których autorzy, dysponując niezbędnym doświadczeniem oraz zapleczem organizacyjnym i naukowym, gwarantują stabilność działania oraz wysoki poziom kadry odpowiedzialnej za realizację podjętych zamierzeń merytorycznych.

Zasadniczym efektem działań finansowanych w ramach priorytetu powinno być upowszechnienie w środowisku naukowym i konserwatorskim wyników przeprowadzonych dotychczas badań, co pozwoli na wykorzystanie ich do świadomej i zrównoważonej ochrony dziedzictwa. Równoległe działania te powinny rozwijać świadomość społeczną, zarówno jeśli chodzi o wartość dziedzictwa archeologicznego, jak i potrzebę jego zachowania i ochrony, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań, służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej:

- 1) ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych;
- 2) nieinwazyjne badania archeologiczne, nie związane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt;
- 3) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

W przypadku wyników archeologicznych badań poprzedzających inwestycje, dofinansowane mogą być wyłącznie koszty opracowania redakcyjnego i publikacji książkowej oraz ewentualnych dodatkowych analiz, które nie zostały wykonane w ramach umowy z inwestorem.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty

prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury;
- 2) państwowe instytucje kultury;
- 3) organizacje pozarządowe;
- 4) publiczne uczelnie akademickie;
- 5) niepubliczne uczelnie akademickie;
- 6) podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

1. Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 30 000 zł.
2. W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej.
3. Maksymalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi 200 000 zł oraz nie może przekraczać 85% budżetu przedstawionego we wniosku.

Wnioskodawca może ubiegać się o dofinansowanie zadania na okres dwóch kolejnych lat. Zadania dwuletnie muszą spełniać następujące warunki:

- 1) wnioskodawca przedstawia w formularzu wniosku odrębne kosztorysy i harmonogramy na każdy rok realizacji zadania;
- 2) w każdym roku realizacji zadania obowiązują wymagania odnośnie minimalnej i maksymalnej kwoty dofinansowania wnioskowanego na dany rok realizacji, określone w § 14 ust. 1 i ust. 3 regulaminu priorytetu;
- 3) w każdym roku realizacji zadania obowiązują wymagania odnośnie procentowego udziału dofinansowania ministra w stosunku do rocznego budżetu zadania określone w § 14 ust. 3 regulaminu priorytetu, z zastrzeżeniem § 14 ust. 7-9.

W przypadku pozytywnego rozpatrzenia wniosku, określona zostaje całościowa kwota dofinansowania wraz z podziałem na każdy rok realizacji.

Koszty kwalifikowane:

1. Honoraria i wynagrodzenia:

- wykonawców badań, dokumentacji, konserwacji i analiz specjalistycznych,

- autorów tekstów i opracowań,
 - redaktorów, tłumaczy i recenzentów tekstów do publikacji.
2. Zakup usług związanych z realizacją zadania:
- analizy i badania specjalistyczne, np. metalograficzne, dendrologiczne,
 - wykonanie dokumentacji, także w formie cyfrowej (np. modele 3D, skany),
 - konserwacja zabytków ruchomych,
 - wykonanie zdjęć lotniczych,
 - badania nieinwazyjne, np. geomagnetyczne, elektrooporowe.
3. Koszty związane z publikacją, w tym:
- projekt, skład, łamanie, druk,
 - opracowanie fotografii i ilustracji,
 - tłoczenie płyt,
 - publikacja w internecie.
4. Organizacja realizacji zadania, w tym:
- wynajęcie sprzętu niezbędnego do wykonania badań,
 - zakup map niezbędnych do realizacji zadania,
 - zakup niezbędnych materiałów biurowych,
 - koszty transportu i wyjazdów w teren (z wyłączeniem noclegów),
 - koordynacja zadania,
 - obsługa finansowo-księgowa (nie dotyczy instytucji kultury oraz uczelni).
5. Promocja zadania, w tym: ogłoszenia w mediach i internecie, ulotki i broszury reklamowe, organizacja wystaw, spotkań i konferencji (ale nie udział w konferencjach organizowanych przez inne podmioty).

Koszty promocji nie powinny przekraczać 10% budżetu zadania.

c. Rozwój infrastruktury kultury – Infrastruktura kultury

Celem Programu „Rozwój infrastruktury kultury” jest wsparcie infrastruktury i poprawa funkcjonowania podmiotów prowadzących działalność kulturalną, szkół i uczelni artystycznych oraz domów kultury.

Celem priorytetu jest stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji

kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze.

Od wielu lat sytuacja podmiotów działających w sferze kultury ukazuje ogromne potrzeby wsparcia finansowego, które umożliwi ich modernizację i rozwój, a także zwiększenie dostępu i podniesienie atrakcyjności oferty kulturalnej.

Strategicznym celem priorytetu jest zatem stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze. Katalog działań priorytetu, obejmujący prace budowlane, zakup wyposażenia niezbędnego dla realizacji celów statutowych, czy sporządzanie dokumentacji technicznej, daje możliwość finansowania zadań generujących istotne zmiany jakościowe, w zakresie sprawności i efektywności funkcjonowania zaplecza materialno-technicznego, podmiotów objętych priorytetem.

Ze względu na zróżnicowany stan infrastruktury w tym sektorze, założenia priorytetu dopuszczają finansowanie różnorodnych zadań. Szczególnie istotne są: poprawa stanu infrastruktury kultury zwiększająca dostęp do oferty kulturalnej i podnosząca jej atrakcyjność, działania przyczyniające się do faktycznego zwiększenia potencjału instytucji kultury, dostosowanie do standardów europejskich, wzrost konkurencyjności podmiotu, wzmocnienie działalności o charakterze ponadregionalnym. Konieczne jest także wspieranie zadań o charakterze interwencyjnym, likwidujących skutki zdarzeń losowych, klęsk żywiołowych lub związanych z prowadzeniem wieloletnich inwestycji, wdrażaniem działań zapewniających niezbędne warunki do prowadzenia działalności kulturalnej.

Biorąc pod uwagę fakt, że istotnym czynnikiem umożliwiającym skuteczną realizację projektów, o wyżej nakreślonym profilu, jest stabilność finansowa i organizacyjna, zostaje wprowadzona w ramach priorytetu możliwość finansowania zadań w trybie wieloletnim, a suma dofinansowań udzielanych w tym trybie może wynieść do 40% budżetu priorytetu w danym roku budżetowym. Wsparcie finansowe kierowane będzie do podmiotów, których zadania powstaną w oparciu o stabilne źródła finansowania, przy założeniu, że autorzy projektów gwarantują konsekwentną realizację podjętych działań, a inwestycje wpiszą się w ich kompleksowe plany rozwoju. Istotnym kryterium oceny projektów będą zarówno korzyści, wynikające z realizacji

zadania na tle potrzeb podobnej grupy wnioskodawców, jak i zdolność do prowadzenia działań inwestycyjnych oraz dotychczasowa działalność kulturalna w okresie 2 ostatnich lat.

Inwestycje w zakresie poprawy infrastruktury, poprzez tworzenie przyjaznej i nowoczesnej bazy technicznej, powinny przyczynić się do zwiększenia efektywności działalności instytucji kultury oraz wzrostu uczestnictwa w kulturze.

1. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie następujących zadań inwestycyjnych służących prowadzeniu działalności kulturalnej:

- 1) budowa, roboty budowlane, przebudowa, remont wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych i wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej;
- 2) zakup wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej, w tym zakup instrumentów muzycznych;
- 3) przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej do prowadzenia inwestycji, w tym projektów architektonicznych, studiów wykonalności, analizy oddziaływania na środowisko;
- 4) zadania dotyczące budowy, rozbudowy i przebudowy obiektów budowlanych wraz z zakupem niezbędnych urządzeń budowlanych, współfinansowanych w ramach programów europejskich.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego:

- 1) samorządowe instytucje kultury – z wyjątkiem domów kultury, centrów kultury oraz ośrodków kultury;
- 2) państwowe instytucje kultury;
- 3) jednostki samorządu terytorialnego – z wyjątkiem sytuacji, gdy występują o dofinansowanie jako organy prowadzące domy kultury, centra kultury oraz ośrodki kultury;
- 4) organizacje pozarządowe;
- 5) kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

1. Minimalna kwota wnioskowanego dofinansowania wynosi:
 - 1) 50 000 zł – w przypadku zadań określonych w § 1 ust. 1 pkt 2 i pkt 3 regulaminu priorytetu;
 - 2) 300 000 zł – w przypadku zadań określonych w § 1 ust. 1 pkt 1 i pkt 4 regulaminu priorytetu.
2. W szczególnych przypadkach minister może przyznać dofinansowanie w kwocie niższej od minimalnej kwoty wnioskowanej.
3. Wnioskowane dofinansowanie nie może przekraczać:
 - 1) 75% budżetu przedstawionego we wniosku w przypadku zadań o kwocie wnioskowanego dofinansowania nie wyższej niż 3 000 000 zł;
 - 2) 50% budżetu przedstawionego we wniosku w przypadku zadań o kwocie wnioskowanego dofinansowania wyższej niż 3 000 000 zł.

Koszty kwalifikowane:

Budowa, roboty budowlane, przebudowa i remont obiektu budowlanego na cele działalności kulturalnej i edukacyjnej w zakresie kultury – koszty prac wykonywanych w obiektach lub koszty adaptacji obiektów, służących poprawie warunków ich funkcjonowania, tj.

- budowa – wykonanie obiektu budowlanego w określonym miejscu, a także odbudowa, rozbudowa, nadbudowa obiektu budowlanego;
- roboty budowlane – prowadzenie prac polegających na budowie, przebudowie, montażu, remoncie lub rozbiórce obiektu budowlanego;
- przebudowa (modernizacja) – wykonanie robót budowlanych, w wyniku których następuje zmiana parametrów użytkowych lub technicznych istniejącego obiektu budowlanego;
- remont – wykonywanie w istniejącym obiekcie budowlanym robót budowlanych polegających na odtworzeniu stanu pierwotnego, przy czym możliwe jest stosowanie wyrobów budowlanych innych, niż użyto w stanie pierwotnym. Dopuszcza się prace remontowe polegające na bieżącej konserwacji i wykończeniu obiektu (malowanie ścian, cyklinowanie podłóg);
- urządzenia budowlane – wyposażenie obiektu budowlanego w urządzenia

techniczne zapewniające możliwość użytkowania obiektu, jak: przyłącza, urządzenia instalacyjne, w tym służące oczyszczaniu lub gromadzeniu ścieków, a także place postojowe, ogrodzenia;

- przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej do realizacji planowanych prac – koszty opracowań/projektów dokumentacji branżowej, w tym także projekty aranżacji wnętrz;
- nadzór inwestorski/autorski – kontrola obiektów i procesów budowlanych;
- koszty związane z przeprowadzeniem postępowania przetargowego;
- koszty transportu.

Zakup wyposażenia na potrzeby działalności kulturalnej, w tym zakup instrumentów muzycznych – koszty zakupu środków trwałych służących wielokrotnemu wykorzystaniu takich, jak:

- instrumenty i akcesoria muzyczne;
- sprzęt komputerowy i oprogramowanie;
- urządzenia biurowe;
- meble;
- systemy zabezpieczające przed kradzieżą/włamaniem;
- sprzęt/system nagłośnieniowy, oświetleniowy, multimedialny;
- wyposażenie pracowni specjalistycznych, np. pracowni plastycznych (ształugi, antyramy, piece ceramiczne, koła garncarskie itp.), muzycznych, baletowych, krawieckich, scenograficznych, fotograficznych (aparaty fotograficzne, obiektywy, lampy, statywy, akcesoria ciemniowe itp.), filmowych, multimedialnych (tablice interaktywne, sprzęt audio-video, komputerowy, czytniki, tablety, oprogramowanie itp.), sal wystawowych (gabloty, systemy ekspozycyjne, manekiny itp.); sal teatralnych i kinowych (fotele teatralno-kinowe, kurtyny, żaluzje, rolety, wyposażenie audio-video, rampy oświetleniowe, zaplecze techniczne itp.);
- środki transportu służące działalności kulturalnej;
- specjalistyczny sprzęt umożliwiający osobom niepełnosprawnym dostęp do oferty kulturalnej;

- montaż zakupionego sprzętu lub wyposażenia;
- transport zakupionego wyposażenia;
- przygotowanie dokumentacji technicznej niezbędnej do prowadzenia inwestycji – koszty wykonania projektów architektonicznych, studium wykonalności, analiz oddziaływań na środowisko;
- budowa, rozbudowa i przebudowa obiektów budowlanych wraz z zakupami niezbędnych urządzeń budowlanych, współfinansowanych w ramach programów europejskich – współfinansowanie kosztów niekwalifikowanych projektów budowy i przebudowy obiektów służących działalności kulturalnej ze środków europejskich, mających podpisane umowy na dofinansowanie projektu, które są kosztami objętymi niniejszym programem jak w przypadku zadań określonych w § 1 ust. 1 pkt 1 regulaminu priorytetu.

Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Szczególnym rodzajem ministerialnego programu operacyjnego jest **Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego**. Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury w tym ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury wkładu własnego do wybranych projektów kulturalnych, realizowanych ze środków europejskich, w tym na zadania z zakresu ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Uprawnionymi do pozyskania dotacji są jednostki samorządu terytorialnego oraz państwowe i samorządowe instytucje kultury i filmowe, kościoły lub związki wyznaniowe, archiwa państwowe, organizacje pozarządowe ze sfery kultury, organizacje pozarządowe i niepubliczne szkoły artystyczne I i II stopnia oraz uczelnie artystyczne. Promesa MKiDN może pokrywać maksymalnie 85 % wkładu krajowego (własnego) wnioskodawcy. W szczególnych przypadkach Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego może zdecydować o pokryciu więcej niż 85 % wkładu krajowego lub nawet odstąpić od wymogu posiadania tego wkładu.

Warto wspomnieć także o innych programach realizowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a mianowicie:

„Zabytek Zadbane” - jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 roku podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Ocenie Jury konkursowego podlegać będą jakość i zakres prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych, a także wykonane rewitalizacje zabytków architektury. Konkurs promuje właściwe użytkowanie zabytkowych obiektów, ochronę „substancji zabytkowej” podczas wykonywanych remontów, utrzymanie estetycznego wyglądu budowli oraz ich otoczenia, które nierzadko również wpisane jest do rejestru zabytków.

PROGRAM MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO 2023

- Wspieranie działań muzealnych.

INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA: Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów

STRATEGICZNE CELE PROGRAMU.

Strategicznym celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także - prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych. Główny nacisk w ramach programu zostaje położony na projekty

kompleksowe, charakteryzujące się wysoką wartością merytoryczną oraz nowatorskimi rozwiązaniami aranżacyjnymi, dopełnionymi umiejętnie wykorzystanymi elementami multimedialnymi. Finansowane w ramach programu zadania konserwatorskie powinny być realizowane w zgodzie z dobrymi praktykami w zakresie opracowywania i ewidencjonowania zbiorów, przy czym szczególnie istotne jest wspieranie działań, które prowadzić będą do zachowania lub przywrócenia stanu właściwego obiektom zagrożonym nieodwracalnym uszkodzeniem. Z kolei projekty wydawnicze, prócz wysokiej wartości prezentowanych treści, powinny wyróżniać się oryginalną i spójną koncepcją graficzną. Biorąc pod uwagę fakt, że istotnym czynnikiem umożliwiającym skuteczną realizację projektów o wyżej nakreślonym profilu jest stabilność finansowa i organizacyjna, w ramach programu przewidziana jest możliwość finansowania zadań w trybie dwuletnim, a suma tych dofinansowań może wynieść do 40% budżetu programu. Wsparcie finansowe udzielane będzie tym projektom, których autorzy i wykonawcy gwarantują realizację założonych celów merytorycznych. Istotnym elementem brany pod uwagę przy ocenie potencjału podmiotów będzie ich doświadczenie, zgodność procedur działania ze standardami rekomendowanymi przez ministerstwo, a także umiejętność nawiązywania współpracy z innymi partnerami na szczeblu lokalnym, ogólnopolskim i międzynarodowym. Zasadniczym efektem działań finansowanych w ramach programu powinno być umocnienie muzeów oraz innych podmiotów działających w tym obszarze jako ważnych centrów kultury, dzięki którym świadomość historyczna i tożsamość kulturowa obywateli staje się kluczowym elementem kształtującym współczesną przestrzeń społeczną.

PROGRAM MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO 2023

- Kultura ludowa i tradycyjna.

INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA: Departament Narodowych Instytucji Kultury
STRATEGICZNE CELE PROGRAMU.

Strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogól-

napolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowywane będą przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych (w tym zawodowych i wiekowych np. zjawisk folkloru dziecięcego i młodzieżowego). Inicjatywy te mają przyczyniać się do integracji członków społeczności, wśród których dane zjawiska funkcjonują i w ramach, których są przekazywane (transmitowane). Zadaniem programu jest wspieranie działań związanych z materialnym oraz niematerialnym wymiarem dziedzictwa kulturowego, co wpisuje się w założenia ratyfikowanej w 2011 roku przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Szczególny nacisk w programie zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców depozytariuszy i nosicieli treści kultury wywodzących się ze społeczności lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców w swoich dziedzinach, jak i odbiorców (indywidualnych i zbiorowych). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie materialnych i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych; tworzenie odpowiednich metod i narzędzi służących ich ochronie i upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyśrodowiskowych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami. Biorąc pod uwagę fakt, że czynnikiem wpływającym na skuteczną realizację projektów o wyżej nakreślonym profilu jest stabilność finansowa i organizacyjna, w ramach programu wprowadza się możliwość finansowania zadań w trybie wieloletnim, a suma dofinansowań udzielanych w tym trybie może wynieść do 40% budżetu programu. Wsparcie finansowe kierowane będzie przede wszystkim do zadań konstruowanych w oparciu o różnorodne źródła finansowania, przy założeniu, że autorzy projektów gwarantują stabilność działania i realizację podjętych celów

merytorycznych. Istotnym elementem branym pod uwagę przy ocenie potencjału organizatorów będzie ich doświadczenie oraz umiejętność pozyskiwania znaczących środków na realizację zadania, a także zdolność do nawiązywania współpracy z innymi partnerami na szczeblu lokalnym, regionalnym, ogólnopolskim i międzynarodowym. Ze względu na specyfikę programu szczególnie ważne dla realizacji jego celów będą zadania, dla których problematyka związana z kulturami tradycyjnymi (zarówno w aspekcie historycznym, jak i współczesnym) będzie punktem wyjścia do podjęcia działań na rzecz integracji społeczności lokalnych, co przyczynić się może do wzmacniania tożsamości i budowania poczucia dumy z przejawów lokalnych i regionalnych kultur. W roku 2022 zakres programu pozostaje nadal rozszerzony o zadania, związane w sposób bezpośredni z międzypokoleniowym przekazem unikatowej wiedzy i umiejętności kulturowych, adresowane do „mistrzów tradycji”, będących depozytariuszami wiedzy lokalnej i regionalnej. Zakres podejmowanych działań jest zgodny z założeniami Konwencji UNESCO z 2003 roku. Głównym celem tego trybu dofinansowania jest wspieranie procesu transmisji w obrębie danej wspólnoty kulturowej, przejawiającego się w bezpośrednim przekazie wiedzy, umiejętności, funkcji – ze szczególnym naciskiem na ich unikatowość, bądź zagrożenie zanikiem. Istotnym jest przy tym czynnik „in situ” – przekaz winien odbywać się pomiędzy osobami wywodzącymi się z tej samej wspólnoty i kultury lokalnej, bądź możliwie najbliższej. Sposób przekazywania powinien odbywać się w jak najbardziej naturalny sposób, z uwzględnieniem lokalnie rozwijających się technik i sposobów transmisji, będących integralną częścią tradycji.

O dofinansowanie mogą ubiegać się także przedstawiciele mniejszości narodowych, etnicznych i wyznaniowych, których kultura lokalna stanowi integralną część niematerialnego dziedzictwa kulturowego Polski. Najbardziej pożądanym efektem programu ma być wypracowanie wzorców ochrony oraz twórczego inspirowania się elementami kultur tradycyjnych zarówno w wymiarze materialnym jak i niematerialnym, z uwzględnieniem społecznego kontekstu funkcjonowania.

ŚRODKI FUNDUSZU KOŚCIELNEGO.

Fundusz, będący w dyspozycji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji (Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych) powstał w oparciu o art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 roku o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego i § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 61 poz. 354). Stanowi formę rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie. Dotacje z Funduszu Kościelnego udzielane są wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.).

Ze środków Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących takich, jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże, ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz, takich jak, np.: polichromie, freski, witraże i posadzki.

DOTACJE NA DOFINANSOWANIE PRAC KONSERWATORSKICH, RESTAURATORSKICH LUB ROBÓT BUDOWLANYCH UDZIELANE PRZEZ WOJEWÓDZKIEGO KONSERWATORA ZABYTKÓW.

Cel rozdziału środków:

Poprawa stanu zachowania zabytków poprzez:

- a) ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego;
- b) konserwację i rewaloryzację zabytków;
- c) udostępnianie zabytków na cele publiczne.

2. Rodzaje kwalifikujących się zadań: prace konserwatorskie, restauratorskie lub ro-

boty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (projekty realizowane bez udziału środków europejskich):

- a) planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji, niewymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- b) planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji, wymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych;
- c) przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).

3. Uprawnieni wnioskodawcy:

- a) osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego;
- b) z wnioskiem o udzielenie dofinansowania, o którym mowa w pkt 2 lit. c, może wystąpić wnioskodawca, którego działalność nie jest finansowana ze środków publicznych, po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Wnioskodawcami nie mogą być: państwowe instytucje kultury nadzorowane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego lub współprowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego i Ministra Edukacji Narodowej, państwowe szkoły i uczelnie wyższe, a także podmioty określone w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

4. Koszty kwalifikujące się do dofinansowania:

- a) dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych może obejmować nakłady konieczne na prace lub roboty określone w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.);
- b) dofinansowanie może być udzielone w wysokości do 50% nakładów ko-

niecznych;

c) dofinansowanie w wysokości do 100 % może być udzielone jedynie w przypadkach gdy:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową, albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub robót,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót.

Wnioskodawca ubiegający się o kwotę wyższą niż 50% nakładów koniecznych jest zobowiązany do uzasadnienia swojego wniosku. Uzasadnienie winno być poparte dokumentem potwierdzającym spełnienie przez wnioskodawcę przesłanek, o których mowa w art. 78 ust. 2 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (np. kserem karty białej, szczegółowy opis stanu zachowania obiektu sporządzony przez autora programu prac konserwatorskich, ekspertyza techniczna itp.).

DOTACJE WOJEWÓDZKIE.

Przeznaczenie udzielonego wsparcia:

Z budżetu Województwa Podkarpackiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, znajdującym się na terenie województwa podkarpackiego, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz znajdującym się w złym stanie technicznym, w szczególności na:

- prowadzenie prac konserwatorskich zabytkowego wyposażenia i wystroju zabytków nieruchomych posiadających najwyższą wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- podejmowanie prac konserwatorskich kolekcji stanowiących zbiory zabytkowych przedmiotów i dzieł zgromadzonych i uporządkowanych oraz opracowanych i udostępnianych publicznie,
- prace konserwatorskie dotyczące zabytków ruchomych, wpisanych do rejestru zabytków, w szczególności: wybitnych dzieł dawnej sztuki (np.: polichromie, rzeźby, malarstwo sztalugowe, ołtarze), rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej; kolekcji stanowiących zbiory przedmiotów

zgromadzonych i uporządkowanych; wytworów techniki charakterystycznych dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujących poziom nauki i rozwój cywilizacyjny.

- podejmowanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy substancji zabytku nieruchomego wraz z jego otoczeniem oraz w historycznych układach urbanistycznych, ruralistycznych i w historycznych zespołach budowlanych,
- przedsięwzięcia, które polegają na prowadzeniu prac konserwatorskich lub restauratorskich przy najwartościowszych i najcenniejszych z punktu widzenia wartości dziedzictwa kulturowego i wartości artystycznej, zabytkach nieruchomych, wpisanych do rejestru zabytków, będących: układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi; dziełami architektury i budownictwa sakralnego; dziełami budownictwa obronnego; obiektami dawnego przemysłu; zabytkowymi cmentarzami; miejscami upamiętniającymi wybitne osoby i wydarzenia historyczne.

W pierwszej kolejności wsparcie finansowe w postaci dotacji z budżetu województwa otrzymują prace konserwatorskiej, restauratorskie i budowlane unikatowych zabytków województwa podkarpackiego, tj. wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO, uznanych za pomnik historii, włączonych do parku kulturowego oraz najcenniejszych obiektów w skali kraju i regionu spośród wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków.

Uprawnieni beneficjenci środków:

O dotację może ubiegać się każdy podmiot będący właścicielem lub posiadaczem zabytku, jeżeli posiadanie to oparte jest o tytuł prawny do zabytku wynikający z użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu albo stosunku zobowiązaniowego. Pomocą finansową obejmowane są prace przy obiektach, które uznane zostały za zabytek i wpisane są do rejestru zabytków prowadzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Program prac musi być uzgodniony z WKZ i potwierdzony stosownym pozwoleniem konserwatorskim na wnioskowany zakres.

Szczegółowe kryteria oraz tryb weryfikacji i przyznawania pomocy

finansowej, jak też jej realizacji określa stosowny regulamin przyjmowany w postaci uchwały Sejmiku Województwa Podkarpackiego.

Cel przekazania środków:

W ramach mecenatu Samorząd Województwa Podkarpackiego udziela dotacji celowych w zakresie kultury i sztuki na następujące projekty:

- organizacja festiwali, konkursów, przeglądów, spotkań, plenerów, kursów, warsztatów, konferencji, seminariów, tournée zespołów artystycznych, wystaw artystycznych, historycznych, muzealnych i innych imprez mających istotne znaczenie dla polskiej kultury i sztuki oraz ich zagranicznej promocji, w tym fundowanie nagród,
- upowszechnianie, promocja i popularyzacja dokonań z zakresu kultury i sztuki oraz twórczości i wykonawstwa artystycznego w kraju i za granicą,
- organizacja imprez przeznaczonych dla Polonii, emigracji i Polaków za granicą,
- edukacja kulturalna dzieci i młodzieży realizowana w różnych formach,
- wspieranie amatorskiego ruchu artystycznego, twórczości ludowej oraz ochrona unikalnych i zanikających zawodów i umiejętności artystycznych i ich warsztatów,
- ochrona i propagowanie kultury mniejszości narodowych,
- wydawanie niskonakładowych książek, czasopism, periodyków ulotnych, nut, katalogów wystaw i zbiorów, opracowań naukowo-badawczych i krytycznych.

O dotacje w ramach mecenatu mogą występować:

- organizacje pozarządowe w rozumieniu ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. Nr 96, poz. 873),
- osoby prawne i jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego.

DOTACJE POWIATOWE

W myśl art. 81 ust. 1 i 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez organ stanowiący powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77 może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.

Art. 82 ust. 1 precyzuje, iż łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy lub powiatu nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

DOTACJE GMINNE

Zgodnie z art. 81 ww. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40 z późn. zm.) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym.

Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez radę gminy.

8.2 ŹRÓDŁA ZAGRANICZNE W RAMACH FUNDUSZY STRUKTURALNYCH.

Program Regionalny - Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021 - 2027

W dniu 20 grudnia 2022 roku Zarząd Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie uchwałą Nr 445/9205/22 przyjął program regionalny - Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027. Następnie uchwałą Nr 462/9595/23 z dnia 16 lutego 2023 r. Zarząd Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie przyjął uchwałę zatwierdzającą Szczegółowy Opis Priorytetów Programu Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027 (SZOP FEP 2021-2027) – wersja SZOP.FEPK.001.

Przedmiotowy dokument SZOP FEP 2021-2027 zawiera opis działań, dla których nabory wniosków planowane są w pierwszej kolejności, zgodnie z możliwością wskazaną w *Wytycznych dotyczących szczegółowego opisu priorytetów (SZOP) krajowych i regionalnych programów operacyjnych na lata 2021-2027* tj.:

1. **Priorytet 1** Konkurencyjna i cyfrowa gospodarka

○ **Działanie 1.1** *Badania i rozwój*, **typ projektu:**

- Wsparcie działalności badawczo-rozwojowej.

○ **Działanie 1.2** *Cyfryzacja*, **typy projektów:**

- Cyberbezpieczeństwo,
- Rozwój infrastruktury danych przestrzennych,
- Aplikacje w oparciu o dostępne cyfrowo ISP (informacje sektora publicznego),
- Wdrażanie nowoczesnych rozwiązań technologicznych (działania digitalizacyjne).

○ **Działanie 1.3** *Wsparcie MŚP – dotacja*, **typy projektów:**

- Wdrożenia prac B+R, innowacji przez MŚP,
- Wsparcie rozwoju i konkurencyjności MŚP w formie dotacji.

2. **Priorytet 2** *Energia i środowisko*

- **Działanie 2.5** *Adaptacja do zmian klimatu, typy projektów:*
 - Budowa, przebudowa lub remont urządzeń wodnych i infrastruktury towarzyszącej służących przeciwdziałaniu /zmniejszeniu skutków powodzi lub suszy,
 - Rozwijanie systemów ratownictwa.
- **Działanie 2.6** *Zrównoważona gospodarka wodno – ściekowa.*

3. **Priorytet 4.** *Mobilność i łączność*

- **Działanie 4.1** *Drogi wojewódzkie,*

4. **Priorytet 5** *Przyjazna przestrzeń społeczna*

- **Działanie 5.1** *Edukacja,*
- **Działanie 5.3** *Dostępność,*
- **Działanie 5.5** *Kultura,*

5. **Priorytet 7** *Kapitał ludzki gotowy do zmian*

- **Działanie 7.1** *Aktywizacja zawodowa osób pozostających bez pracy,*
- **Działanie 7.3** *Aktywizacja zawodowa osób młodych pozostających bez pracy/ wsparcie rozwoju przedsiębiorczości,*
- **Działanie 7.9** *Rozwój kwalifikacji i kompetencji kadr,*
- **Działanie 7.14** *Wsparcie osób dorosłych w zdobywaniu i uzupełnianiu kwalifikacji i kompetencji.*

W priorytecie 5 *Przyjazna przestrzeń społeczna* przewidziano działanie 5.5 *Kultura* określając w nim cel i zasady realizacji:

Cel szczegółowy:

EFRR.CP4.VI - Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki

w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych.

Wysokość alokacji ogółem (EUR)

26 470 588,00

Wysokość alokacji UE (EUR):

22 500 000,00

Zakres interwencji:

166 - Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury

Opis działania:

W ramach działania możliwa będzie modernizacja istniejącej infrastruktury wojewódzkich instytucji kultury na terenie województwa podkarpackiego w celu zniesienia ograniczeń w dostępie do dóbr kultury oraz szerszego udostępnienia zasobów i różnych form ich działalności, budowa nowych obiektów.

Limity i ograniczenia:

1. Budowa nowych obiektów tylko w przypadku wykazania zdiagnozowanych potrzeb regionu i braku możliwości wykorzystania istniejącej infrastruktury.
2. Inwestycje w elementy infrastruktury drogowej (w tym w parkingi) nie będą wspierane, chyba że stanowią nieodłączny element większego projektu, nie są one dominującym elementem tego projektu a ich koszt nie przekracza 15% kosztów kwalifikowalnych.
3. W miastach projekty te nie mogą obejmować budowy nowych dróg lub parkingów oraz w odniesieniu do istniejących - zwiększenia ich pojemności lub przepustowości, ani nie mogą w inny sposób przyczyniać się do zwiększenia natężenia ruchu samochodowego.
4. Inwestycje infrastrukturalne w sektorze kultury wymagają powiązania z działaniami podmiotów sektora społecznego w celu wzmocnienia procesu włączenia społecznego.
5. Projekty powinny uwzględniać zalecenia określone w dokumencie

„Europejskie Zasady Jakości dla finansowanych przez UE interwencji o potencjalnym wpływie na dziedzictwo kulturowe” (dotyczy zabytków).

Maksymalny % poziom dofinansowania UE w projekcie - 85

Maksymalny % poziom dofinansowania całkowitego wydatków kwalifikowalnych na poziomie projektu (środki UE + współfinansowanie ze środków krajowych przyznane beneficjentowi przez właściwą instytucję) - 85

Pomoc publiczna – unijna podstawa prawna.

Rozporządzenie Komisji (UE) nr 1407/2013 z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie stosowania art. 107 i 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej do pomocy de minimis, Rozporządzenie Komisji (UE) nr 651/2014 z dnia 17 czerwca 2014 r. uznające niektóre rodzaje pomocy za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu

Pomoc publiczna – krajowa podstawa prawna.

Rozporządzenie Ministra Funduszy i Polityki Regionalnej z dnia 29 września 2022 r. w sprawie udzielania pomocy de minimis w ramach regionalnych programów na lata 2021–2027 (Dz. U. z 2022 r. poz. 2062)

Uproszczone metody rozliczania:

do 7% stawka ryczałtowa na koszty pośrednie (podstawa wyliczenia: koszty bezpośrednie) [art. 54(a) CPR]

Forma wsparcia: dotacja

Dopuszczalny cross-financing (%): 0

Sposób wyboru projektów: Niekonkurencyjny

Realizacja instrumentów terytorialnych: Nie dotyczy

Typ beneficjenta - ogólny: Służby publiczne

Typ beneficjenta – szczegółowy: Instytucje kultury i sportu

Grupa docelowa: instytucje kultury, turyści, osoby z niepełnosprawnościami

Słowa kluczowe: dziedzictwo kulturowe, instytucja kultury, kultura

Kryteria wyboru projektów:

<https://rpo.podkarpackie.pl/komitet-monitorujacy-fep-2021-2027>

Wskaźniki produktu:

WLWK-PLRO141 - Liczba instytucji kultury objętych wsparciem

WLWK-PLRO132 - Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami (EFRR/FST/FS)

WLWK-RCO077 - Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem

WLWK-PLRO199 - Liczba projektów, w których sfinansowano koszty racjonalnych usprawnień dla osób z niepełnosprawnościami (EFRR/FST/FS)

WLWK-PLRO140 - Liczba wspartych obiektów o charakterze niezabytkowym

WLWK-PLRO139 - Liczba zabytków nieruchomych objętych wsparciem

WLWK-PLRO138 - Liczba zabytków ruchomych objętych wsparciem

Wskaźniki rezultatu.

WLWK-RCR077 - Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem WLWK-RCR001 - Miejsca pracy utworzone we wspieranych jednostkach.

8.3. ŹRÓDŁA ZAGRANICZNE POZAUNIJNE.

MECHANIZM NORWESKI

Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego.

Cele i obszary wsparcia.

Celem programu jest ochrona, zachowanie i udostępnianie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń. Program przyczyni się do osiągnięcia tego celu poprzez wsparcie nakierowane na projekty inwestycyjne z zakresu konserwacji i rewitalizacji dziedzictwa kulturowego (nieruchomego oraz ruchomego), dokumentowa-

nia historii kultury poprzez digitalizację zbiorów, jak również budowy i rozbudowy infrastruktury kultury o znacznym potencjale wpływu na rozwój społeczno-ekonomiczny.

Inwestycje w kulturę i dziedzictwo kulturowe stanowią czynnik rozwoju miast i regionów, przyczyniając się do wzrostu ich atrakcyjności turystycznej oraz inwestycyjnej. Aż 70% światowej turystyki stanowi turystyka kulturowa, inwestycje w kulturę stymulują również rozwój sektora usług (w tym przemysłów kultury i kreatywnych) i nowych miejsc pracy. Polska kultura przyczynia się do kreowania pozytywnego wizerunku kraju w Europie i na świecie stając się rozpoznawalną marką. Jednocześnie wpływa pozytywnie na rozwój współpracy międzynarodowej i tworzenie wspólnej europejskiej tożsamości. Ze względu na swój potencjał dziedzictwo kulturowe powinno być przedmiotem ochrony i finansowego wsparcia.

W ramach programu współfinansowane będą następujące typy działań:

- rewitalizacja, konserwacja, renowacja i adaptacja na cele kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z otoczeniem (zakup wyposażenia może stanowić integralną część projektu),
- budowa, rozbudowa, remonty i przebudowa instytucji kultury (zakup wyposażenia może stanowić integralną część projektu),
- konserwacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych, archiwaliów i zbiorów audiowizualnych, w tym filmowych,
- rozwój zasobów cyfrowych w dziedzinie kultury, w tym: digitalizacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych, archiwaliów i zbiorów audio, audiowizualnych i filmowych oraz tworzenie wirtualnych instytucji kultury.

5% alokacji zostanie przeznaczone na realizację projektów z zakresu dokumentacji historii kultury, w tym mniejszości etnicznych i narodowych.

W programie będą realizowane projekty wybrane w ramach otwartego naboru wniosków.

Nabór wniosków.

Przewiduje się jeden nabór wniosków w ramach programu. W przypadku niewykorzystania wszystkich środków w ramach pierwszego naboru, operator uruchomi drugi nabór wniosków.

Uprawnieni beneficjenci:

- państwowe i samorządowe instytucje kultury, instytucje filmowe,
- publiczne szkoły artystyczne i uczelnie artystyczne,
- archiwa państwowe,
- jednostki samorządu terytorialnego i ich związki,
- kościoły i związki wyznaniowe,
- organizacje pozarządowe ze sfery kultury.

Wartość i poziom dofinansowania projektu

Minimalna wartość dofinansowania projektu wynosić będzie 1 000 000 euro (maksymalna nie została określona).

Poziom dofinansowania projektu wynosi do 85% całkowitych kosztów kwalifikowanych.

Partnerstwo na poziomie projektu z instytucjami z państw-darczyńców

Partnerstwo w projektach zgłaszanych w konkursie nie jest wymagane.

FUNDUSZ WSPÓŁPRACY DWUSTRONNEJ EOG

Operator Programu rezerwuje część kwoty z budżetu Programu (w wysokości 1,5% całkowitych kosztów kwalifikowanych Programu) na potrzeby Funduszu Współpracy Dwustronnej na poziomie Programu podczas jego wdrażania. W ramach całkowitego budżetu Funduszu Współpracy Dwustronnej:

- ok. 83% będzie przeznaczone na poszukiwanie partnerów projektów z krajów Państw – Darczyńców przed lub w trakcie przygotowania wniosku aplikacyjnego dla projektu, rozwój takich partnerstw oraz przygotowywanie wniosków aplikacyjnych dla projektów partnerskich z Darczyńcami (wskaź-

nik „a”),

- ok. 17% będzie przeznaczone na tworzenie sieci, wymianę, dzielenie się i przekazywanie wiedzy, technologii, doświadczeń i najlepszych praktyk między Beneficjentami a podmiotami w Państwach-Darczyńcach (wskaźnik „b”),
- ok. 40 000 euro z całkowitej alokacji na Fundusz Współpracy Dwustronnej zostanie przeznaczone na realizację działań podejmowanych przez Operatora Programu, mających na celu osiągnięcie obydwu wskaźników („a” i „b”),
- pozostała część środków w ramach Funduszu Współpracy Dwustronnej, tj. ok. 126 000 euro z całkowitej alokacji na Fundusz Współpracy Dwustronnej, będzie przeznaczona wyłącznie dla wnioskodawców, którzy otrzymają dofinansowanie w ramach Programu, na zasadzie refundacji wydatków poniesionych zarówno przez wnioskodawcę oraz partnerów w celu nawiązania partnerstw dla realizacji projektu (wskaźnik „a”).

Jeśli wnioskodawca wnioskuje o środki z Funduszu Współpracy Dwustronnej, jest zobowiązany do wypełnienia ostatniej części wniosku aplikacyjnego dotyczącej zwrotu wydatków poniesionych przez wnioskodawcę i partnera/ów na nawiązanie partnerstwa (wnioskodawcy będą przedstawiać we wniosku aplikacyjnym przedkładanym do Operatora Programu finansowe zestawienie należycie udokumentowanych wydatków, które zgodne są z zasadami Funduszu).

W ramach Funduszu Współpracy Dwustronnej wnioskodawcy mogą ubiegać się o refundację 90% kwalifikowanych kosztów. Pozostała kwota będzie musiała zostać zapewniona przez wnioskodawcę. Wysokość refundacji będzie uzależniona od ilości dostępnych środków, nie powinna jednak przekroczyć 6 300 EUR.

W przypadku jeśli wnioskodawca jest instytucją prowadzoną i finansowaną przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, wnioskowana kwota może wynosić 100%. Wkład własny finansowy w ramach FWD może zostać zapewniony także przez partnera/ów.

Następujące kategorie wydatków są kwalifikowane w ramach Funduszu Współpracy Dwustronnej:

- opłaty i koszty podróży za udział w konferencjach, seminariach, kursach, spotkaniach i warsztatach;

- koszty podróży w ramach wizyt studyjnych (zawierające diety),
- koszty podróży i wynagrodzenia za wizyty ekspertów,
- koszty konferencji, seminariów, kursów, spotkań i warsztatów,
- działania informacyjno-promocyjne,
- opłaty za doradztwo zewnętrzne,
- zakup danych niezbędnych do przygotowania wniosku.

Wydatki ponoszone z tego Funduszu będą kwalifikowane od 9 maja 2012 r. do dnia złożenia dokumentacji aplikacyjnej u Operatora Programu.

Kryteria wyboru projektów

Ocena projektów jest dwuetapowa i składa się z oceny formalnej i merytorycznej. Wyłącznie projekty, które spełnią wszystkie kryteria formalne będą podlegały ocenie merytorycznej.

Ocena formalna jest dokonywana przez ekspertów polskich. W trakcie oceny formalnej jest przewidziany tryb uzupełnień trwający 3 dni robocze. Wykaz błędów podlegających uzupełnieniom znajduje się w Karcie oceny formalnej oraz Podręczniku Wnioskodawcy, które stanowią załącznik do ogłoszenia.

Ocena merytoryczna dokonywana jest przez ekspertów polskich i norweskich. Każdy wniosek oceniany jest przez dwóch ekspertów, a ostateczna punktacja wniosku jest średnią punktów przyznanych przez obu ekspertów.

Ostatecznej rekomendacji projektów do dofinansowania dokonuje Zespół ds. Wyboru Projektów. Decyzje o dofinansowaniu projektów podpisuje Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

System dofinansowania

Łączne dofinansowanie przekazane beneficjentowi w formie zaliczek nie może przekroczyć 80% przyznanej kwoty grantu. Każda kolejna transza zostanie wypłacona pod warunkiem stwierdzenia przez Operatora prawidłowego wydatkowania zarówno pod względem merytorycznym, jak i finansowym co najmniej 70% kwoty przekazanych wcześniej transz.

Termin, miejsce i sposób składania wniosków o dofinansowanie projektów

Nabór projektów odbywa się w określonym przez instytucję obsługującą program czasie. Termin końcowy odnosi się zarówno do dokumentacji aplikacyjnej składanej w wersji papierowej jak i elektronicznej składanej poprzez generator wniosków w systemie EBOI. Wniosek składa się z dwóch wersji językowych: polskiej i angielskiej. Wniosek musi zostać obowiązkowo złożony poprzez generator wniosków znajdujący się na stronie www.eog.mkidn.gov.pl

Następnie, wydrukowane 2 oryginały wniosku wraz z 2 egzemplarzami załączników (wszystkie dokumenty muszą być podpisane i parafowane na każdej stronie oraz poświadczone za zgodność z oryginałem – jeśli dot.) oraz skanami wszystkich dokumentów na płycie CD/DVD muszą być dostarczone w kopercie lub paczce, drogą pocztową, przesyłką kurierską (w tych przypadkach decyduje data stempla pocztowego) lub osobiście do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Uwaga!!! Wskazane powyżej możliwości wsparcia finansowego mają charakter informacyjny. W celu znalezienia dokładnych szczegółów oraz odpowiedniej formy dofinansowania na określone zadania należy dotrzeć do dokumentów programowych oraz kryteriów przyznawania dotacji, ponieważ co roku mogą one ulegać zmianom.

Załącznik Nr 1

Wykaz zabytków architektury i budownictwa z terenu gminy Rudnik nad Sanem, figurujących w gminnej ewidencji zabytków.

KOPKI

1. Kościół parafialny p.w. Św. Marcina Biskupa, murowany 1922 r.

PRZĘDZEL

1. Kaplica, ul. Wolińska, murowana, 2 poł. XIX w.
2. Kapliczka, ul. Ulanowska, murowana, 2 poł. XIX w.
3. Cmentarz wojenny z I wojny światowej (1914 r.)

RUDNIK NAD SANEM

1. Układ urbanistyczny miasta, 1552 – l. 30-te XX w.
2. Zespół kościoła parafialnego p.w. Św. Trójcy
 - a/ kościół parafialny, murowany 1927 – 1928
 - b/ plebania, murowana, k. XIX w.
3. Zespół pałacowy Tarnowskich
 - a/ pałac, murowany 2 ćw. XIX w, rozbudowany k. XIX w.
 - b/ rządcówka, drewniana, 4 ćw. XIX w.
 - c/ czworak, murowany, 2 poł. XIX w.
 - d/ stajnia cugowa z wozownią, murowana, 4 ćw. XIX w.
 - e/ spichlerz, murowany, po 1897 r.
 - f/ park krajobrazowy, ok. 1880 r.
4. Dom, ul. Chopina 4, drewniany, lata 30-te XX w.
5. Dom, ul. Daszyńskiego 3, murowany, lata 20-te XX w.
6. Dworzec kolejowy, ul. Dworcowa, murowany, 1900 r.
7. Dom Oświatowy, ob. Kino, ul. Grunwaldzka 17, murowany, 1929 r.
8. Dom, ul. Grunwaldzka 19, murowany, 1929 r.
9. Dom, ul. Grunwaldzka 20, murowany, 1894 r.
10. Dom, ul. Grunwaldzka 29, murowany, XIX/XX w.

11. Dom, ul. Kordeckiego 19, murowany, lata 20-te XX w.
12. Dom, ul. Mickiewicza 4, murowany, pocz. XX w.
13. Dom, ul. Mickiewicza 6, murowany, pocz. XX w.
14. Dom, ul. Mickiewicza 14, drewniany, lata 20-te XX w.
15. Dom, ul. Mickiewicza 20, murowany, pocz. XX w.
16. Dom, ul. Mickiewicza 23/25, murowany, pocz. XX w.
17. Dom, ul. Mickiewicza 26, drewniany, XIX/XX w.
18. Dom, ul. Mickiewicza 27, murowany, lata 20-te XX w.
19. Dom, ul. Mickiewicza 29, murowany, lata 20-te XX w.
20. Dom, ul. Mickiewicza 35, murowany, lata 20-te XX w.
21. Dom, ul. Mickiewicza 40, murowany, 1935-1937
22. Szkoła Ludowa, ob. Centrum Wikliniarstwa, ul. Mickiewicza 41, murowana, 1890 r.
23. Młyn wodny, ul. Mickiewicza 45, murowany, pocz. XX w.
24. Figura MB Niepokalanie Poczętej, ul. Mickiewicza, kamienna, 2 poł. XIX w.
25. Figura Św. Jana Nepomucena, ul. Mickiewicza, kamienna, 2 poł. XVIII w.
26. Cmentarz parafialny, ul. Mickiewicza, założony w 1775 r.
27. Cmentarz wojenny z I wojny światowej, ul. Mickiewicza, założony na przełomie 1914/1915 r.
28. D. Nadleśnictwo, ul. Piłsudskiego 9, drewniany, XIX/XX w.
29. Seminarium Nauczycielskie, ob. Zespół Szkół, ul. Piłsudskiego 28, murowany, 1908 r.
30. Pomnik barona Ferdynanda Hompescha, ul. Rynek, kamienna, 1903 r.
31. Dom, ul. Rynek 1, murowany, pocz. XX w.
32. Dom, ul. Rynek 3, murowany, pocz. XX w.
33. Bank Kredytowy, ob. Bank Spółdzielczy, ul. Rynek 7, murowany, 1907 r.
34. Dom, ul. Rynek 8, murowany, pocz. XX w.
35. Dom, ul. Rynek 9, murowany, pocz. XX w.
36. Dom, ul. Rynek 10, murowany, pocz. XX w.
37. Dom, ul. Rynek 23, murowany, pocz. XX w.
38. Dom, ul. Rynek 27/28, murowany, XIX/XX w.
39. Dom, ul. Rynek 29, murowany, pocz. XX w.
40. Dom, ul. Rynek 42, murowany, lata 20-te XX w.
41. Dom, ul. Rynek 47, murowany, pocz. XX w.
42. Dom, ul. Rynek 56, murowany, pocz. XX w.

43. Dom tzw. ratusz, ul. Rynek 67, murowany, lata 30-te XX w.
44. Dom, ul. Rzeszowska 18, murowany, pocz. XX w.
45. Dom, ul. Rzeszowska 20, murowany, lata 20-te XX w.
46. Dom, ul. Rzeszowska 24, murowany, lata 20-te XX w.
47. Dom, ul. Rzeszowska 30, drewniany, k. XIX w.
48. Kapliczka, ul. Sandomierska, murowana, 1910 r.
49. Dom, ul. Sandomierska 7, murowany, pocz. XX w.
50. Dom, ul. Sandomierska 37, murowany, lata 20-te XX w.
51. Dom, ul. Sandomierska 60, murowany, lata 30-te XX w.

Załącznik Nr 2

Spis stanowisk archeologicznych na terenie gminy Rudnik nad Sanem, będących w rejestrze zabytków i ewidencji konserwatorskiej.

Lp	Miejscowość	Stanowisko	Nr stanowiska na obszarze	Nr stanowiska w miejscowości	Nr obszaru	Chronologia	Kultura	Nr rejestru
1	Rudnik nad Sanem	osada	5	5	94-78	EB	KŁ	
2	Rudnik nad Sanem	osada, cmentarzysko, skarb	6	19	94-78	N / H / poł. XVII w.		
3	Rudnik nad Sanem	punkt osadniczy	7	7	94-78		KŁ	
4	Rudnik nad Sanem	cmentarzysko	8	8	94-78	EB - H	KŁ	
5	Rudnik nad Sanem	punkt osadniczy	9	15	94-78	EB - H	KŁ	
6	Rudnik nad Sanem	śląd osadnictwa	10	16	94-78		KŁ	
7	Rudnik nad Sanem	śląd osadnictwa	11	20	94-78		KT	
8	Rudnik nad Sanem	cmentarzysko, osada	12	18	94-78	EB - H		
9	Rudnik - Stróża	śląd osadnictwa	14	2	94-78	P	KŚ	
10	Przędzel	cmentarzysko kurhanowe	4	10	94-78	VII - X w.	KCS	A-268 z 21.07. 1982 r.
11	Rudnik nad Sanem	śląd osadnictwa	15	4	94-78	?	?	
12	Rudnik nad Sanem	punkt osadniczy	16	14	94-78		KŁ	
13	Rudnik nad Sanem	śląd osadnictwa	23	25	94-78	2 poł. I - pocz. II w.	KPr	
14	Rudnik nad Sanem	śląd osadnictwa	13	26	94-78	2 poł. II w.	KPr	
15	Rudnik nad Sanem S.	osada	3	3	94-78	EB - H/ OWR	KŁ/KPr /KPr	
16	Rudnik nad Sanem	cmentarzysko	17	9	94-78		KŁ	
17	Rudnik nad Sanem	osada	18	10	94-78	EB - H	KŁ	
18	Rudnik nad Sanem	śląd osadnictwa	19	13	94-78		KŁ	
19	Rudnik nad Sanem	śląd osadnictwa	20	11	94-78	N/EB		
20	Rudnik nad Sanem	śląd osadnictwa	21	17	94-78	N/?	?/KŁ	
21	Rudnik nad Sanem	śląd osadnictwa	22	24	94-78		KŁ	

22	Rudnik nad Sanem	śląd osadnictwa	24	27	94-78	?	?	
23	Rudnik - Stróża	śląd osadnictwa	25	5	94-78		KŁ	
24	Rudnik - Stróża	śląd osadnictwa	26	3	94-78		KŁ	
25	Rudnik - Stróża	cmentarzysko	27	1	94-78	H	KŁ	
26	Rudnik - Stróża	śląd osadnictwa	28	4	94-78		KŁ	
27	Rudnik nad Sanem	śląd osadnictwa	30	29	94-78		KŁ	
28	Rudnik nad Sanem	osada	1	6	94-78	EB - H	KŁ	
29	Rudnik nad Sanem.	osada	2	22	94-78	EB - H	KT/KŁ	
30	Rudnik nad Sanem.	śląd osadnictwa	2	1	94-79	?	?	
31	Rudnik nad Sanem	śląd osadnictwa	4	12	94-79		KŁ	
32	Rudnik nad Sanem	osada	3	2	94-79	OWR/WŚ	KPr	
33	Rudnik nad Sanem S.	punkt osadniczy	1	21	95-78		KŁ	
34	Rudnik nad Sanem	śląd osadnictwa	3	28	95-78	?	?	
35	Rudnik nad Sanem	śląd osadnictwa	2	23	95-78	M		
36	Rudnik nad Sanem.	śląd osadnictwa	4	30	95-78	XIII-XIV w.		
37	Kopki	cmentarzysko	3	3	95-79	H	KŁ	A-522 z 22.12. 1969 r.
38	Kopki	kurhan	2	2	95-79	OWR		A-427, z 19.12. 1968 r.
39	Kopki	cmentarzysko	4	4	95-79		KŁ	
40	Kopki	śląd osadnictwa	28	24	95-79	OWR	KPr	
41	Kopki	skarb monet	12	12	95-79	OWR		
42	Kopki	śląd osadnictwa	6	6	95-79	OWR	KPr	
43	Kopki	cmentarzysko	1	1	95-79	OWR	KPr	
44	Kopki	śląd osadnictwa	5	5	95-79		KŁ	
45	Kopki	śląd osadnictwa	7	7	95-79		KŁ	
46	Kopki	śląd osadnictwa	8	8	95-79		KŁ	
47	Kopki	osada	9	9	95-79		KŁ	
48	Kopki	cmentarzysko	10	10	95-79	?	?	
49	Kopki	skarb	11	11	95-79	?	?	

50	Kopki	śląd osadnictwa/ osada	16	13	95-79	- / WŚ	KŁ / -	
51	Kopki	śląd osadnictwa	18	14	95-79	H		
52	Kopki	śląd osadnictwa	19	18	95-79	?	?	
53	Kopki	śląd osadnictwa	20	15	95-79	WŚ		
54	Kopki	śląd osadnictwa	21	16	95-79	WŚ		
55	Kopki	śląd osadnictwa	22	17	95-79		KŁ	
56	Kopki	śląd osadnictwa	23	19	95-79	N / WŚ	KPL/KŁ	
57	Kopki	śląd osadnictwa	24	20	95-79	?	?	
58	Kopki	osada	25	21	95-79		KŁ	
59	Kopki	osada	26	22	95-79		KŁ	
60	Kopki	śląd osadnictwa	27	23	95-79	WŚ		
61	Kopki	śląd osadnictwa	41	25	95-79	EB		
62	Kopki	śląd osadnictwa	42	26	95-79	?	?	
63	Kopki	śląd osadnictwa	46	27	95-79	EB	KT	
64	Kopki	śląd osadnictwa	47	28	95-79	?	?	
65	Kopki	śląd osadnictwa	48	29	95-79	?	?	
66	Kopki	śląd osadnictwa	49	30	95-79	WŚ		

LEGENDA:

P - paleolit

M - mezolit

N - neolit

EB - epoka brązu

H - halsztat

EK - epoka kamienia

KCS - kultura ceramiki sznurowej

KPL - kultura pucharów lejkowatych

KPp - kultura prapolska

KPr - kultura przeworska

KŚ - kultura świderska

KT - kultura trzciniecka

OWR - okres wpływów rzymskich

? - kultura nieokreślona

Puszcza Sandomierska w okolicach
Rudnika nad Sanem